MIHAIL SADOVEANU

Cazul Eugeniței Costea

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS
2011

Mihail Sadoveanu

Cazul Eugeniţei Costea

roman

1936

I 1

II 6

III 20

IV 35

V 50

VI 73

VII 90

VIII 111

IX 137

X 152

XI 170

XII 185

XIII 197

XIV 207

XV 220

I

Mulți prieteni tineri, între care se numără şi copiii mei şi unele rude, mă îndeamnă să scriu, dacă nu pentru toată lumea, măcar pentru uzul lor personal, viața romanțată a Eugeniței Costea. Pentru ei Eugenița Costea fusese o mare personalitate.

Cum am obiceiul să mă instruiesc din gazete şi am cetit toate foiletoanele criticilor contimporani, le-am expus îndoiala mea cu privire la viețile romanțate, care n-ar fi operă serioasă, ci ceva hibrid, impus de moda literară de după război.

Cu toate argumentele mele împrumutate, e greu să am liniște.

— Dacă o viața romanțată nu-i nici istorie, nici roman, mi se răspunde, atunci scrie mai mult istorie. Ai amintirile noastre, ai observațiile şi constatările personale, ai scrisori şi un jurnal intim. Dacă nici din asta nu se poate alcătui istorie, atunci nu mai credem în nimic. Trăim în vremuri de democrație şi declarăm, cu violență, dacă e nevoie, că nu numai Ludovic al paisprezecelea are dreptul la un istoriograf.

— Liniştiți-vă, tinerilor, le răspund eu, şi mai ales încercați a fi înțelepți. Orice ați spune, dreptul la un istoriograf nu-l are oricine, şi asta o hotărăşte mai ales posteritatea. Chiar dacă noi am încerca să vîrîm în istoria omenirii pe cutare şi pe cutare, porțile panteonului admirației nu se deschid decît pentru foarte puțini; cei mai mulți rămîn zgri-

buliți afară, în atitudine de cerşetori, cu foile de intrare în mîna dreaptă întinsă țapănă. Din deceniu solicitatorii devin umbre tot mai schilave, pînă ce se amestecă cu pulberea tatălui nostru, pămîntul. Oricît de violent ați declara dreptul vostru la nemurire acuma, nimiic din cele rînduite nu se schimbă; după al patruzecelea an al vieții, veți înțelege că trebuie să muriți şi, ce e mai trist, că cei mai mulți va trebui să muriți fără nici o glorie, în chipul cel mai meschin.

Eugenița Costea a fost o persoană interesantă cît a strălucit tinerețea ei; voi veți fi oameni cumsecade: admit asta; nu aceste sînt criteriile istoriei şi faimei. Pe lîngă asta, veți cunoaşte mai tîrziu că chiar disciplina istoriei, la care faceți apel, e mai puțin serioasă decît se crede: pune importanță exagerată la stabilirea unei zile şi a unui an, ceea ce mi-e indiferent; pe cînd probleme sufleteşti, evenimente culturale şi sociale sînt în funcție de părerile personale ale autorilor, care prezintă o comedie a măştilor adecvate pasiunilor şi intereselor lor de o clipă. Nu s-a văzut mai mult arbitrar decît în istorie. O istorie a unei copile, aşa de simpatică şi, dacă vreți, aşa de excepțională, nu poate fi decît o interpretare a mea; fiecare dintre voi o vede în felul său, deci nimene nu ar fi mulțămit.

— Dacă nu sîntem mulțămiți noi, mi se răspunde, poate va fi mulțămită lumea cealaltă, care n-a cunoscut-o de aproape pe Eugenița Costea. Deci scrie pentru public. De vreme ce editorul cere şi lumea ceteşte, înseamnă că genul e bun, chiar dacă unii şi alții se îndoiesc de legitimitatea lui şi nu vor să-i facă loc în săltăraşele retoricei. Scrie o viață romanțată, dacă numai Ludovic al paisprezecelea şi Ghinghis-Han au dreptul la istorie.

— Chiar şi dreptul acesta e contestabil, răspund eu. Unii încearcă să scoată pe acesta din urmă din nisipurile negre ale Mongoliei, unde i s-a prăpădit mormîntul şi unde-i piere amintirea. Viscolul uitărilor viitoare va troieni poate şi pe cel dintăi. Cred că nu voi scrie ce-mi cereți. Eugenița Costea a fost o cunoştință a noastră, o prietină pe care am iubit-o, am apre-ciat-o şi am socotit-o interesantă. Eugenița Costea înseamnă ceva pentru noi; nu înseamnă nimic pentru restul lumii, mai precis: pentru restul publicului cititor. Pentru ai mei nu e nevoie de o asemenea poveste scrisă, căci o avem în noi; pentru lumea cealaltă, nici atît. Lumea cealaltă se poate interesa de viața romanțată a unui Napoleon, a unui Bismarck, a lui Disraelli ori Benvenuto Cellini; să zicem că publicul nostru patriot şi binevoitor ar accepta un Mihai Viteazul ori domnul Tudor, — însă Eugenița Costea nu-i spune nimic. Eugenița Costea a fost o fetiță oarecare; am admirat-o o clipă:

Et, rose, elle a vecu l'espace d'un matin...

În interesul meu de azi, criticii au demonstrat fragilitatea genului epic ce se chiamă viața romanțată. Dacă totuşi editorii plătesc bine marfa, au grijă s-o şi aleagă. Titlurile acestui soi de cărți trebuie să fie senzaționale; cuprinsul, de asemeni. Dacă nu e vorba de un erou al umanității, ceea ce e mai puțin interesant, să fie prezintat cel puțin un mare cuceritor, un mizerabil îmbrăcat în purpură, un mare criminal, ori o curtezană faimoasă. Cele mai mari tiraje sînt legate de asemenea tipuri.

— Ai dreptate în aparență, intervin iarăşi prietinii mei. Oricum ar fi scrisă istoria, adevărul nu e decît unul, şi el va trebui să se aleagă. Oricît ar fi de hibridă istoria roman-

țată şi de ciudat gustul publicului, noi pretindem că poate interesa pe semenul nostru de azi, în orice caz trebuie să intereseze pe semenul nostru de azi viața romanțată a anonimului. Nu roman, ci viața romanțată, adică document istoric al epocii. Viața unui copil al vremii noastre, a tipului reprezentativ, nu excepțional, viața de toate zilele, viața noastră a tuturor, viața nenorociților de după război. Primăvara domniei-tale, domnule Sava Dumitrescu şi respectate prietine, a înflorit într-un răstimp de tihnă şi fericire, s-ar putea zice; domnia-ta singur mărturiseşti asta; pe cînd viața noastră, a tinerilor de după război, e numai zbucium şi tragedie. Această viață totdeauna de zbucium şi ades de tragedie să ne-o descrii. Eugenița Costea e ceea ce sîntem noi întrucîtva. E romanul nostru şi ne interesează mai mult decît orice; deci scrie-l pentru noi. Dacă nu pentru noi, scrie-l pentru alții de după noi, ca să cunoască tristeța în care viețuim.

E greu să mă las convins, cu toate că insistențele sînt întovărăşite şi de alte argumente. Tinerii prietini se înşală crezînd că ei trăiesc o epocă grea şi sînt o generație cum n-a mai fost. În general, fiecare om se analizează complezent şi se socoate un tip excepțional. Iar această generație atît de nenorocită rîde şi se agită mai mult decît cea care a precedat-o. Pretinde, poate mai mult decît trebuie şi, în împrejurări deficitare economice, e mai îndemnată să fie turbulentă. De asemeni, între cataclisme istorice, e dispusă să stea în afară de cetatea instituțiilor consacrate şi de autoritate. Scăderea spirituală a vremii a făcut-o să fie mai flămîndă de cele materiale. Vrea totul, pretinde totul; socoate că de la ea porneşte lumea şi la ea se sfîrşeşte. Toate generațiile tinere la toate epocile au avut această înflorire

explozivă. De cele mai multe ori aceste generații au fost puse în situația de a-şi vedea roadele. Cîteodată, ca şi acum, furtuna în care se zbat le amenință să rămîie sterpe. Eugenița Costea n-a fost o realizare definitivă, deci nu-i recunosc dreptul să mă ocup în asemenea măsură de ea.

În orice caz, viața acestei tinere persoane ar putea să servească numai ca document romancierului. Tinerii mei amici însă cer o istorisire-raport. În orice caz, cer adevărul istoric în romanul meu, pe cînd un roman nu trebuie să fie decît ficțiune. Viața îşi are eroii ei; literatura creează o altă serie. Viața n-are nevoie să se justifice şi poate fi absurdă în scenariile ei; pe cînd literatura n-are acest drept. De aceea viața poate da elemente disparate, pe care romancierul, în ficțiunea lui, le argumentează, păstrînd însă ficțiunea ca o lume a sa proprie. Deci acel rudiment simpatic care a fost prietina noastră aşa de curînd dispărută ar trebui, dacă ar fi vorba de un roman, să apară într-o interpretare cu totul personală. Aş îndrăzni să spun că asemenea interpretare ar fi mai interesantă pentru că n-ar fi mai adevărată. Fapt este că nu mă pot ocupa de subiectul prietinilor nici ca poet, pentru că i-aş nemulțămi cu desăvîrşire, desfigurînd totul.

Nu scriu aşa ceva, ferească Dumnezeu!

Şi, la urma urmei, îi poftesc pe toți să-mi deie bună pace.

II

Într-o zi, pe cînd toți aceşti inamici ai liniştii mele erau mai aprigi în susținerea drepturilor lor, le-am pus următoarea întrebare:

— Ce fel de ochi avea Eugenița Costea?

— Cum? nu ştiți? Doar a fost de atîtea ori aici.

— Nu e vorba de mine, am zîmbit eu; vă întreb pe dv.

Pusesem o întrebare malițioasă. Cineva a răspuns, după puțină ezitare, că tînăra noastră prietină, care nu mai era printre noi şi în această lume, avusese ochii negri. Îndată, i s-a dat o replică ageră, în înțelesul că alții sînt mai buni observatori ori au avut prilejul să cunoască mai bine lucrurile. După această a doua părere, Eugenița Costea ar fi avut ochii de un castaniu umed şi cald.

Iată cum se scrie istoria.

— E adevărat, am intervenit eu, că prietina noastră n-avea ochii negri. Nu le-aş putea preciza nuanța; niciodată n-am căutat s-o definesc ştiințific; pot însă adăogi că acei ochi păreau totdeauna negri, neliniştiți şi pasionați, învăluiți în ceața ori într-o bură de lacrimi.

Partenerii mei au convenit că aşa trebuie să fie şi au urmat a defini şi a contura pe eroina lor, izbutind să dea foarte puțin din înfățişarea ei, care fusese bruscă, dramatică şi gravă. Bruscă şi dramatică prin apariție şi mişcări, cum şi prin aruncătura violentă sau languroasă a privirii; gravă

prin vocea moale, cu intonații de contraltă. Gura ei, cam mare, cu buze senzuale violent carminate, părea a da un contur misterios cuvintelor. Cînd protesta sau se precipita într-o discuție absurdă, apoi se avînta cu toată inteligența şi mai ales cu toată forța tinereții şi cu toată pasiunea, ca şi cum s-ar fi avîntat într-o ascensiune, ori ar fi lunecat într-o prăpastie.

— Era fermecătoare, zise cineva cu un regret care părea o durere fizică.

Toți rămaseră tăcuți, evocînd pe dispărută. Pentru toți fusese un punct de întrebare şi o taină. Poate plecase la timp şi făcuse mai bine aşa.

Într-adevăr, ochii ei mi-au părut totdeauna negri şi pasionați.

Erau ochii tatălui ei.

L-am cunoscut pe tatăl ei, Laurențiu Costea. Era şi el un om interesant. Anume, l-am cunoscut în preajma izbucnirii războiului european, prin 1913. Pe cînd se punea la cale această catastrofă planetară, Laurențiu Costea sconta pentru el cea mai mare fericire. Aştepta să i se nască cel dintîi copil. Acest copil era chiar ființa despre care vorbim. Darul i-l făcea soția sa Agripina, venită la țară la părinții ei, ca să se uşureze. Soția sa Agripina: frumusețe epocală, cum spunea Costea, de altminteri cu dreptate. Agripina Costea, fată de învățători de țara, oameni modeşti şi fără înfățişare deosebită, se nimerise să fie un fel de regină a sexului, model sculptural, cap mic, forme tari, zîmbet de Giocondă. Ca s-o dobîndească, Laurențiu Costea, simplu

casier general la Iaşi, făcuse sforțări mari. Sosită pentru evenimentul aşteptat în căsuța părinților săi, în sat la Vlădeni, în peisagiul poetic al rîului Moldova, Agripina se pregătea să dea soțului său nu numai o bucurie, ci şi o garanție de viitor că acel exemplar splendid al speciei va continua să rămîie proprietatea lui, printr-o legătură în plus.

Costea venise pentru o săptămînă la Vlădeni la mijlocul lui august şi plecase numai pe două zile la Iaşi, ca să-şi aranjeze un nou concediu. Chiar în acele două zile de lipsă a apărut pe lume Eugenița. Din prima clipă, mama sa Agripina, obosită şi indignată de tratamentul pe care specia i-l impunea ființei sale nobile, s-a întors cu spatele spre progenitura sa şi a refuzat s-o alăpteze.

Întors de la Iaşi şi scoborît din trăsură cu doi cai în fața porții, Laurențiu Costea, dintr-o singură aruncătură de ochi asupra lucrurilor şi oamenilor, asupra cucoanei Aneta, moaşa, asupra Savastiței Cărăbuş, fata fierarului, care făcuse un copil de fată mare, asupra socrului său, Gheorghiță Popa, care rîdea, şi asupra soacrei sale Smaranda Popa, care plângea, înțelese că idealul i s-a îndeplinit.

— Idealul meu s-a îndeplinit! a strigat el într-adevăr, ca un actor dramatic; şi, lăsînd toate amestecate, bomboanele, pălăria, tacîmurile de vînătoare, prepelicarul, trandafirii, dădu buzna spre odaia unde ştia că trebuia să se producă marele eveniment.

Cucoana Aneta, moaşa, îi puse mîna pe piept.

— Nu se poate, domnule!

Cucoana Smaranda urma să lăcrămeze:

— Vai de mine şi de mine! nu vrea cu nici un chip să deie lapte copilei!

— Fii rezonabilă, cucoană Smarandă, interveni Gheorghiță Popa, făcînd cu ochiul spre ginerele său şi urmînd a rîde. Nu-i aici Savastița Cărăbuş? Uitați-vă ce piept are. Îi plesneşte polcuța!

Cuvîntul „piept" e un eufemism. Gheorghiță Popa, bărbat oacheş şi cărunt, întrebuința cuvîntul propriu, ceea ce scandaliza în chip deosebit pe doamna Smaranda Popa, educatoare îndărătnică şi strictă.

— A, da; a, da! exclamă fericit şi aiurit Laurențiu Costea, pipăind pieptul moaşei. Moaşa era însă naltă şi uscată ca o scoabă.

— Nu se poate, domnule! hotărî ea, lovind peste mînă pe casierul general.

— E fetiță? Spuneți-mi dacă-i fetiță ori băiet.

— E fetiță, răspunse cu îndoială moaşa.

— Ce fericire! exclamă iar actoriceşte Laurențiu Costea.

— Da' nu mai este, domnule, nici o fericire... îi observă cu răceală moaşa, privindu-l pieziş.

Costea pipăi în sfîrşit pe Savastița Cărăbuş, fata fierarului, care începu să rîdă gîdilit, ferindu-se pe subt brațul lui.

Doamna Smaranda Popa îl privea uimită.

— I-ați pus numele? întrebă el.

— Nu, frate dragă, îi răspunse brusc cucoana Smaranda; te-am aşteptat pe dumneata. Îi eşti tată; trebuie să te duci s-o declari singur; asta e datoria dumnitale.

— Aşa este, aşa este, se dumeri casierul, învîrtindu-se în loc. Unde mi-e pălăria? Trebuie să mă duc numaidecît. Ce nume-i punem?

— Lasă asta, ginere dragă. De-ar avea biata fetiță atîta noroc şi atîtea mii de galbeni cîte nume sînt în sinaxar; avem de unde alege şi pentru dînsa, unul. Deocamdată văd că-i săracă de mamă.

— Cum săracă de mamă?

— Săracă de mamă, precum spun. Agripina nici nu vrea să se uite la dînsa.

Interveni Gheorghiță Popa, cu blîndeță:

— Ei, lasă şi d-ta, Smarandă, ca are să se uite.

Costea îi privea nedumerit. Apoi începu să arunce din trăsură, cu violență, toate boclucurile în cerdac. Prepelicarul îi stătea necontenit în cale. Îl lovi cu piciorul. Hector scheună ascuțit. Moaşa apăru numai o clipă în cadrul unei ferestre, ca o marioneta, cerînd linişte c-un deget la gură.

— Mă duc ori nu mă duc? întrebă Costea. Să-mi spui, cucoană Smarandă, dacă trebuie să mă duc numaidecît ori nu trebuie să mă duc numaidecît.

— Vai de mine şi de mine... se tângui soacra. Liniştește-te

întăi, frate dragă; pe urmă stăm la masă, şi după aceea ai vreme să te duci şi la primărie.

— Eu vreau să mă duc acuma.

— De ce?

— Aşa. Vreau întăi să văd pe Agripina, şi după aceea mă duc numaidecît la primărie, să declar copilul. Idealul meu s-a îndeplinit. Numele ei va fi Eugenia.

— De ce Eugenia? Noi credeam că să-i punem numele Cireşica.

— Cireşica? se miră casierul. Într-adevăr, frumos nume. Dar hotărîrea mea e luată, şi numele copilei mele va fi Eugenia. De altminteri, primarele şi notarul m-aşteaptă. I-am văzut la Bercu.

Doamna Smaranda înțelese abia în clipa acestei declarații purtarea întrucîtva neobişnuită a ginerelui său.

Casierul făcuse un mic popas la Bercu Prinţu crîşmarul şi schimbase cîteva opinii de cea mai mare importanță cu notabilii satului, care îşi aveau acolo cartierul lor general.

La orînda lui Bercu Prinţu, poreclit şi Dreptarul, din pricină că era veteran din războiul independenței, se găseau întăi odăi curate; după aceea unele „opinii" de bună calitate: cîteva de la Nicoreşti şi altele de la Cotnari.

Cucoana Smaranda, soacra, femeie modestă, dar severă, scoase un „a!" plin de înțelesuri.

— Trebuie să mă duc fără întîrziere, hotărî Laurențiu Costea, dînd o nouă mişcare învălmăşită lucrurilor.

— A! făcu a doua oară soacra.

— A, b, c! îi răspunse ginerele.

După acest început de lecție practică, Laurențiu Costea lovi iarăşi cînele cu piciorul, dîndu-l la o parte din cale.

— Ce dracu caută cînele ista în calea mea!? se miră el.

— Parcă dumneata nu ştii? îi răspunse acru cucoana Smaranda. Vra să zvîrli un lucru în drum, ca să ți-l aducă. E un cîne cu educație.

— Aşa este. De o sută de ori i-l zvîrl, şi de o sută de ori mi-l aduce. Aşa cîne n-am văzut de cînd sînt!

— Cîne vrednic de stăpînul lui.

Costea se întoarse spre ea, tot vesel şi fără supărare:

— A, b, c! cum vine asta? Hector, vino încoace! se răsuci el imediat către prepelicar. Vezi pălăria asta?

Cînele deveni atent. Vedea pălăria.

— Ei bine, dac-o vezi, cu am s-o zvîrl în drum şi tu ai să mi-o aduci numaidecît.

Într-adevăr, pălăria de paie zbură peste poartă în drum. Cînele se repezi ca un nebun după ea şi o aduse numaidecît, depunînd-o la picioarele stăpînului său. Apoi rămase iar încordat, în poziție de aşteptare, cerînd pălăriei să zboare din nou peste poartă.

— Cine a mai văzut asemenea cîne! strigă plin de admirație Laurențiu Costea. Mai vrei s-o mai aduci o dată? Bine;

du-te şi o mai adă o dată.

Interveni cucoana Smaranda, cu glas de o mare delicateță, însă c-o privire oblică:

— Parcă era vorba, dragă ginere, să te duci să declari fetița.

— Aşa este, conveni cu voie bună casierul; era vorba, şi mă execut numaidecît. Acest Hector e un tip imposibil; vrea să zvîrl iar pălăria în drum, cînd eu nu-mi văd capul de treburi.

— Negreşit; eşti teribil de ocupat, suspină cucoana Smaranda; încă n-ai avut vreme să-ți vezi soția.

— Cum n-am avut vreme? Mi s-a spus că nu se poate.

— Ba acuma se poate. Pe urmă stai la masa, ca un om serios şi tată de familie ce te afli, iar după aceea se poate face şi declarația. Primarele şi notarul să facă bine să vie la slujbă la ora două.

— Ba eu mă duc înainte de masă, cucoană Smarandă. Îți sărut mîna şi te rog să nu te superi. Ca să fiu tată de familie, trebuie să am un copil; iar acest copil nu-i al meu pînă ce nu-l declar. Aşa că întăi trebuie să-l declar, şi atunci devin tată de familie. Numele copilei mele va fi Eugenița. Se împotriveşte cineva?

— Nu se împotriveşte nimeni.

— Dacă nu se împotriveşte nimeni, atunci e bine. Îmi dai voie să scot ceasul, ca să văd cîte ore sînt?

I se dădu voie. Şi chiar dacă nu i s-ar fi dat voie, tot ar fi scos ceasul de aur, ca să-l observe grabnic.

După ce-l puse în buzunarul jiletcei, îl mai scoase o dată, ca să cunoască abia acum ora unsprezece şi jumătate. Prepelicarul se ținea iarăşi, cu aceeaşi încordare, ca să zboare şi obiectul acela strălucitor peste poartă în drum şi el să se repeadă, să-l aporteze cu cea mai mare grabă.

— Am vreme, îşi făcu socoteală Costea, devenind grav. Se poate intra la doamna Agripina Costea?

— Ți s-a mai spus. Se poate.

— Întreb încă o dată dacă se poate intra şi cer să fiu anunțat.

Se cercetă cu luare-aminte, dînd cîteva lovituri cu dosul palmei hainelor sale elegante, îşi pipăi cravata, frizura şi barbişonul. Socrul, Gheorghița Popa, se amuza nespus mai cu samă de această gravitate subită a ginerelui său. La urma urmei, de ce să nu-şi mărturisească sie însuşi? Îi plăceau toate la acest om galant şi cultivat, care ştia să trăiască pe lumea asta. Într-aşa împrejurare, cînd i se năştea primul copil, se cuvenea să fie şi vesel, şi puțintel nebun.

Cucoana Smarandă îl văzu cu mirare că rîde într-un chip cu totul neobişnuit, chiar cu hohot. Surprins de ochii ageri ai tovarăşei lui de îndelungați ani, Gheorghiță Popa deveni iarăşi grav, într-o clipă.

Casierul ceru din nou să fie anunțat ducesei.

— Pretinde cineva că soția mea nu e ducesă? întrebă el, cu patos şi c-un gest larg al mînei drepte.

Nimene nu pretindea aşa ceva; numai Hector îi sta în cale, cu îndărătnicie, cerîndu-i să mai zvîrle ceva peste poartă.

— Nu se poate, răspunse serios Laurențiu Costea. Ce am eu aici, în buzunarul din stînga al hainei, aparține stăpînei noastre şi nu se poate azvîrli în drum. Dă-te la o parte, nenorocitule cîne!

Tocmai cînd era în cerdac, la pragul antretului, gata să intre, Costea fu nevoit să se oprească. Ieşea manca Savastița Cărăbuş, cu copila. O ținea strîns şi o apleca la sîn. Buzele lacome ale puiului de om sugeau cu lăcomie.

Costea avu un gest de spaimă.

— Asta-i?

După asemenea întrebare, se uită pripit la cei din juru-i, rîzînd fără noimă. Copilul întoarse ochişorii spre umbra enormă care-i astupase lumina soarelui.

— Are întocmai ochii boierului, observă cu glas moale şi dulce Savastița.

— Aşa? Hm! se bucură Laurențiu Costea. Stătu la îndoială dacă trebuie să-şi sărute progenitura. Se mulțumi s-o atingă cu degetele uşor peste obrăjori.

— Ai putea s-o săruți. Îți este fiică legitimă, hotărî soacra, care-i urmărea neînduplecată orice mişcare.

Costea se plecă şi sărută un fir de busuioc de la sînul mancei. Dovada vicleniei lui îi apăru în mustăți, spre hazul nespus ai lui Gheorghiță Popa. Trecînd cu mîna pe fața, fericitul părinte se grăbi să intre la soția sa. Se aştepta s-o vadă rîzînd. Ea era palidă şi supărată, întinsă pe spate în crivat, cu plapoma pînă subt bărbie. Era palidă, însă tot frumoasă, ca un portret. Cînd îl văzu pe Costea, întoarse

capul spre părete. Rămase neclintită; părea indiferentă. Piciorul stîng numai i se mişcă şi ieşi de subt plapomă puţin, dînd la lumină degetul cel mare trandafiriu. Era un picioruş divin, căruia Costea îi alegea singur pantofii: pantofi numărul 33, cum nu poartă nici Alexandra Feodorovna, împărăteasa Rusiei. Aplecîndu-se repede, soţul, mai fericit decît tatăl, sărută trandafiriul acela. Apoi, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, scoase, din buzunarul stîng al hainei, o cutioară neagră. O deschise o clipă, făcînd să scînteieze juvaierul, apoi o strecură subt pernă lîngă obrazul lehuzei. Cufundînd a doua oară mîna în buzunar, Costea trase şapte ori opt bancnote albastre, pe care le alătură cutiei. Atunci Agripina îi zîmbi slab, şi el se simţi bărbatul cel mai fericit din lume. Ea totuşi tăcea, cu botişor îndărătnic; subt fruntea lucie ca de marmora, ochii stăteau neclintiţi, fără să clipească.

— Eşti supărată? întrebă cu grijă Laurenţiu Costea. Ea făcu un uşor semn afirmativ cu genele. Era supărată.

— Pe mine?

Ea răspunse clătinînd capul. Nu era supărată pe el.

— Ducesa dă voie soţului său s-o sărute?

Ducesa nu dădea voie; întorsese iarăşi spre părete fruntea-i îngustă tăiată în marmoră lucie. El se aplecă şi-i sărută urechiuşa, ţinîndu-şi răsuflarea. El era vesel, dimpotrivă, şi simţea în el dorinţi dezordonate: să se dea tumba; să îngenuncheze şi să se închine, bătînd metanie. Se stăpîni însă, ca un bărbat cu demnitate. Îşi consultă iar ceasul,

de două ori, şi ieşi păşind îndărăt şi împiedicîndu-se de prag. Lehuza tresări, deschizind ochii ei mari. Avea ochi de căprioară, în care se adâncea umbră de pădure.

— Nu-i nimic! o salută Costea înclinîndu-se din prag.

Ieşi destul de mulțămit de sine şi privi biruitor ziua de afară. Şesul Moldovei era plin de o pîclă uşoară. Într-acolo, cu un interes susținut, dar nesincer, privea Gheorghiță Popa.

Ginerele său îl atinse, punîndu-i mîna pe umăr.

— Mergem! hotărî Costea.

Domnul Gheorghiță Popa tresări.

— Unde?

— Mergem să declarăm fetița.

— Imposibil, răspunse învățătorul.

— Ah! glumeşti, socrule? Am nevoie de martor. Nu mă pot duce numai cu Hector.

— Aş merge, dar nu ştiu ce spune cucoana Smaranda.

Cucoana Smaranda privea ironic din jilțul ei.

— Eu vreau să întreb pe iubitul nostru ginere numai un lucru, zise ea cu delicatețea pe care i-o impunea acea zi unică. Vreau să-l întreb dacă îl aşteptăm cu masa. Dacă nu trebuie să-l aşteptăm, găsesc de prisos să aibă altă tovărăşie decît prepelicarul. Martorul de care are nevoie poate veni să-l caute şi mai tîrziu, după ce rînduiala mesii s-a îndeplinit. Aş ruga pe iubitul nostru ginere să afle că, în treizeci şi unu

de ani de căsnicie, bărbatul meu n-a lipsit nici o singură dată de la masă. Numai cînd dumnealui era în alt tîrg, ori în altă țară, mi s-a întîmplat să stau singură.

Costea ascultă cu atenție lecția. Plecînd fruntea, se apropie de soacra sa, îi luă mîna şi i-o sărută cu respect.

— Cucoană Smaranda, rosti el solemn; cred că mă cunoşti. Ştii că ai de a face cu un om de cuvînt. La ora unu punct sînt aici. Ne-am înțeles? Bun cuvînt?

— Bine, bine, duceți-vă, suspină doamna învățătoare. Ai dreptate; de cuvîntul d-tale nu mă pot îndoi. Asta mi-a plăcut mai mult la d-ta: noblețâ şi educația. De aceea ți-am dat pe Agripina. Ca s-o faci fericită.

— O voi face, cucoană Smarandă: ai parola mea de onoare.

Luă pe bătrînul învățător de braț şi-l trase după sine. Prepelicarul îi preceda: vition de i se vedeau coastele şi bolnav de aceeaşi încordare atentă. Stăpînul său îşi ducea pălăria în mînă: cînele avea o idee fixă a lui în ceea ce priveşte rostul pe lumea asta a acelui obiect.

De la poartă, Costea se întoarse cîțiva paşi îndărăt. Avea de făcut o rectificare.

— Le voi face, cucoană Smarandă.

— Cum?

— Pe amîndouă le voi face fericite, cucoană Smarandă.

— Bine, bine, suspină iar mama lehuzei; duceți-vă şi nu întîrziați. Ah! Doamne! abia îmi văd capul de năcazuri şi de

treburi. Iar te-ai întors? ce mai este?

— Cucoană Smarandă, nu te supăra. La unu precis noi sîntem aici. Ştii bine că eu mi-am onorat totdeauna polița şi cuvîntul. Rămîne stabilit că-i punem numele Eugenița?

— Da.

— Nu-i nici o obiecție?

— Nu.

— Atuncea ne putem duce?

— Da, da.

— Ei, cucoane Gheorghiță, acuma putem merge. După ce am stabilit şi acest pact, sînt complect mulțămit şi fericit şi nu mai am nici o grijă. Dar ai văzut că fără diplomație nu merge? Te încredințez eu, cucoane Gheorghiță, că fără diplomație nu merge! Hector! unde-i Hector? Haide şi tu, Hector! fără tine n-are haz.

III

Bercu Prinţu Dreptarul, om cărunt şi necontenit gînditor, îşi avea aşezată crîşma în vechea orîndă boierească. La Vlădeni acuma nu mai trăiau boieri; moşia era de aproape două decenii intrată definitiv în patrimoniul sătenilor. Atît preotul cel bătrîn, părintele Atanasie Bogrea, cît şi învăţătorul pensionar Gheorghiţă Popa contribuiseră, cu multă strădanie şi bătaie de cap, la întocmirea şi organizarea obştei de cumpărare de odinioară. O primă împărţire a pămîntului se şi făcuse între copiii cooperatorilor vechi, şi opera de emancipare fusese uitată. Tot avîntul cel dintîi căzuse; magazia comună de aprovizionări şi de desfacere fusese desfiinţată; curtea boierească fusese lăsată să se ruineze definitiv; numai unele acareturi şi hambare rămăseseră în bună stare, în mînile cîtorva dintre cloncanii satului. Totuşi, din toată operaţia şi din toată însufleţirea de atunci, se alesese o mai bună stare a tuturor, biserica mai îngrijită şi mai cercetată, şcoala bine populată şi o administraţie băştinaşă. Vlădenii, răzeşi vechi, nu puteau suferi venetici. Primar, notar, perceptor, pînă la cel din urmă scriitor, trebuiau să se ridice şi să se aşeze dintre băieţii satului. Preotul, mai ales, învăţătorul, de asemeni, n-aveau ce căuta de aiurea. Parohul cel bătrîn se hodinea în gospodăria lui, ca şi învăţătorul vechi; la biserică şi la şcoala slujeau nepoţi ai lor. Acelaşi neam şi aceeaşi rînduială — era deviza satului. Aceleaşi năcazuri şi aceleaşi duşmănii mai stăruiau din vechi; însă din cînd în cînd parcă se lămureau toate, fie întru iertări şi împăcări,

fie întru încuscriri, fie într-o nădejde a unor stări şi mai bune — deoarece erau acelaşi neam şi aveau aceeaşi rînduială. În mijlocul acestui sat mare de oameni destul de vrednici îşi găsise sălaş un singur individ de lege şi naţie străină, acest Bercu Dreptarul, care luptase alături cu feciorii satului, la 77. Era o rămăşiţă din edecurile boiereşti. Era un jidov de treabă, care-şi măritase cele cinci fete după cinci bărbaţi din cinci tîrguri, şi n-avea a lăsa nici un moştenitor la orînda veche. Trăia în huzur cu soţia lui; el nu izbutise să se îngraşe; ea era umflată ca o chilotă şi-şi petrecea vremea mai mult călătorind la cele cinci tîrguri: Dorohoi, Podul Iloaiei, Sascut, Tecuci şi Galaţi, de cîte ori se petreceau evenimente ca acel de care era mîndru, mulţămit şi fericit, în ziua aceea, casierul general de la Iaşi. După ce se întorcea de la una din fetele ei madama Sura, Bercu Prinţu avea obicei să însemne pe uşorul uşii, cu cretă, încă o linie — adică o noua progenitură. Muşteriii lui de prima calitate observau asta şi-i felicitau numaidecît, după care orîndarul le mulţămea, în forma cea mai plăcută, scoţînd opinia lui cea mai bună, un cotnar verzui, în vîrsta de mulţi ani: recoltă de la Paraclis, 1891.

Pentru liniştea bătrîneţelor lui, Bercu Dreptaru luase două măsuri: mai întăi această prietinie, destul de generoasă în ceea ce îl privea, cu administraţia comunală; şi pe urmă complecta lui „curăţire", cum spunea el rîzînd. Dăduse fetelor tot, ca să nu mai aibă nici un ban şi să nu mai apese asupra nopţilor lui nici o spaimă. De oamenii lui din Vlădeni nu se temea: însă orîndele sînt atacate de bande din

locuri mai depărtate. Făcuse el aşa să se ştie pînă departe că-i despoiat cu desăvîrşire şi că urmează să se despoaie în folosul celor însemnaţi cu cretă pe uşorul uşii. Astfel putea dormi cu uşile descuiate. Aşa zicea el; însă dormea totdeauna cu toate uşile bine zăvorîte; iar la ferestre avea gratii de cetate de demult.

Camera în care stăteau de vorbă primarele, notarul şi perceptorul satului se afla îndată în dosul odăii celei mari a crîşmei. Prin geamurile ei se putea vedea desluşit intrarea orîndei şi mişcarea uliţei. Era o încăpere curată, cu divan moale, masă şi scaune şi cu cromolitografii pe pereţi. Între tabloul clasic al vînătorii de urşi şi al lui Hamlet cu evantaiul, nu lipsea portretul suveranului. Cum deschideau uşa, oamenii stăpînirii se descopereau în faţa acestei imagini auguste.

— Vă spun eu că jidovul e un om şiret şi cu minte, observa uneori primarele, după ce saluta pe regele Carol cel bătrîn.

În odăiţa aceea, care ţinea loc de club şi de sală de lectură a gazetelor, nu se întîmpla de alminteri nici un fel de ticăloşie. Chiar în toiul celor mai ascuţite duşmănii politice, adică la schimbările de guvern, se păstra în acel sat de vechi răzeşi o cumpănă a bunei-cuviinţi. Şi chiar cînd oamenii stăpînirii, în anumite zile de entuziasm, pierdeau socoteala paharelor, nimene nu-i vedea umblînd strîmb pe uliţi la lumina zilei. Se ştia numai că au fost chemaţi la orîndă Chirică şi Turcu, ţiganii lăutari, cei mai uriaşi şi mai urîţi lăutari din cîţi s-au văzut. Gospodarii zîmbeau intrînd în crîşmă şi ieşind din crîşmă. Storurile la camera din fund erau lăsate şi uşile închise cu grijă, aşa încît ţiganii îşi sunau vioara şi cobza

lor în surdină.

Mai era o rînduială, din veacul popei celui bătrîn: că păstorul turmei omeneşti n-avea ce căuta acolo. Bercu Prinţu îl saluta adînc, numai cînd îl vedea trecînd pe uliţă, pe dinaintea orîndei. Asta ajunsese acuma o „tocmală" peste care nu se putea trece fără scandal. Acestei tocmeli se supusese şi învăţătorul Gheorghiţă Popa. Pentru el nu era oprelişte; oprelişte şi-o făcuse el, sau mai bine zis i-o făcuse doamna învăţătoare Smaranda Popa.

— Ai obicei, cucoane Gheorghiţă, să te aduni aici din cînd în cînd? îl întrebă Laurenţiu Costea pe cînd mergeau către orîndă.

— Foarte rar, dragă ginere, extrem de rar. Eu am ale mele; n-am timp pentru aşa ceva.

— Totuşi, din cînd în cînd, ca un om şi ca un bărbat care se respectă, mai vii şi aici.

— Foarte rar, extrem de rar.

— Asta mă miră. Nu eşti bine cu primarele?

— Ba sînt foarte bine cu primarele. Nu-i vorbă, el e cu mult mai tînăr decît mine; e feciorul presviterei Paraschiva. E om şi cu ceva carte; a făcut cinci clase la liceul din Piatra.

— Aşa? Atunci îmi pare foarte bine. Am discutat prea puţin cu el, dar mi-au fost destul cîteva cuvinte, ca să-l apreciez după cum merită. Atunci nu-ţi convin ceilalţi?

— De ce să nu-mi convie? Au fost elevii mei; îmi sînt şi pu-

țintel neamuri. Trebuie să ştii dumneata că notarul şi perceptorul sînt frați gemeni. Au mers în şcoală una - ca nişte mînzoci: în fiecare an premianții întăi.

— Îți sînt şi neamuri? se miră nespus Laurențiu Costea. Şi cu toate acestea nu vrai să-i vezi la o întîlnire amicală, la un pahar de vin?

— N-am asemenea obicei, răspunse cu severitate învățătorul. Preocupările şi obiceiurile mele sînt altele.

Costea se opri surprins, înlătură cu piciorul cînele, şi stătu cîteva clipe cercetînd şi pe o parte şi pe alta pe socrul său.

— Cucoane Gheorghiță, tresări el cu glas schimbat, pot să spun că mă uimeşti cu desăvîrşire.

Învățătorul începu să rîdă cu bunătate şi conveni că nu a exagerat.

— Ei, nu-i chiar aşa cum se pare.

— Vra să zică ai luat parte?

— Am luat.

— Nu numai o dată?

— Cred că am fost în două rînduri. Fără ştirea Smarandei!

— Dar bine că-i aşa, frate dragă, oftă satisfăcut ginerele. Mi s-a luat o piatră de pe suflet.

Ginerele urma a privi din cînd în cînd cu interes pe socrul său, pe cînd bătrînul învățător trecea de la gravitate la oarecare nelinişte. Orînda, zidărie masivă, se zărea la cotitura

drumului. Toate căsuțele gospodarilor erau retrase după garduri streşinite, în grădini; pe cînd clădirea boierească ieşea singură la drum, cu uşa boltită deschisă. Era vremea amiezii; săteni nu se aflau în preajmă; bătrînul învățător binecuvînta în sine pe Domnul-Dumnezeu pentru această potrivită împrejurare.

Orăşenii prezumțioşi şi necunoscători să nu-şi închipuie că se poate petrece o oră plăcută numai într-un stabiliment cu faimă, în oraşele celebre. Metodele lui Bercu Prințu erau dintre cele mai civilizate, şi autoritatea lui călăuzise gustul nu numai al unei generații în acel sat de frunte. Bercu Prințu este cel dintăi crîşmar din țară, şi mi se pare că a rămas singurul, care a pretins ca vinul lui să fie absorbit cu delicateță şi fără apa gazoasă. Tot la al treilea „păhărel dulce", cum îi spunea el, avea grijă să aducă ceva de gustat, puțin şi foarte bun: ficat de pasere, creier de viței, urdă proaspătă. Avea o sistemă a lui şi în ceea ce priveşte lăutarii: le dădea drumul „înăuntru" numai în anumite zile. Avea dreptate domnul Neculai Cumpănă, primarele. Asemenea priceput crîşmar merita medalia serviciului credincios din partea onoratului guvern.

Primarele şi ceilalți doi, Temistocle Foişor şi Aristide Boişor, stăteau de vorba. A sta de vorbă în acel loc însemna mai ales a te supune îndeletnicirilor ritualice. Cum aveau paharele numai pe jumătate pline, problema era ca să le deşerte şi să le umple din nou: în acest răstimp, însă, trebuia să se dea treburilor publice importanța cuvenită; nu atît treburilor satului, cît treburilor celor grave ale țării întregi, căci numai

acelea nu pot găsi niciodată doctor şi doctorie.

Domnul Cumpănă îşi cerceta din cînd în cînd ceasul şi părea nemulțămit, strîmbîndu-şi într-o parte mustața.

— Mi se pare mie că musafirul nostru nu-i om de cuvânt, observă el.

Dar în aceeaşi clipă figura lui roşcovană se lumină. Costea apăruse, cu cînele. Şi avea şi un tovarăş.

— Neaşteptat eveniment! se miră primarele.

— Ce este? Ce se întîmplă? se grăbiră să întrebe cei doi frați, grămădindu-se asupra geamului.

Învățătorul intră, eroic. Bercu Prinții îl salută cu respect, apoi rămase răzimat de stîlpul tejghelei, ca o statuie a mirării, cu sprîncenele arcuite pînă la mijlocul frunții. Temistocle Foişor se rupse brusc din locul lui, deschise uşa ce da în crîşmă şi strigă cu glas puternic spre Dreptar, făcîndu-l să tresară:

— Repede, domnule Bercu! Ieşi în drum şi te uita în sus. Dreptarul fu pe punctul de a executa porunca. Totuşi, dori să cunoască întăi motivul.

— Da' de ce, mă rog, sa mă uit în sus?

— Ca să vezi dacă nu s-a făcut o bortă în cer. Domnul învățător ne face onoarea!

— Onoarea-i de partea mea, domnilor, răspunse grav Gheorghiță Popa.

Funcționarii făcură în picioare primirea, cu voie bună. Erau

destul de veseli, întrucîtva la diapazonul lui Laurențiu Costea.

— Dar bine c-ai venit, cucoane! se liniști primarele. Poftim, ședeți. Bercu Prințu ar fi adus încă două pahare, dacă și-ar fi venit în fire. Așa de speriat nu l-am văzut de multă vreme. Nu luați loc?

— Ba da, ba da.

Domnul Cumpănă se feri puțintel într-o parte. Sosise și pentru d-sa clipa uimirii:

— Mă rog, ce-i cu prepelicarul acesta? Văd că se uită cu insistență la mine și mă provoacă. Vra poate să-i dau lui paharul de vin?

— Așa mi se pare, răspunse rîzînd casierul general. Vra să-i arunci, ca să ți-l aducă numaidecît. Bineînțeles, întîi trebuie să-l deșerți.

— Așa? Curios lucru!

Atunci i se dezlegă și Dreptarului limba:

— Eu l-am văzut de-acum și l-am admirat, lămuri el. Cînd a venit mai nainte boierul, cînele a stat afară și l-a înconjurat toată vecinătatea. A sărit peste toate gardurile și a adus toate vreascurile.

— Atunci e un artist?

— E mai mult un specialist, oftă Costea; privește viața numai subt un singur aspect, ca și mulți savanți pe care am avut onoarea să-i cunosc. Întîia oară cînd am ieșit cu el pe cîmp, s-a spăriat de un iepure și a fugit acasă. Acuma

vreau să-l încerc a doua oară.

Vorbind, casierul general se distra să arunce o mănuşă într-un colț al camerei şi cînele i-o aducea numaidecît, cerînd să i-o arunce iar, ca s-o aducă din nou.

— E un comediant, declară şi Dreptarul, aducînd pahare şi vin proaspăt.

— Hm! suspină cu plăcere primarele, în orice caz e o minune a timpului modern. Te felicitez.

— Primesc felicitările, se întoarse cu mîndrie şi cu paharul plin d-l Costea, însă nu pentru asta.

— Atuncea este?

— Este. Presupunerile dv. au fost juste. Sînt cel mai fericit om şi tată. Numele copilei mele va fi Eugenia. Vă rog să binevoiți a primi declarația. Am adus şi un martor.

— S-a făcut, cucoane! suspină iar cu plăcere primarele. Al doilea pahar nu binevoieşti să-l cercetezi? Dreptarul şi-a făcut datoria şi l-a umplut.

Bercu Prințu îşi freca mînile. Felul lui de exprimare era puțin deosebit de al elitei:

— Se cuvin trei pahare, zise el, pentru o căruță nouă care s-a răsturnat acasă la domnul învățător.

Bătrînul învățător sorbi subțire al treilea pahar şi catadicsi să se îmblînzească întrucîtva.

În asemenea atmosferă veselă s-a făcut declarația acelei ființi nouă, care venise numai de cîteva ore în lume, pentru

un destin necunoscut.

Nu numai atît. Acuma venea rîndul notarului, care era o limbă subțire a comunei.

— Pentru bună rînduială, zise Temistocle Foişor, eu am adus al doilea martor, pe fratele meu perceptorul (perceptorul zîmbi şi se închină spre Costea), precum şi registrul, ca să eliberez imediat buletinul. Pecetea-i în buzunarul din dreapta, cutia cu tuş, în cel din stînga. Registrul iese la iveală îndată ce mă scol de pe scaun. Noi aceşti trei, pe care ne vedeți aicea, avem obicei să nu întîrziem nimic; servim prompt poporul.

Interveni şi mîrîitul Dreptarului:

— La noi, graba nu strică treaba.

— La noi, urmă notarul, saltarele sînt goale, registrele ținute la zi. La toate inspecțiile ni se făgăduieşte cîte-o decorație, pe care n-o primim niciodată, însă nu face nimic. Astfel de oameni sîntem noi, stimate domnule Costea. Aş putea zice că acestea sînt singurele noastre defecte.

Dreptarul îşi scutură rîz.înd capul cărunt tuns scurt şi barba încă neagră:

— Aici, cu defectele, dă el lămurire, domnul notar bate-n mine, adică mai degrabă în fiica mea Paulina, măritată acum la Galați şi deja fericită. Parcă ce are a face numele lucrului? Să fie lucrul în sine bun.

— Nu înțeleg, declară Costea, clipind des din ochi. Ştiu că sînt tată fericit şi atît. Asta însă n-o înțeleg.

— Ai să înțelegi îndată, cucoane, zîmbi notarul Temistocle, scoțînd registrul dintr-un loc încălzit de partea cea mai groasa a trupului său şi deschizîndu-l, ca să scrie numele unui om nou. Vorbim toți ca nişte oameni de treabă; bine ar fi să fim. Asta se potriveşte şi pentru defectele Paulinei, fiica cea mai mică a negustorului nostru. Am de la Paulina, pe cînd era domnişoară, un document, o carte poştală ilustrată pe care a trimis-o unui logodnic al său din acel timp. Afacerea nu s-a făcut la Paşcani; afacerea s-a făcut la Galați. Cartea poştală este adresată d-lui Isac Goldman, grande rue, Paşcani. Cuprinsul ei, pe care-l ştiu pe de rost, e următorul: „*A iubi este o plăcere. A fi iubit este o fericire: Iubeşti şi eşti iubit, iubesc şi sînt iubită. Iată ambele defecte pe care noi le posedăm. A ta, pour toujours, Paulinica.*" Deci acestea sînt defectele noastre, la care se adaogă şi nişte lucruri mărunțele bine fripte de Dreptar, şi plăcerea să fim împreună. Mai cu samă am să alcătuiesc un tablou şi am să-l anin în părete în sala de şedințe, în care tablou am să scriu că astăzi s-a întîmplat un mare eveniment.

— Naşterea copilei mele?

— Da; şi încă unul:

— Domnul învățător în odăiță la Bercu Dreptaru.

Laurențiu Costea îşi sorbi paharul, primi buletinul şi îmbrățişă entuziasmat pe slujbaşii comunei.

— Domnilor, vorbi el cu însuflețire, aruncînd încă o dată mănuşa într-un colț, lumea asta e plină de lucruri bune, pe care noi nu voim să le cunoaştem. Prepelicarul meu e un tip

ridicol, ca şi toţi savanţii specialişti pe care am onoarea să-i cunosc şi să-i respect. Dreptarul dumneavoastră e un negustor ca toţi negustorii. Chiar iubitul meu socru nu-i decît un pensionar onorabil, care nu cunoaşte bucuriile vieţii.

— Dă-mi voie, ginere, le cunosc.

— Îţi dau voie, însă nu le cunoşti. Chiar eu, acesta care mă vedeţi, deşi sînt ceva, în realitate nu sînt mare lucru. Însă cel mai extraordinar din toate lucrurile de pe lumea asta şi din toate timpurile sînteţi dumneavoastră domnilor, care mi-aţi eliberat în trei minute un buletin şi nu adunaţi stoguri de hîrtii nerezolvate la primăria dumneavoastră.

— Acestea sînt singurele noastre defecte.

— Da, domnilor, acestea sînt singurele dumneavoastră defecte. Caut să-mi dau samă cărei împrejurări se datoreşte acest fapt insolit şi cu totul extraordinar, şi nu găsesc. Nu-i adevărat că şcoala face pe omul om şi altoiul pe pomul pom. Nu-i destul învăţătorul, nu-i destul preotul, nu-i destul neamul. Nu înţeleg nimic, căci ţara-i plină de casieri generali, şi de primari, şi de notari, şi de perceptori: ei bine, toţi sînt fără defecte. Care-i pricina că dumneavoastră, domnilor, care-i pricina că noi, domnilor, dacă-mi daţi voie, posedăm asemenea defecte? Stau şi mă gîndesc şi nu găsesc decît o singură explicaţie. Numai fiii de văduvă pot poseda asemenea defecte. S-a observat că fiii de văduvă, crescuţi în dragoste, grijă şi suferinţă, sînt singurii care răzbesc, ajung unde se cuvine şi-şi fac datoria. Dovadă d-l primar Nicolae Cumpănă. Dovadă eu. Subsemnatul, domnilor, e feciorul

văduvei locotenentului Ion Costea, care a murit în războiul independenței. Nu vă voi spune în ce condiții mizere am crescut şi cu ce greutăți am învățat. Asta vă interesează, poate, puțin. Fapt este că am ajuns ce sînt şi unde sînt din suferința mamei mele şi pentru dragostea ei. Ca s-o fac să se bucure cu un an mai devreme, am părăsit studiile universitare şi am intrat în serviciul Ministerului de Finanțe. Am făcut bine: biata cucoana Sofica a apucat cel puțin doi ani de linişte şi de belşug. Poate, zic eu, să fie asta pricina. Însă nu cred să fie adevărat, deoarece aceşti frați, notarul şi perceptorul, nu sînt fii de văduvă, sînt deci persoane suspecte.

— Dacă-ți face plăcere, cucoane, sîntem şi noi feciori ai unei mame văduve, răspunse destul de serios notarul.

— Dacă e nevoie, îndrăzni Bercu Prințu, pot să aduc şi eu pentru mine asemenea mărturie.

Laurențiu Costea deveni teribil de uimit de propria sa descoperire:

— E ceva cu totul extraordinar! Lucrul merită scris şi studiat.

În răstimpul care urmă acestei uimiri, Dreptaru găsi potrivit să lese pe cei doi lăutari ciolănoşi şi nalți să intre. Însă cum începură Chirică şi Turcu a-şi suna instrumentele, Costea deveni atent, ca la o sonerie de alarmă. Îşi trase din buzunarul vestei ceasul.

— E unu fără cinci, zise el cu glas mai liniştit. Cucoane Gheorghiță, trebuie să mergem. Mi-am dat cuvîntul şi nu mă pot dezonora. Aşa sînt eu.

Primarele, cu blîndeță şi în cea mai desăvîrşită euforie, se ridică şi ținu şi el un discurs scurt, în care îşi permitea să întrebe cui rămîn abandonați ceilalți fii de văduvă, ce se va întîmpla cu lăutarii, ce se va întîmpla cu vinul.

— Ultimul pahar de vin îl bem, răspunse cu hotărîre Costea. Domniile-voastre veți binevoi să mă întovărăşiți pînă acasă la socrul meu, unde ne aşteaptă cu masa cucoana Smaranda. Pe țigani îi oblig să vie în urma noastră şi le permit să cînte, ca să se ştie că sînt azi un om fericit. Deci plecăm, ca s-ajungem la timp. Stimate domnule negustor, scrie pe masă, cu creta, socoteala. Nimene n-are voie, astăzi, să plătească; îmi însuşesc eu acest drept. Cît face? Una sută douăzeci lei. Foarte bine. Adaogă data zilei de azi: 17 august. Adună: face o sută treizeci şi şapte. Îți dăruiesc eu trei: face o sută patruzeci. Poftim. Să ne grăbim, ca să se vadă strictețea cuvîntului meu.

Plăcerea acelei zile s-a desăvîrşit în casa încununată de viță-de-vie a bătrînului învățător. Convoiul a trecut pe ulița satului în bună dispoziție, avînd în urmă pe lăutari, care cîntau marşul lui Boulanger. Între toți, mai puțină stare bună avea învățătorul.

— Am să-ți mărturisesc ceva, ginere, zise el lui Costea, cu limba cam grea. Dumneata ştii, poate, ce are să se întîmple, eu însă nu-mi dau sama. Înțelegi dumneata că întîia oară fac una ca asta? Eu am fost omul datoriei, şi a fost şi soția mea cam aprigă şi foarte geloasă. Eu n-am cunoscut o prietinie la un pahar de vin, n-am fost şi eu beat o dată, aşa ca să-mi cînte lăutarii. Of! nu pot spune că n-am fost

fericit, însă am dus o viață „mizerabilă”...

— Nu-i nimic, ai vreme, încercă să-l mîngîie ginerele.

— Crezi dumneata că am vreme? Asta n-oi crede-o eu niciodată. De altminteri, nici nu mă lasă Smaranda. Nu pot să spun: admirabilă şi virtuoasă muiere, însă nu m-a slobozit din hăț nici un pas. În privința stricteței, cred că Agripina îi samănă.

Alaiul a ajuns la ceasul unu punct, nu spre întreaga satisfacție a cucoanei Smaranda. Copiii din sat veneau după țigani, petrecînd de minune cu Hector, dîndu-i necontenit îndeletnicire c-o pălărie veche, pînă ce acea pălărie veche a căzut într-o fîntînă, întru disperarea cînelui şi a gospodinei. Acea gospodină n-a întîrziat să iasă în drum, c-un copil în brațe şi cu unul de mînă, rostind violent felurite lucruri amestecate pe tonul cel mai înalt cu putință.

IV

Viața la Iaşi a d-lui Laurențiu Costea se cuprindea în marginea acestei îndoite mîndrii: soția sa şi copila sa.

Lumea putea să-şi dea samă chiar acum despre splendoarea celei dintăi. Celei de a doua deceniile viitoare îi rezervă o situație vrednică de inteligența şi frumusețea pe care le moşteneşte: inteligența se ştie de la cine, iar frumusețea de la o ducesă divină. De aceea şi numele ei, care, în limba olimpică, însamnă „bine-născută". „Potențial şi progres, explica d-l Costea într-o formulă fericită; astfel o generație întrece pe cealaltă, urmînd spirala de îmbunătățire a umanității".

Ducesa era instalată deocamdată într-o casă destul de frumoasă, pe strada Română. Acolo soțul său îi depunea la picioare şi iubirea, şi leafa lunară, şi moştenirile succesive.

Se întîmplase în viața lui, tocmai la vremea şi vîrsta potrivită, acest lucru aşa de plăcut: să moara nişte mătuşi, care, prin această trecere a lor pe un plan spiritual, înlesneau viața materială a unui nepot. Departe de a le plînge pentru ieşirea lor din valea plîngerii, el era gata să le felicite.

— Minunat lucru o moştenire, cînd poți s-o întrebuințezi bine, zicea el către unii şi către alții.

Unii şi alții erau prietinii lui. Aceşti prietini apăreau mai cu samă la ora amiezii în localurile unde se găseşte vin bun. Se ştie că Iaşii e renumit pentru vin, castraveți murați şi monu-

mente istorice (asta e tot reflecția casierului general). Puțin lucru de altfel îşi însuşise el din aceste daruri neaşteptate ale norocului său. Dreptul cel mare nu era al lui. Totuşi, îşi împodobise panoplia cu o puşcă din cele mai bune şi cu o torbă dintre cele mai elegante. Îşi cumpărase şi nişte piese de şah de abanos, căci de-o bucată de vreme îşi propusese să devie şi un şahist eminent. În sfîrşit, adusese pentru grădină, care nu avea păreche în cartier, cinci sute de trandafiri din speciile cele mai renumite. Propunîndu-şi să devie şi un bun grădinar amator, întreținea aceşti altoi fie prin operații asupra sălbaticilor, fie crescînd pe cei vechi, care se sălbăticeau. Avea iscusite instrumente şi pentru asta, însă, ca şi pentru vînătoare şi şah, meşteşugul îi era cu mult inferior dorinții; aşa încît trebuia să vie pe urmă şi Ghiula Farcaş, un bătrîn şi vechi slujitor ungur, care cresta şi el cu un cuțit ieftin. Mugurii „domnului" continuau să doarmă, pe cînd ai bătrânului făceau creangă şi floare, umplînd de admirație pe Costea pentru propria sa dibăcie, dobîndită aşa, dintr-odată.

— Eu la toate am noroc şi toate îmi merg bine, continua el să filozofeze.

Totuşi, avea şi el motive să nu fie perfect mulțămit. La vînătorile noastre de pădure, la care lua parte regulat, necontenit promitea să facă cele mai celebre dubleuri. Le făcea necontenit, de cîte ori se prezenta vînatul pe linie, în sectorul său. Dintr-o mie şi una de motive, vulpea, lupul şi mistrețul şi mai cu samă iepurele se duceau. Lăsau urme de păr sau de sînge, pe care d-l Costea le vedea precis. Tovarăşii

săi din dreapta şi din stînga acceptau şi ei întrucîtva că s-ar vedea ceva vag. Faptul extraordinar era că vînatul nu cădea şi că lucrul se repeta.

— Asta-i una din contrarierăţile mele, mi-a mărturisit el într-o sară, la Bîrnova, după al şaptelea pahar. Însă ce vrai d-ta? dacă chiar toate, toate ar merge perfect, aş avea dreptul să mă tem de o catastrofă, ca nu ştiu care rege din antichitate. Totuşi, vă desfid pe toţi vînătorii care aţi luat parte azi la goană şi care veţi lua parte şi mîni, vă desfid să-mi arătaţi o puşca mai bună decît a mea. Sînt sigur că va veni ceasul cînd voi executa şi eu dubleul meu în plin. Căci şi faptul că necontenit mi se întîmplă ce mi s-a întîmplat astăzi dovedeşte că voi intra şi eu într-o serie bună vînătorească.

— Tot ce se poate, am răspuns eu. Aş putea spune chiar că sînt sigur de asta.

— Nu, şi-a scuturat fruntea, cu energie, d-l Costea; nu aşa. Lasă mai bine să meargă lucrurile cum sînt. Dacă aş face dubleul la mistreţi, s-ar putea întîmpla să se iveascâ deficitele altor nemulţămiri, în altă parte, în zona unde sînt cu adevărat mulţămit şi fericit. Nu, nu! să rămînem aşa. Să ştiţi că şi Hector, de la care n-am împuşcat nici o prepeliţă şi care a fugit iarăşi de un iepure, e un fel de gaj al norocului meu. Lasă-l să trăiască şi el să-şi facă exerciţiul lui unic pînă la moarte. Să-mi înflorească mie trandafirii, pe care-i altoiesc eu cu mîna mea, să crească Eugenița la sînul ţigăncuşei şi să surîdă ducesa. Să surîdă ducesa... urmă după o pauză, cu oarecare melancolie, domnul Laurenţiu Costea.

Eu propun, domnule şi iubite prietine, să mai bem un pahar de vin. Totuşi, stau şi mă gîndesc, şi iar mă întorc şi zic, că mistreţul de mîine trebuie să-l împuşc eu; căci nici fericirea aceea despre care pomenesc nu-i întru totul nealterată. Să nu te miri că sînt întrucîtva bucuros făcîndu-ţi această mărturisire. Ascultă-mă pe mine. Ducesele sînt cîteodată fiinţe dificile. Pe ducese e greu să le mulţămeşti totdeuna. Ca un bun şi leal prietin, pot să-ţi fac unele confidenţe, cu condiţie să fii şi d-ta de părere că mistreţul de mîne trebuie neapărat să iasă la mine şi eu să-l împuşc. Aş putea spune că, în unele discuţii, ducesa are afirmaţii bruşte şi concluzii ciudate. Mai întîi, ce discuţie şi care discuţie? Eu vin de la birou şi din oraş aducîndu-i, ca totdeauna, un buchet de flori ori un pachet de prăjituri, şi-i spun că am avut de lucru, în vederea inspecţiei ce se anunţă. Ca răspuns logic, d-na Agripina Costea îmi declară dintr-odată că bucătăreasa noastră, pe care o avem de la începutul căsniciei şi care-i o persoană cumsecade, trebuie numaidecît dată afară.

— De ce? eşti nemulţămită de felul cum prepară?

— Nu. Găteşte foarte bine.

— Atunci de ce s-o dăm afară?

— Am să-ţi spun îndată. Mai întăi are tupeul s-o cheme ca pe mama.

— Schimbă-i numele; zi-i Ileana; pe toate bucătăresele le chiamă madama Ileana.

— Acuma nu se mai poate, e tîrziu. Pe urmă e ceva scan-

dalos, cu copilul. Are un copil de zece ani.

— Ce are a face? îl ține la o soră a ei; pe noi nu ne incomodează cu nimic.

— Aşa spui d-ta, însă pe mine mă incomodează. E un adevărat scandal: e un copil din flori.

— Ei şi?

— Cum „ei şi”? E un copil din flori, făcut cu un vizitiu.

— Trebuia să fie făcut cu Grigore Ghica, domnul Moldovei?

— Lasă-mă cu Grigore Ghica; nu vreau să ştiu cine-i acela! Trebuia să nu-l facă cu nimeni.

— Totuşi l-a făcut.

— Văd.

După începutul acesta de conversație — care e oarecum un răspuns la inspecția financiară pe care am anunțat-o eu — s-ar putea crede că trebuie să telefonez biroului de servitori. Nici de cum. Nu înțeleg niciodată cum şi în ce chip, prin ce mister şi tranziții, concluzia este că d-na Costea, de fapt, nu mai poate suferi pălăriile pe care le are şi că vrea să primească vizita d-nei Fany cu cele mai noi modele, sosite de la Paris.

— Dar cu madama Ileana cum facem?

— Care madama Ileana?

— Cu bucătăreasa.

— Mai întăi n-o cheamă madama Ileana; o cheamă Smaranda

şi-i o biată femeie foarte cumsecade. Nu înțeleg ce ai cu dînsa.

Eu zîmbesc şi trec în altă odaie, ca să văd pe Eugenița la sînul Savastiței Cărăbuş. Cîteodată, domnule şi stimate prietine, după o discuție de felul acesta, aflu, nu cu puțină surprindere, că ducesa a intrat în tratative pentru o rochie.

— O rochie de bal? Mai era vreme pînă la iarnă.

— N-am spus rochie de bal. Am spus rochie de stradă. Înțelegi d-ta că nu pot umbla în zdrențe, ca o cerşetoare.

— Pentru numele lui Dumnezeu! Ce fel de vorbe sînt acestea? Soția mea în zdrențe? Aş putea să fac numai doi paşi şi să deschid două garderobe ticsite de rochii de toate colorile, cu care soția mea a făcut deliciul zilelor mele şi pedeapsa tuturor cucoanelor din acest oraş.

— Care garderobă ticsită? Acelea sînt rochii?

— După părerea mea, nu pot fi altceva.

— Cu toate acestea, sînt altceva. În orice caz, nu sînt rochii. Mai bine zis sînt rochii care nu se mai poartă. Alta-i moda, altu-i gustul. În sfîrşit, ce multă vorbă? Cred că n-am ajuns zilele acestea ca să mi se precupețească o rochie...

— Nu precupețesc nimic; îți fac ce pofteşti.

— Ba văd că precupețeşti. Toată ziua stai cu nasul în hîrchii... despre nevoile mele habar n-ai.

Auzi d-ta! despre nevoile ducesei n-am habar!

Asta-i una. Dar mai este ceva. În asemenea împrejurare şi numai în asemenea împrejurare, cînd se enervează şi se tîn-

guieşte, ducesa pronunță „hîrchie” şi „carche”. Nu ştiu după care dicționar. Fapt este că pronunța „hîrchie” şi „carche”. Şi „levorver”. De multe ori cad în cursa: încerc să-i dovedesc că se spune hîrtie, carte şi revolver.

— Mai întăi nu spun hîrchie şi carche, se revoltă ea. Ce vrai să arăți cu asta? că nu ştiu să vorbesc? Aş fi mai dispusă să cred că dumneata pronunți aşa. Eu n-am pronunțat de cînd sînt hîrchie şi carche. Iar levorver ce are a face? Levorveru-i levorver. Ai să spui că nu-i levorver?

— Ba nu. Spun cum pofteşti.

— Asta este; am ajuns umilită şi batjocorită: spun „levorver” ca madama Ileana de la bucătărie. N-ai să spui acuma c-o chiamă Smaranda.

— Nu.

— Ba spui.

— Bine; spun.

În acest loc, glasul ducesei se umple de lacrimi. Îmi aminteşte, cu lux de amănunte, că vreau s-o umilesc şi în alte chipuri pentru o presupusă ignoranță, deşi d-sa a urmat cursurile complecte la „Sf. Sava” şi — slavă Domnului! nu ştie să coase un nasture.

— Ai ceva de spus că nu ştiu să cos un nasture?

— Ferească Dumnezeu! Sînt chiar bucuros.

— Nu-i adevărat, nu eşti bucuros şi susții că un metru cub are mie de decimetri cubi.

— Susțin, pentru că aşa-i adevărat şi aşa scrie la aritmetică.

— Ba susții ca să mă umileşti. Aritmetica aceea unde scrie aşa prostii s-o zvîrli pe foc.

— Îmi dai voie să-ți explic, dragă ducesă, chestia metrului cub?

— Nu dau voie nimic. E aşa cum am spus eu.

— Bine, fie aşa, şi să chemăm pe madam Rosita pentru rochie.

— Care rochie?

— Rochia de care vorbeai.

— Eu? am vorbit de o rochie?

Nu mai insist asupra unor asemenea discuții şi tratative. Ai subînțeles că ducesa avea nevoie de două rochii şi uneori de trei rochii, ca să nu umble în zdrențe pe stradă, ca cea din urmă cerşetoare.

Domnul Laurențiu Costea zîmbea, amuzat singur de asemenea ciudățenii ale Agripinei. Cu cît se gîndea mai bine la toate şi descoperea mai multe ciudățenii, cu atât părea mai stăpîn pe o fericire fără pereche, de care-l putea invidia o lume. Acest piper, în bucățica totdeuna gustoasă care era partea lui pe lume, îşi avea rostul lui.

— Mi-i foarte dragă... suspina el, melancolic la cel din urmă pahar. Idealul meu e s-o servesc în genunchi. E ca un idol, căruia mă închin dimineața şi sara. Toate aceste toane ale ei trebuie să ştii că nu mă contrariază. Ducesa face parte dintre acele ființi privilegiate care-şi pot permite orice. Oricît

ar repeta „hîrchie” şi „levorver”, înfăţişarea ei rămîne delicioasă. Şi oricît multiplii şi submultiplii metrului cub ar rămînea pentru dînsa o enigmă, înfăţişarea ei e mai presus decît orice, cu mult mai presus de comprehensiunea filozofică şi ştiinţifică, mai ales cînd priveşte vag ca printr-o ceaţă şi cînd gura ei mică se strînge ca un circumflex de floare. Toate într-însa stau deasupra celor obişnuite şi desfid logica şi înţelepciunea. Uneori are un aer aşa de spiritual, încît sunetele glasului ei cad în fiinţa mea ca nişte picături de esenţă eternă. După toate acestea, stimate prietine, poţi să-ţi dai samă cît de amorezat sînt de dînsa. Sînt amorezat într-un chip ridicul şi, cu toate acestea îmi dau samă de toate aceste amănunte de care îţi vorbesc şi care contribuie la desăvîrşirea fericirii mele. Bag de samă, de exemplu, şi cît e de prudentă şi cum, ca o simplă burgheză care n-ar avea nimic ducal în fiinţa sa, imaginează felurite artificii ca să strîngă zestre Eugeniţei mele.

Am să-ţi spun asta altădată; acum n-avem vreme; e tîrziu şi, mîni, ne sculăm în zori de ziuă. A nins de cu sară şi vremea e splendidă; pădurarii recunosc urmele mistreţului meu. Asculta d-ta ce imaginează această micuţă ducesă fără aritmetică.

Pentru a-i face cît mai agreabilă camera ei principală, unde primeşte musafirii, precum şi în camerele din preajmă, în care eu de multe ori stau la pîndă, admirînd-o cu deliciu, ca pe vînatul cel mai rar şi mai scump al vieţii mele, am făcut multe nebunii. Mătuşile mele, fără voie, mi-au îngăduit asta. Din moştenirile lor am achiziţionat felurite obiecte de preţ,

căci trebuie să afli încă o slăbiciune a mea: sînt un pasionat anticar. După căderea în deconfitură a multor case boiereşti din Iaşi, s-au împrăştiat în comerţul acesta special multe juvaeruri şi obiecte de artă, lucruri mici şi netrebnice, însă foarte scumpe. Le cumpăr de la un jidov al meu, care ştie să mă servească, şi le aranjez pe etajere şi prin colţuri, nu ca să înfrumuseţez camerele, ci ca să valorific apariţiile ducesei.

Într-o zi, văd că una din aceste rarităţi a dispărut. Întreb în ce loc se găseşte: îmi închipui că ducesa a avut capriciul să-i schimbe aşezarea. Ducesa întâi nu ştie nimic şi-şi încreţeşte gurița; apoi, cu destulă nepăsare, îşi aduce aminte că s-a jucat copila cu acel fleac mic şi preţios şi l-a distrus.

Mă interesez: unde e, totuşi? Chiar în bucăţi fiind, un onix se poate restaura.

Nu se ştie unde-i; a dispărut.

— Păcat, zic eu; e un lucru preţios şi mai ales frumos, care dădea distincţie unui colţ al căminului nostru.

— Cine dădea distincţie?

— Vorbesc despre onix, însă, scumpa mea ducesă, mă grăbesc să recunosc că aici totul trebuie să se subordoneze unui alt element. Sînt toate frumoase pentru că eşti tu aici; aşa că valoarea lor e cu totul relativă.

— Găseşti? se miră ea.

— Desigur. Cred că nu te superi de observaţia mea. S-a jucat copila, n-a fost supravegheată, a spart obiectul de artă; nu face nimic.

— Aşa crezi dumneata? Cine s-o supravegheze pe copilă?

— Savastiţa Cărăbuş.

— Cu toate acestea, Savastiţa Cărăbuş nu-i mama ei.

— Din fericire.

— Cum „din fericire”?

— Aşa; am spus bine; sînt fericit că mama copilei mele e altcineva.

— Cine, mă rog?

— Să lăsăm asta, scumpa mea ducesă. Îţi cer iertare că s-a stricat obiectul. Să fiu eu sănătos şi tu frumoasă; mi-e de ajuns.

Ea a scos o exclamaţie mică, melodioasă, dar fără înţeles precis, iar eu, bineînţeles, n-am mai dat nici o replică. Mă simţeam realmente vinovat. Am căutat pe jidovul meu şi am găsit la el un mic crucifix de abanos cu un Isus de argint: am înlocuit golul; Agripina mi-a zîmbit la masă între două boabe de strugure; totul a trecut.

Se mai aflau pe etajere, de o parte şi de alta a salonaşului, două vase vechi vieneze, porţelan cu zugrăveli de smalţ şi aur. Intru acolo. Dacă ar fi fost ducesa în salonaş, n-aş fi observat nimic. Însă ducesa nu era în salonaş. Deci am văzut lipsa vaselor. Înainte de a pune întrebări, am cercetat prudent alte camere. Am intrat în sufragerie. N-ai idee cît de agere sînt uneori femeile.

Agripina a zîmbit către copila noastră, care se afla în bra-

țele Savastiței, după aceea a zîmbit către mine, ceea ce mi-a provocat o delicioasă bătaie de inimă.

— Cauți vasele? a întrebat ea.

— Da; vasele de Viena.

— Aş! nu mai erau de nici o Viena. Erau nişte ulcele ca toate ulcelele. După cum ai observat, nu mai sînt.

— Ce s-a întîmplat?

— Ce să se întîmple!? Nu se poate susține că au făcut picioare şi au plecat ele singure. Întreabă pe copila ta.

— Care copilă?

— Hm! mă miră asemenea întrebare. Ai mai multe?

— Ba nu, una singură, şi numele ei e Eugenia.

— Ei bine, copila d-tale unică, numită Eugenia, a stricat oalele.

— Vorbeşti despre vasele de Viena?

— Vorbesc despre oale. S-a jucat cu ele şi le-a spart.

— Mă mir; copilul nu poate ajunge cu mînuțele aşa de sus.

— Cred; nici nu susțin asta; totuşi, cum vezi, le-a spart. Le-a cerut de la Savastița.

— Şi Savastița i le-a dat?

— I le-a dat, desigur. Se putea să nu i le deie?

— Pe amîndouă odată?

Ducesa a luat o atitudine gravă, clipind din ochi şi

neînțelegînd:

— Mă rog dumitale, Laurențiu: de ce mă întrebi pe mine?

— Am greşit? trebuia să întreb pe altcineva?

— Nu ştiu, întreabă pe cine pofteşti.

— Eu nu credeam necesar să întreb pe altcineva.

— Întreabă pe Savastița, urmă Agripina. Răspunde, mancă. Te întreabă boierul. A stricat duduia hîrburile acelea?

— Da, cuconiță, le-a luat şi le-a stricat.

— Le-a luat ea singură? urmă a întreba ducesa. Ori ți-a cerut să i le dai? Căci singură n-ajunge pînă la raftul de sus.

— Ba din brațele mele ajunge, cuconiță.

— Ai auzit? se întoarce biruitoare ducesa spre mine. Din brațele mancei ajunge. Le-a luat şi le-a stricat. Ştiu că ai să pui o întrebare fără rost. Îți voi răspunde că nu le-a luat pe amîndouă odată, ci pe rînd. Întăi a stricat una şi după aceea a stricat şi pe cealaltă. Eşti mulțămit?

— N-aş putea afirma asta. Nu era necesar să strice şi pe al doilea.

— Lasă întortocherile. Eşti mulțămit de răspuns?

— De răspunsurile ducesei sînt mulțămit totdeuna, am oftat eu, sărutîndu-i mînuța.

— Foarte bine; şi dacă mai ai nevoie de o dovadă, întreabă şi pe Eugenia d-tale.

— Cum se poate? vorbeşte?

— Desigur. Altfel, cum ar fi putut să ceară oalele? În sfîrşit, acuma ai aflat totul.

Savastița Cărăbuş se uita pe fereastra deschisă, fără să vadă nimic. Bănuiam în ea o tulburare şi o roşață aprigă pe obrazu-i brun. Din brațele ei, Eugenia rîse dintr-odată către mine c-un muguraş de dinte.

— A, am întrebat-o eu, îți creşte cel dintîi dinte?

Copila întinse mînuțele spre mine.

— Eşti nelinişti tă şi plîngi, noaptea? Eşti capricioasă, ziua, şi ceri obiectele de pe etajere?

— Tata! răspunse copila, cerîndu-se în brațele mele.

— Ceea ce era de demonstrat, am spus eu luînd-o în brațe şi întorcîndu-mă, încîntat, spre mama ei.

— Cum „ce era de demonstrat”? mă întrebă, aprig, ducesa.

— Ceea ce era de demonstrat; copila a mărturisit.

Savastița Cărăbuş îşi acoperi, cu palma dreaptă, nasul şi gura cît putu mai discret şi ieşi din sufragerie.

Din aceasta minusculă comedie, stimate amice, ai putut înțelege ceea ce eu am bănuit întrucîtva la al doilea accident. După al treilea, am fost aproape sigur. Pe urmă, într-o zi, am văzut la Jidovul meu vasele de Viena.

M-a întrebat:

— N-ați fost poate mulțămit de ele, domnule casier general, şi le-ați cedat cuiva?

L-am informat că vasele fuseseră furate; i-am povestit îndelung şi în ce anume împrejurări. Bătrînul Kiva s-a speriat şi mi le-a oferit numaidecît fără despăgubire. Le-am refuzat.

Copila continua să distrugă. Într-o zi, am poruncit Savastiței Cărăbuş să nu mai arunce cioburile vaselor în fîntîna părăsită, deoarece eu am meşteri care le încheie la loc şi le lipesc de nici nu se cunoaşte că au fost sfărîmate.

— Eu asta n-o cred, a replicat cu energie ducesa.

Deci Agripina agonisea zestre copilei noastre. Au trecut aşa toate porțelanurile. Acuma sînt curios să aflu ce metodă va întrebuința pentru antichitățile mele incasabile.

V

Casierul general mi-a mai făcut şi altădată asemenea confesiuni. Odată, în tren, pe cînd veneam amîndoi din Bucureşti. De cele mai multe ori la un pahar de vin înainte de ora unu, la o crîşmă înțeleaptă, al cărei patron avea numele Solomon. Aici se spuneau foarte interesante lucruri, mai ales cînd prezida Laurențiu Costea. După ce îşi debita o parte din repertoriu, fie cu privire la ducesă, fie cu privire la Eugenița, ne împărtăşea şi ultima întîmplare interesantă: în chip neaşteptat a dobîndit o gratificație, ori o mătuşă a sa de departe a avut bunul-gust să treacă într-o lume mai bună, lăsîndu-i ori trei case în tîrgul Botoşanilor, ori o curte de țară cu treizeci de perechi de boi şi multe vaci mulgătoare, ori un depozit în aur la o bancă din Lemberg.

— Trebuie să cunoaşteți, mi-a explicat el într-un rînd, că mătuşile acestea ale mele după mamă sînt armence, şi ființa lor pe lume n-ar fi avut rost dacă n-aveau inspirația să testeze în folosul nepotului lor. Acest nepot a avut şi bunul-gust să-şi ia tovarăşă de viață o ducesă adevărată; altfel, ce ar fi făcut cu bani şi juvaeruri? Vă încredințez că e ducesă veritabilă. Se cunoaşte asta mai cu samă dimineața, cînd deschide ochi languroşi, se uită cu mirare în juru-i, face botişor şi-şi propune, ca unica problemă, dacă trebuie să se ostenească şi să întindă mînuța spre sonerie.

Într-un rînd, la o asemenea şedință de la crîşma lui Solomon, domnul Laurențiu Costea ne-a relatat dialogul pe care îl avusese în ajun, lîngă o fîntînă şi lîngă o dumbravă, pe

cînd se întorcea de la Mănăstirea Neamțului, un dialog sprijinit din partea cealaltă de nişte bîte enorme şi de două carabine încărcate.

— Ei bine, ne da el informație, după schimbul de cuvinte, domnii în chestie m-au salutat şi s-au retras. Apăruse patrula de jandarmi la cotitură. Aveam la mine zece mii de lei. După cum vedeți, suma aceasta am economisit-o ieri şi am dreptul să plătesc azi tot ce s-a consumat.

Şi poveştile celelalte, cu gratificațiile ori moştenirile, ne erau servite în acelaşi scop, pentru ca dumnealui să aibă asemenea drept. Într-un rînd a luat ca pretext ziua de 10 Mai, sărbătoare națională, cînd nu lucra la birou şi deci avusese un avantaj.

Adunarea de la Solomon se pricepea, subt preşedința d-lui Laurențiu Costea, să descopere gustările cele mai fine şi vinurile cele mai generoase; la asta colabora şi înțeleptul crîşmar. Acea adunare, uneori, îşi întrerupea dezbaterile, aşteptînd cu simpatie şi în tăcere ca domnul Laurențiu Costea să-şi dea girul, iscălind, aş putea zice cu entuziasm, în dosul unei polițe şi refuzînd orice fel de explicație.

— Cu plăcere, spunea el simplu, ridicînd condeiul şi apoi făcîndu-l să alerge pe hîrtia scorțoasă, isprăvind într-o parafă elegantă.

Şi asta era pretext ca să nu îngăduie nimănui plata consumației în ziua aceea.

Cînd s-a prezintat domnul Columbaru în biroul oficial al d-lui Costea, şi i-a strîns d-lui Costea mîna cu afabilitate şi

s-a aşezat cu satisfacţie şi zîmbind într-un fotoliu, discuţiunea în chestia pentru care venise domnul Columbaru a început din latura aceasta. Întăi domnul Micu Columbaru a arătat, cu neglijenţă şi nonşalanţa, o delegaţie specială pe care binevoise a i-o da domnul ministru. Privind atitudinea întru totul amicală a d-lui Columbaru, Laurenţiu Costea nu găsea în sine însuşi nici cel mai mic motiv ca să fie neliniştit.

— Deci d-ta ai obiceiul, de altfel plăcut, de a servi pe prietini, dînd giruri de complezenţă?

— Am uneori acest obicei şi, într-adevăr, îmi face plăcere, conveni casierul general.

— Însă d-ta, domnule Costea, eşti personagiu proeminent într-o instituţie financiară şi ai asupra pieţei bancare oarecare drepturi pe care ţi le conferă situaţia d-tale. Cine poate refuza o iscălitură a d-tale?

— Nimeni, desigur, şi foarte bine fac cei care nu refuză, răspunse, satisfăcut, domnul Costea.

— Chiar cînd cel care prezintă polița oferă o garanţie egală cu zero?

— Prietinii mei, domnule Columbaru, sînt oameni care oferă garanţie morală suficientă. Au plătit şi pînă acum poliţele lor, de altiminteri mici, şi le vor plăti şi de-acum înainte.

Domnul Micu Columbaru privi cu plăcere pe domnul Laurenţiu Costea.

Domnul Laurenţiu Costea primi cu simpatie această privire cu totul amicală. Domnul Micu Columbaru era un om mare

şi gras, cu mustăți blonde şi cu puțin păr pe creştetu-i proeminent.

Obrazu-i rumăn zîmbea necontenit, ceea ce mai ales făcea lui Costea o bună impresie; însă ochii verzi ai acestui inspector cu delegație specială aveau o lucire liniştită şi rece de metal.

— Îmi pare bine, stimate domnule Costea, că ai siguranța girurilor d-tale; asta dovedeşte că eşti un om de bună-credință şi onest. Sînt informat, însă, că unele polițe mai însemnate vor trece la protest.

— Da? N-aş crede.

— Te rog să crezi; informația mi-a fost dată astăzi. Îmi închipui că ai în carnetul d-atale o mică listă a tuturor acelor domni care au luat bani cu împrumut pe iscălitura d-tale?

— Nici nu mă gîndesc să am asemenea listă! Am dat cîteva giruri unor persoane onorabile, şi atît.

— Dacă ai fi întocmit o listă, stimate domnule Costea, mi-ai putea refera acum cuantumul girurilor.

— Cred că nu e nevoie; nu sunt sume însemnate.

— Îmi dai voie? După lista pe care o am eu aici, d-ta eşti angajat ca girant cu salariul d-tale pe zece ani de astăzi înainte.

— Cum se poate? exclamă cu mirare nemaipomenită d-l Laurențiu Costea. Probabil că e o greşală!

— Este o greşală, însă nu a mea... zîmbi amical d-l Columbaru. Girant cu salariul d-tale pe zece ani de zile înainte, dacă ne putem permite să scontăm aceasta perioadă de timp.

— E posibil?

— Da, domnule Costea, e posibil. Binevoieşti a-ţi arunca ochii pe această listă. E desul de lungă şi sumele sînt destul de importante. Unele din aceste polițe sînt bune, după cît mi se spune; persoanele cu care d-ta ai de-a face, fie la vînătoare, fie la un mic popas de amiază, sînt în general onorabile şi cu osebire simpatice, totuşi, sînt sume care nu vor fi plătite. Mi se atrage luarea aminte că sumele care nu vor fi plătite covîrşesc pe celelalte „cu asupra de măsură", cum a spus un mare poet.

— Nu cred să fie cu putință aşa ceva. În orice caz, voi răspunde eu. Se ştie că situația mea e bună; am avut în ultimii ani trei moşteniri şi mai am două sau trei în perspectivă. Presupunînd, prin imposibil, că persoanele cărora le-am acordat încrederea şi iscălitura vor abuza, ceea ce e exclus, ori nu vor putea să răspundă împrumuturilor, băncile să fie liniştite, voi achita eu. Şi de astăzi înainte am motiv suficient ca să nu mai pun iscălitura mea pe dosul unui atare petec de hîrtie.

— Nu-i aşa? Am sau n-am eu dreptate? Te întreb cu toată simpatia şi cu toată prietinia.

— Aveți dreptate, domnule inspector delegat.

— Atunci totul e aranjat şi nu mai vorbim de asta. Adică putem vorbi încă puțin, în sensul că cele trei moşteniri ale doamnelor răposate, mătuşile domniei-tale, nu mai sînt în ființă; au fost lichidate aşa fel încît a rămas din ele extrem de puțin: mi se pare că un loc viran, în oraşul Botoşani.

— Ba, mă rog; au fost juvaerurile; sînt obiectele de artă, căci eu sînt colecționar de antichități.

— Nu ştiam asta; îmi pare bine, deşi eu în general nu colecționez. Casa ai trecut-o soției d-tale?

— Casa de pe strada Română? da, am trecut-o soției mele.

— Ai şi alta?

— Nu.

— Deci casa ai trecut-o soției d-tale cu mobile, tablouri şi obiecte?

— Da, cu tot ce această casă a ducesei cuprinde.

— Prin urmare, stimate domnule Costea, strict vorbind şi legal considerînd lucrurile, nu se pot plăti petecele acelea de hîrtie, cum foarte bine le spui, cu un bun de care nu dispui d-ta singur.

Laurențiu Costea se veseli nespus, apoi privi pe interlocutorul său cu ochi umezi, care parcă dintr-odată crescuseră subt sprîncenele-i tufoase.

— E interesant ce spuneți d-voastră, domnule inspector delegat, dar între mine şi soția mea iubită sînt aşa raporturi, încît aş socoate ca o insultă numai gîndul că s-ar putea discuta între mine şi ducesă chestia bănească.

— Cine e, mă rog, ducesa?

— A, dv. nu ştiți. Ducesa e soția mea Agripina.

— Am înțeles. Primesc cu aceeaşi simpatie explicația d-tale şi nu-mi voi permite nimic care ar putea să jignească raporturile dv., excelente îmi închipuiesc. Mai este ceva.

— Ce mai este, vă rog, domnule inspector delegat?

— Mai întîi te-aş ruga, iubite domnule Costea, să mă slăbeşti cu acest „domnule inspector delegat". Spune-mi simplu: „domnule Columbaru". Sînt prietenul d-tale; te rog să mă tratezi cum înțeleg să te tratez eu pe d-ta.

— Mulțămesc, domnule Columbaru, răspunse emoționat Laurențiu Costea, strîngînd cu efuziune mîna inspectorului. Ziua de azi va trebui s-o însemn cu o piatră albă.

Inspectorul rămase o clipă concentrat în sine, încercînd, în suvenirile sale şcolare, să identifice piatra alba despre care era vorba.

— D-ta, domnule Costea, ai studiat la liceu?

— Da, domnule Columbaru, am şi doi ani de universitate. Am urmat şi la Facultatea de litere.

— Mă bucur din nou că stau de vorbă cu un om aşa de cultivat, deşi literatura şi filozofia sînt de puțină întrebuințare în chestia nouă, pe care vreau s-o pun pe tapet, şi căreia te rog să binevoieşti a-i acorda toată atenția.

— Despre ce-i vorba, domnule Columbaru?

— Nu îndrăznesc să te întreb, stimate amice.

— De ce, domnule Columbaru? te rog întreabă-mă. Îți voi răspunde imediat, dacă asta atîrnă de mine.

— Numai de d-ta atîrnă, absolut numai de d-ta.

— Atunci binevoieşte de întreabă, şi voi răspunde imediat. Nu am nimic ascuns. Sînt un om perfect leal.

— Nu mă îndoiesc; am înțeles asta de la prima vedere: aşa se explică de ce oficiul meu special s-a transformat într-o simplă convorbire prietenească.

— Îți mulțămesc, domnule Columbaru. Aştept întrebarea.

— Aşa. Atunci, dacă eşti dispus să acorzi întrebărilor mele toată atenția, am să te rog să-mi lămureşti, la cît crezi d-ta că se ridică datoriile d-tale? Nu este aşa că ai contractat cîteva împrumuturi pe de o parte, iar pe de alta eşti debitor cu sume destul de importante la diferiți negustori?

— Trebuie să răspund imediat, domnule Columbaru, că am oarecari datorii, pe care le-am făcut cu prilejul căsătoriei mele.

— Un prilej fericit, zîmbi inspectorul.

— Da, domnule Columbaru, foarte fericit prilej. Trebuie să adaog că ducesa...

— Vorbiți de d-na Costea?

— Da. Trebuie să adaog că d-na Costea a avut buna inspirație să-mi dăruiască şi o fetiță, al cărei nume e Eugenia. Cu acest prilej iarăşi am avut nevoie de cîteva sume. Însă o parte din datorii le-am plătit din moşteniri. Restul îl plătesc din venitul meu obişnuit. Dacă moştenirea ce mai aştept se prezintă mîni, atunci toți creditorii mei se vor putea bucura mîni; deşi, cît ştiu, față de mine creditorii mei nu sînt prea grăbiți, fiind absolut siguri că nu vor rămîne păgubaşi.

— Ai dreptate, stimate domnule Costea şi iubite amice, raționamentul d-tale e perfect; însă totalul sumelor ce d-ta datoreşti se exprimă printr-o cifră destul de impozantă.

— Nu cred, m-aş mira să fie aşa cum pretinzi d-ta.

— Îmi dai voie, stimate prietene? Eu mă mir că nici de data asta n-ai avut buna idee să le scrii una subt alta într-un carnet special. Ca şi la celălalt capitol, al girurilor, şi de data asta ar trebui opt ori zece ani de salariu ca să acoperi ceea ce datoreşti. E cam mult.

— Se poate; dar voi plăti. În primul rînd, trebuie să mărturisesc ca sînt surprins: mai întîi că am fost atacat brusc, ca să zic aşa, şi al doilea că s-au găsit aşa de prompt informațiuni.

— Îți voi răspunde, iubite domnule Costea, că nu eşti atacat brusc. Al doilea, că informațiile nu sînt rezultatul unei acțiuni rapide. Se adună de doi ani informații la minister în privința d-tale, şi oameni binevoitori care să refere se găsesc destui. Să sperăm că d-na Barcan, mătuşa d-tale din Botoşani, va imita gesturile altor mătuşi, şi vei moşteni.

— Mda, răspunse Costea, cu inima dintr-odată încleştată în ragile de ghiață.

— Pînă atunci va trebui poate să mai treacă timp.

— Mda.

— Ori ai putea să te duci să-i prezinți situația, cerîndu-i să intervie acum?

— Imposibil, n-am văzut-o decît de două ori în viață. Aşa ceva nu se poate cere unei mătuşi care e dispusă să testeze pentru tine.

— Ai dreptate; eşti un om delicat; de acea te stimez şi-mi eşti drag. Eşti bun să deschizi casa, ca să constatăm după scripte valorile ce sînt în seama d-tale?

Acestea erau ragilele de ghiață. Apăruseră ca o bănuială: acum continuau să-l strîngă ca o realitate înfricoşată. Toate cercetările celelalte erau preliminarii; fusese un copil dacă nu se gîndise din prima clipă că, la urma urmei, va trebui să deschidă şi casa. Cu atît mai vîrtos trebuie să se aştepte la asta cu cît, de doi ani, nimene nu venise să-i facă un control. După doi ani se cuvenea să primească o vizită ca aceasta. Cu cît domnul acesta Columbaru pare un om mai amabil şi mai amical, cu atît situația d-lui Laurențiu Costea e mai grea. Iată onestitatea şi delicatețea lui puse la grea încercare, după atîția ani în care fusese socotit model între semenii săi şi dat ca exemplu. Are în casă o lipsă de cîteva mii de lei. Ce-i de făcut? Nu-i de făcut nimic. Cu toată jena, e necesar să previe uimirea la care se aşteaptă din partea inspectorului delegat.

— Să facem casa, domnule Columbaru, zise el fără să se mişte din scaun. Aş voi să vă comunic un lucru.

— Sînt la dispoziția d-tale. Despre ce-i vorba?

Domnul Laurențiu Costea privi pe fereastră, fără să vadă, o creangă de tei, care se agita de vînt, scuturîndu-şi primele frunze galbene. Inspectorul Columbaru îl fixa piezîş cu ochii lui mici.

— Vreau să dau o lămurire prealabilă, urmă Costea suflînd dintr-odată pripit.

— S-auzim.

— Domnule Columbaru, urmă cu tristeță casierul general, întorcînd ochii spre delegat; ceasul acesta e crîncen pentru mine. O viață întreagă am putut privi cu mîndrie la superiorii mei. Cred că veți constata o lipsă în casa mea. E un împrumut pasager, aş putea spune; e o sumă destul de mică; în cîteva zile urma s-o pun la loc; totuşi, vedeți acum înaintea dv. pe omul cel mai nenorocit din lume.

Domnul Columbaru zîmbi, se sculă de pe scaun şi veni lîngă domnul Costea, bătîndu-l uşurel de două ori pe umăr cu palma mînii stîngi.

— Dragă domnule Costea, zise el cu blîndeță; cred că nu mă înşel: d-ta exagerezi; eşti o natură foarte impresionabilă. Cît îți lipseşte?

— Puțin: opt mii de lei. Am pus o chitanță provizorie.

— Eşti bun să deschizi casa? N-ai dreptul să fii aşa de tulburat.

Casierul general se ridică, oprindu-şi cu greutate un suspin care-l sugruma, şi trecu la casa de fier. Scoase cheile şi prăvăli în lături uşa grea de oțel a casei. Se întoarse la birou şi deschise jurnalul. Domnul Columbaru sta în picioare, cu mînile în buzunar, zîmbind vag.

Amîndoi bărbații schimbară puține cuvinte. Domnul Columbaru controlă chitanța provizorie de opt mii de lei, apoi însemnă pe un petec de hîrtie valorile constatate. Casa era deficitară cu patruzeci de mii de lei. Inspectorul delegat emise două note înalte însă false; un fel de uimire pe două

tonuri, fără cuvinte.

— Na-a! Ce facem, mon cher ami? întrebă el, cu voce scăzută.

Domnul Laurențiu Costea cugeta adînc, încercînd să identifice, în întunericul sufletului său, celelalte lipsuri. De şase luni nici el nu controlase casa. Ce făcuse el în aceste şase luni cu atîția bani? E adevărat că luase într-o zi pentru o plată grabnică şi a doua zi înlocuise lipsa; că răspunse apelului unui prietin făcînd să iasă într-un plic cinci mii de lei, dar avusese toată grija ca să înlocuiască în douăzeci şi patru de ore lipsa. Cadourile pe care avea obicei să le ducă în fiecare sîmbătă ducesei, ca s-o facă să fie bine dispusă în cursul zilei de duminică şi s-o ajute să strălucească cu ceva nou între prietinii şi prietinele care le făceau vizite de etichetă; notele de plata la modista şi la croitoreasă şi alte multe lucruri mici, toate acestea nu le lua de aici, ci din buzunarul său propriu. Foarte rar le-a luat de aici. Ştia bine că se va mai găsi o lipsă pe lîngă chitanța de opt mii de lei, — însă o diferență de treizeci şi două de mii e ceva fantastic! Ciudat casier! îşi spuse el singur, fără cuvinte, zîmbindu-şi ironic. Nimic însemnat n-a plătit, cu acei bani. Sume mici uitate au ieşit după sume mici uitate şi acuma îl copleşesc. Auzi dumneata! treizeci şi două de mii de lei diferență. Te felicitez, onorate domnule Costea!

— Am întrebat, ce facem? îşi repetă întrebarea inspectorul delegat.

— Nu pricep nimic! strigă cu uimire prea mare domnul Laurențiu Costea. Cum înțelegi d-ta chestia?

— Eu înțeleg să facem o încheiere scrisă, răspunse cu liniște domnul Columbaru. O semnăm noi şi o mai semnează, dacă vrai, şi ajutorul d-tale. După aceea, ca să-ți dovedesc pînă la sfîrşit prietenia mea, draga domnule Costea, te sfătuiesc să cauți aceasta sumă de patruzeci de mii de lei şi să acoperi lipsa. Vei binevoi să semnezi şi o cerere a d-tale de mutare într-un post unde nu vei avea pe samă valori. După aceea vom vedea ce va mai fi. Pînă mîni la amiaza poți acoperi lipsa?

— O voi acoperi desigur. Am de unde.

— Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse cu însuflețire Laurențiu Costea; o dată cu fericirea mea cea mai mare s-a produs şi această zăpăceală inexplicabilă. Sînt aşa de amorezat de soția mea, încît aş putea spune că nu mai sînt om în toată firea. Dacă mă gîndesc bine, văd că toate se trag de aici. Sînt amorezat şi zăpăcit, şi de aceea n-am ținut acel carnet stupid de tot ceasul şi de toată ziua, ca să mă pot călăuzi în mînuirea banilor mei şi a banilor ce mi s-au încredințat. N-aş putea afirma că-mi pare rău de această suferință; abandonez orice, numai ca să păstrez asemenea bun fără preț. Nu-mi mai trebuie nimic altceva. Sînt gata să semnez şi demisia la care d-ta te gîndeşti. Gîndul meu e s-o am necontenit lîngă mine pe Agripina şi s-o fac fericită.

— Cu asemenea preț, dragă domnule Costea? întrebă Columbaru, trecînd spre el privirea-i piezişă.

— Care preț?

— Prețul dezonoarei d-tale. Aici s-amestecă procurorul şi judecătorul de instrucție, şi urmarea neîndoielnică o cunoşti bine.

Laurențiu Costea se îndîrji deodată, privind ofensat la interlocutorul său.

— Nu poate fi vorba de asta. Sînt un om onest. Îmi recunosc neglijența, dar o voi repara imediat. Pînă mîini lipsa va fi acoperită.

— Întreb încă o dată, dragă prietene. Ai un depozit în altă parte? Nu mă îndoiesc că eşti un om de bună-credință; de aceea, bănuind neglijențele pe care le constatăm amîndoi, am continuat să am despre d-ta o părere bună. Această părere bună o păstrez; înțeleg că s-a produs în viața d-tale o criză; mi s-au semnalat anume ciudățenii; de aceea eu sînt aici. Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse Laurențiu Costea, în prada unei agitații extraordinare: pînă mîini la amiază lipsa va fi acoperită. N-am nici un depozit nicăieri. Dar vă afirm că lipsa va fi acoperită.

— Bine, domnule, eu nu doresc altceva. Te-ai încredințat de sentimentele mele amicale?

— Da, domnule Columbaru.

— Atuncea sînt mulțumit, căci viața şi liniştea d-tale îmi sînt mai prețioase decît formele care mă obligă la anumite măsuri. Totuşi, în marginea acestor măsuri, voi face tot ce-mi stă în putință ca lucrurile să aibă pentru d-ta soluția cea mai bună.

Aceasta a fost convorbirea cu domnul Columbaru. Uitîndu-şi pălăria pe birou, domnul Costea s-a repezit spre ieşire, ca să găsească patruzeci de mii de lei de care avea absolută nevoie. Aceasta era expresia care i se vîntura în creierul său bîntuit de furtună. Avea absolută nevoie de această sumă de patruzeci de mii de lei. Totuşi, nu se putea duce s-o caute fără pălărie. Se întoarse deci cu cea mai mare repeziciune din stradă în camera unde avusese loc acea discuţie aşa de interesantă între el şi domnul Columbaru, şi-l găsi pe inspector într-o conferinţă severă cu ajutorul de casier Ghiţă Dumitrescu. „După discuţia «aşa de interesantă» cu mine, îşi făcea socoteală Costea, domnul Columbaru va vedea numaidecît că Ghiţă Dumitrescu e un prost şi un incult; pe lîngă asta e şi mic, şi chel: deci cu totul ridicul." Şi are o femeie naltă şi grasă, ceea ce îl face şi mai ridicul. Însă nu asta-i chestia principală; chestia principală e că trebuie să găsească neapărat şi imediat suma de patruzeci de mii de lei.

Ziua de septemvrie era liniştită, c-un soare blînd şi prietinos, care-i strecura în trup o încredere că toate se vor sfîrşi cu bine. Se afla pe strada Ştefan cel Mare, în apropiere de Mitropolie, un bancher evreu cu numele de Marcus, căruia Laurenţiu Costea îi era deosebit de simpatic. De multe ori Emil Marcus îi mărturisise asta, şi totdeauna Emil Marcus avea obicei să spuie despre girurile lui Costea: „iscălitură de aur".

Deci Laurenţiu Costea intră zîmbind în încăperea boltită unde era instalată afacerea lui Marcus şi-i ceru două minute de convorbire confidenţială. Emil Marcus era un om

de patruzeci de ani, fără mustăți şi fără barbă, cu zîmbet amabil şi ochi prudenți. Conducînd în camera lui din dosul ghişeurilor pe casierul general, Emil Marcus îl privea în chipul cel mai prudent.

În cîteva cuvinte, foarte simplu şi foarte liniştit, domnul Costea îi explică bancherului că are nevoie de patruzeci de mii de lei.

— Iată ce mi s-a întîmplat şi de ce am nevoie de această sumă... urmă Laurențiu Costea.

— Mă rog, n-am nevoie de nici o explicație, răspunse imediat Emil Marcus; aveți nevoie de patruzeci de mii de lei, mi-e de ajuns. Ce nevoie am eu de altă lămurire? N-am nevoie de nici o altă lămurire; iscălitura dv. valorează aur. Însă nu dispun în acest moment de suma ce-mi cereți.

— Îmi trebuie pînă mîni dimineață.

— Nu cred, domnule casier general, să am asemenea sumă nici pînă mîni dimineață.

— Atuncea ce ne facem?

Bancherul ridică din umeri.

— Ştiu eu? poate să găsiți la Spaniol, deşi ne aflăm acuma în oarecare criză de numerar. Dacă ați putea aştepta cîteva zile, v-aş pune eu plăcere la dispoziție suma fără nici o dobândă. Pentru cît timp aveți nevoie?

— Asta nu importă. Pentru puțin timp, am neapărată nevoie.

— Atuncea să încercăm la Spaniol. Să oprim o birjă. E ora

unsprezece jumătate. Vă pot întovărăşi.

Spaniolul era la două sute de metri depărtare, pe aceeaşi stradă, dincolo de Mitropolie. Cu birja ajunseră în două minute.

— Nu vreau să-l pierdem cumva... explică Emil Marcus. Spaniolul, cu numele adevărat Ihil Canter, era un om negru, bărbos şi gînditor. Avu nevoie de ceva mai mult timp pentru lămuririle accelerate şi gesticulate pe care i le da Emil Marcus. Întorcînd, foarte aproape de piept, palmele în laturi, Canter dădu un verdict pe care Laurenţiu Costea îl înţelese brusc şi dureros din cealaltă cameră. Cînd amîndoi bancherii întoarseră în acelaşi timp privirile spre el, se simţi umilit şi dintr-odată obosit şi cu sufletul gol.

Marcus îl apostrofă pe tovarăşul său cu violenţă. Canter dădu un pas înapoi, spăriat.

— N-am! dacă n-am, ce să fac?

— Eşti un nerecunoscător! strigă Marcus.

— Pentru ce? se apăra cu voce joasă Canter, ridicînd iarăşi palmele lîngă piept. Dacă n-am, ce pot să fac? Tu ai? N-ai nici tu. Nu putem face nimic. Se va găsi desigur în altă parte; la „Banca Românească", ori la „Banca Iaşilor".

— Dar de fraţii Kopel ce zici?

— Ce să zic de fraţii Kopel? Nu cred să aibă nici ei, dar să încercam.

Cum ambii bancheri se grăbeau prea tare, lovindu-se unul în altul ca să intre mai curînd şi să vie în ajutorul d-lui Cos-

tea, acesta îi salută cu răceală şi grav.

— Am înțeles, domnilor, că n-aveți, şi mi-e de ajuns. Mă voi adresa în altă parte.

Întorcîndu-le spatele, ieşi în stradă şi se urcă în trăsură. La „Banca Românească" n-avea ce căuta: Constantinescu Hărăpilă era un tip pe care nu-l putea suferi. Într-un rînd îşi permisese şi un cuvînt îndoielnic la adresa lui Costea: „Ducesele costă scump". Ar fi putut încerca, deoarece se simțea om onorabil şi solvabil, însă nu-l mai putea suferi de la vorba aceea pe Hărăpilă. Pe lîngă toate, era urît foc, şi negru întocmai după cum îl arăta porecla.

Se opri la „Banca Iaşilor". Era aproape de ora 12. Se închideau ghişeurile. Domnul director Burcă era la Bucureşti.

— Aşa că tot trebuie să-l aşteptați, dacă aveți ceva personal cu d-sa, îi explica unul din contabili. Aveți ceva personal?

— Da, aveam ceva personal, răspunse maşinal Laurențiu Costea.

De cum părăsise pe bancherii evrei, care-i apăruseră dintr-odată suspecți, casierul general se agățase de o altă soluție. Nu înțelegea cum nu găsise ieşirea asta chiar din prima clipă.

Porunci birjarului să-l ducă repede acasă, pe strada Română.

— Mama-i în odaia ei? întrebă el pe fetiță. Eugenița îi răspunse rîzînd grațios şi cerîndu-se sărutată.

Trecuse de doi ani. Vorbea corect c-o voce melodioasă şi subțirică. Savastița Cărăbuş rămăsese într-o situație subal-

ternă de servitoare. Lîngă copilă se afla acuma necontenit o guvernantă elveţiană. Nu se afla departe însă nici Savastiţa; rîse şi ea cătră boier. Însă pe urmă, văzîndu-i înfăţişarea bolnavă, îşi strînse gura cu uimire.

— Tătuţă, nu mă săruţi? întrebă Eugeniţa.

— Ba da, ba da, se grăbi domnul Costea. Mama e în camera ei?

— Da. Vin şi eu, ca să mă mai săruţi o dată.

— Ba nu, drăguţa mea. Stai aici. Am de vorbit ceva numai cu mama.

Copila se întoarse nemulţămită lîngă guvernantă. Un timp se jucă liniştită şi cuminte în colţul ei de cerdac; după aceea dori să-l vadă, iarăşi, numaidecît pe tătuţă.

— A uitat să-mi dea bomboanele, spuse ea făcînd botişor. Mă duc să cer bomboanele mele.

Tătuţă şi ducesa vorbeau amestecat. Tătuţă vorbea mai tare ca de obicei. Mama avea un aer liniştit şi plin de mirare.

— Nu înţeleg nimica, zicea ea.

— Ba trebuie să înţelegi, scumpa mea, că am nevoie neapărat de aceşti bani; că mîni după amiază va fi prea tîrziu.

— Asta înţeleg, dar nu înţeleg de ce mi-i ceri mie.

— Cum vrei să-ţi explic? Aş putea să-ţi spun că tu eşti prima fiinţă căreia trebuie să mă adresez eu. Mai întîi, pentru că eşti soţia mea; al doilea, pentru că ştiu că ai sume puse deoparte, sume pe care ţi le-am dat eu, pe lîngă juvaieru-

rile pe care tot eu le-am dat. Aşa încît, într-un accident brusc, ca acela pe care l-am suferit, am nevoie şi trebuie să mă ajuți...

Pe cînd domnul Laurențiu Costea vorbea, cu părul vîlvoi şi ochii tulburi şi rătăciți, ducesa îşi păstra liniştea, ascultîndu-l cu atenție şi, în acelaşi timp, umblînd cu pas uşor prin odaie, atingînd lucrurile şi rînduindu-le cu degete delicate. Cînd domnul Costea făcu o pauză, ea răsuci uşor fruntea, privindu-l oblic, căci în acea clipă, cînd el pronunțase ultimul cuvînt, ea era întoarsă cu spatele. Copila se arătase în prag. D-na Costea o întrebă cu voce indiferentă:

— Ce este domnişoară?

— Am venit să mă sărute tătuță încă o dată.

— A! e masa gata? îngînă ducesa c-un glas sfîrşit de postire îndelungată. Venim numaidecît. Pofteşte la masă, adaose ea către Costea; a trecut ora obişnuită, şi eu sînt deprinsă să nu întîrzii nici o clipă.

Laurențiu Costea se cutremură ca şi cum l-ar fi lovit în față:

— Doamnă, fii bună şi stai aici, porunci el. Am nevoie de d-ta; binevoieşte a-mi da un răspuns.

D-na Costea se întoarse cu grație.

— Mie îmi vorbeşti?

— Da. Ai înțeles ori n-ai înțeles ce se întîmplă?

— Ce să înțeleg? Înțeleg că trăim în vreme de criză, că mîni-poimîni intrăm în război, că banii şi juvaierurile nu

se dau din mînă. De altminteri, nici nu le am la mine. O parte s-au cheltuit, o parte s-au dat; chiar dacă aş avea la dispoziție sumele de care vorbeşti, înțelege şi tu că e mai bine să le păstrăm pentru zilele negre ce au să vie. Iar fetița! Domnişoară guvernantă, fă bine d-ta şi ia copila; du-o în sufragerie! Venim şi noi numaidecît.

Se întoarse cu zîmbetu-i neclintit spre Costea. El o privea cu o uimire spăimîntată.

— Nu vrai să înțelegi că mîni pot fi dat pe mîna procurorului?

— Of, dragă, lasă asemenea vorbe; fii bărbat serios, suspină ea.

— Eşti nebună?

— A, acesta e cadoul tău de sîmbătă? Eram deprinsă altfel, se întoarse ea, jignită.

— Aşa e... murmură el, rămînînd oarecum singur, copleşit în sfîrşit de lovitură; aşa e, astăzi, sîmbătă, nu se lucrează în birouri; băncile sînt închise. Şi mîni e duminică? Răspunde dacă mîni e duminică!

— Aşa mi se pare. Ce ai? Vină-ți în fire. Hai la masă.

Laurențiu Costea izbuti în sfîrşit să răcnească cu străşnicie:

— Lasă-mă în pace cu masa! Nu-mi trebuie nimic. Sînt un om dezonorat şi tu mă pofteşti la supă şi friptură.

— Avem pui cu smîntînă.

— Tu nu-ți dai socoteală de nimic? Trăim de patru ani şi n-am ajuns să te cunosc? Nu-ți dai socoteală că-mi lip-

sesc bani din casă? Nu-ți dai socoteală de asta?

— Ba da.

— Nu-ți dai socoteală de asta? Nu-ți dai socoteală de asta?

— Vai, cum răcneşti, Laurențiu! Da, da îmi dau socoteală.

— Atunci? Dacă-ți dai socoteală, atunci cum? Răspunde?

— Ce să răspund? Îmi dau socoteală, dar cred că exagerezi. S-au mai văzut de acestea. Se vor aranja lucrurile.

— Despre asta e vorba?

— Aşa cred. E vorba despre altceva?

— E onoarea mea în joc, asta este! E şi onoarea ta şi a copilei! În fața acestei situații nimic nu contează, nimic nu mai are nici o valoare.

— Ba are.

El rămase cu gura căscată. Apoi se reculese:

— Ce are? Vrei să spui că are valoare altceva?

— Vreau să spun că trebuie să mergem la masă.

Bărbatul începu să spumeze neputincios, repezind în lături covoarele cu picioarele şi răsturnînd lucrurile de pe mese.

— Asta erai? asta erai? gemea el, izbind, spărgînd şi rupînd. Asta erai? Ha-ha! cum vine asta? Unde te duci? Stai aici! răspunde!

— Vai! scînci ea dintr-odata, cu lacrimile şiroaie.

Căzu o clipă pe canapea.

El şovăia. Ea se ridică încordat, făcîndu-i față.

— Ai înnebunit?

— Da, am înnebunit, rînji el. Văd că n-am cum face altfel.

— Ce n-ai cum face altfel?

— Dacă n-ai carte, n-ai parte... şopti el mai mult pentru sine. Dacă nu dădeam, aveam; dacă am dat, n-am; cine-a face ca mine să pățească la fel; dacă n-am la mînă carche, n-am parche...

Şoaptele lui erau misterioase şi sinistre ca ale unui ventriloc.

— Vai, dragă, zise ducesa cu milă, poate oare nebuni un om pentru că-i lipsesc cîteva mii de lei?

— Nu din pricina aceea, ființă fără inimă, răcni el, sfîşiat pînă în măruntaie: nu din pricina asta, ci dintr-o pricină pe care n-ai s-o înțelegi niciodată; căci te-am adorat mai mult decît orice pe lume şi văd cît m-am înşelat.

— Bine, fie; te-ai înşelat. Nu-i nimica.

— Nu-i nimica? îngînă el cu cea din urmă sforțare, căzînd într-un scaun. Nu-i nimica? Lasă-mă, du-te; lasă-mă, du-te; n-avem să ne mai vedem decît tîrziu, la sfîrşitul timpurilor!

Despre acest spectacol, pe care copila de trei ani îl primise în suflet înfricoşată şi neînțelegîndu-l încă, scria ea mai tîrziu, în jurnalul de la şaisprezece ani: „Ducesa a refuzat să salveze pe tata, cu o nepăsare feroce”.

VI

— Du-te şi pofteşte pe tătuță la masă...

Aude, însă nu mai cunoaşte glasul; e un glas străin, căci glasul aceleia care nu mai are nume nu poate fi decît străin, nici fața celei fără nume nu poate s-o mai vadă, deşi el însuşi stă pe un scaun, în aceeaşi sufragerie unde, în atîtea rînduri, acum cîteva veacuri, a fost aşa de ridicol de fericit. Şi fetița nevinovată e micuță şi depărtată... pe un scăunaş cu picioarele nalte. E într-un observator, de unde priveşte cînd spre el, cînd înspre un loc unde nu-i nimene. Poate să fie în acel loc o persoană străină; însă mai degrabă nu-i nimene. Stă o fetiță sus, într-un scaun cu catalige. Cine să fie fetița asta, de i-i lui aşa de milă de dînsa? E o fetiță care, după cît a spus o țigăncuşă cu numele Savastița Cărăbuş, are ochi ca ai lui. Deci e Eugenița.

Înainte de a ieşi de-aici, să nu uite s-o mîngîie.

— De ce nu mînînci?

A întrebat cineva ceva? Oftează, cu totul străin şi indiferent.

— Spune tatălui tău să mînînce; n-avem să stăm aici pînă mîni.

Se spune ceva fetiței din observator; însă noi n-auzim, căci stăm departe, la sfîrşitul timpului şi la capătul lumii, şi de acolo vedeam cum se ridică un răsărit de lună într-o primăvară, deasupra ruinii ce se chiamă cetățuia Goliei, într-un oraş cu numele Iaşi. În lungul unui zid sur, încununat cu

plante acățătoare, umblă doi tineri singuri, braț la braț, strînşi unul de altul. El şopteşte cuvinte fierbinți şi versuri; ea tace misterios, cu fruntea plecată pe umărul lui.

Cînd s-au petrecut acestea? la o mie patru sute?

— Cuconaşule, vă aşteaptă un domn, în birou la dumneavoastră.

— A, tu eşti, Savastița? Ce este?

— Va aşteaptă un domn, în birou la dumneavostră.

— Pe mine?

— Da. Aşa spune dumnealui.

— Ce pofteşte?

— Nu pot ca să ştiu, cuconaşule.

— M-aşteaptă pe mine un domn? E foarte curios asta. Să vedem de ce m-aşteaptă pe mine un domn.

D-l Costea îşi scutură fruntea şi oftează; iese singur. Desigur, viața-i viață şi afacerile sînt afaceri. Cine poate să fie? Poate să fie d-l Columbaru, care vine să-i spuie un singur cuvînt, ce valorează patruzeci de mii de lei. Se poate. Acel cuvînt de patruzeci de mii de lei are o valoare foarte mică.

— Nu-i d-l Columbaru. Nu-i un domn; sînt doi domni.

— Dacă sînt doi domni, rîde singur Costea, atunci unul e al Moldovei şi altul al Munteniei.

Unul e Misalian, comerciantul de mobile, celalt e antreprenorul Toni, cel care i-a înnoit casa. Misalian are un obraz

oacheş, aburit cu cenuşă; mustața neagră şi barbă sură. Pe acesta îl aşteaptă Laurențiu Costea să vorbească întîi: cînd vorbeşte, îşi arată dinții mari de fildeş galben. Misalian nu vorbeşte însă; îl salută în tăcere; dar a zîmbit şi i s-au văzut dinții.

Vorbeşte Toni, italianul. Toni e extrem de volubil, ca totdeauna; e puțintel aținat şi congestionat, ca un vrednic băutor de vin ce se dovedeşte a fi. E sigur că domnul Costea şi-a adus de multe ori aminte de el; probabil că şi-a adus aminte şi astăzi; e o zi de sîmbătă, cînd se fac plățile lucrătorilor.

— Aşa e, astăzi e sîmbătă, consimte, cu voce joasă, casierul general. Ai nevoie de bani? Cît îți mai datoresc?

— O nimica toată, răspunde vesel antreprenorul. Patru mii de lei.

— Numai atîta? zâmbeşte blînd casierul. O nimica toată, într-adevăr. Ai nevoie de toți banii?

— Dacă nu vă supărați, domnule casier general.

— Nu mă supăr de loc; se întîmplă că am suma aceasta la mine. Eşti bun să-mi dai o chitanță în bună regulă?

— Cu cea mai mare plăcere, domnule casier general. Am adus chitanța.

— Poftim banii. Aş fi doritor să ştiu cu ce pot servi pe domnul Misalian.

Italianul a primit banii, i-a numărat, i-a strecurat într-un buzunar, şi-a luat pălăria, a salutat, a plecat. Toate acestea într-o clipă; pe cînd domnul Misalian se întinde iar în fotoliu,

cu oarecare lene, asigurat întrucîtva. Dinții mari i-au reapărut.

— Am şi eu o sumă... ceva mai mare... suspină el, cu o cuviință deosebită.

— Ai dreptate s-o pretinzi, ii răspunde Costea, dintr-odată limpezit şi revenit la realitate. Scaunul pe care stai e din prăvălia d-tale; cel pe care stau eu e tot din prăvălia d-atale; unul cred că e plătit; al doilea nu.

— Domnul casier general glumeşte, însă gluma corespunde adevărului.

— Nu-i aşa? Îți mai datorez jumătate din bani.

— Exact, domnule casier general.

— Ei bine, vei avea dreptul dumitale.

— Sînt prea bucuros, rîse cu plăcere negustorul de mobile, mă ajutați într-un moment destul de greu.

— Nu te bucura prea repede, domnule Misalian; am spus că vei avea dreptul d-tale. Sînt hotărît să lichidez, tot şi cu toți; trebuie să mi se dea, însă, răgaz. În după-amiaza aceasta de sîmbătă nu se poate face nimic, mîni e duminică; deci trebuie să mi se acorde un răgaz pînă luni.

— Într-adevăr, veți plăti oare luni?

— Da. Nu înțeleg de ce ți se pare ciudat. Luni toată chestia e tranşată. Eşti mulțămit?

— Sînt mulțămit, domnule casier general; am deplină încredere în cuvântul dv. Vra să zică, luni?

— Desigur, domnule Misalian. Dar ai putea fi aşa de bun, să-mi spui, domnule Misalian, de ce ți-a venit d-tale aşa să mă vizitezi chiar azi, chiar la ora 3? Ai o nevoie într-adevăr aşa de mare?

— Am, domnule casier general, însă pînă luni pot să rabd.

— Ai fost avertizat de cineva?

Deşi făcută cu voce domoală, întrebarea lui Laurențiu Costea fusese bruscă şi tăioasă. Misalian bolborosi:

— Nu vă supărați, domnule casier general. Voi veni luni. Vă salut.

— Nu, nu. Mai întîrzie puțin. Fii amabil şi dă-mi un răspuns. Eu ți-am răspuns la cerere; răspunde şi d-ta la întrebare. Ai fost avertizat?

— Într-adevăr, mărturisi ruşinat negustorul armean.

„E un om de treabă! suspină în sine d-l Laurențiu Costea. Acest Radu Negru, domn al Munteniei, pare a fi un om de treabă."

— Într-adevăr, am fost avertizat.

— De cine? Eşti bun d-ta să-mi spui de cine ai fost avertizat?

— N-aş putea spune de cine. Uneori, la noi, negustorii, umblă aşa vorbele. Am auzit spunîndu-se una şi alta la Cafeneaua Bursei. Oraşul nostru nu e mare; se află îndată orice.

— Ce s-a aflat, mă rog? stărui Costea, cu oarecare veselie. Că mi s-a făcut o inspecție?

— Da.

— Şi că mi s-a găsit o lipsă?

— Într-adevăr.

— Şi că sînt încurcat şi nu găsesc bani?

— Da. Însă asemenea vorbe nu sînt totdeauna de crezut.

— De ce, domnule Misalian? Crede-le. E adevărat. Mi s-a găsit o lipsă în casă, am datorii. Însă voi achita totul. Voi achita totul luni. Dacă e absolută nevoie, pun toate în regulă şi azi. Te rog să mă crezi — înțelegi d-ta? te rog să mă crezi, şi poți să spui şi altora — te rog să mă crezi că pot pune toate în regulă chiar azi. Ai înțeles, domnule Misalian? Pot pune toate în regulă chiar azi.

— Asta, domnule casier, ar fi lucrul cel mai bun. Nu vorbesc de banii mei; eu pot aştepta pînă luni; pot aştepta şi pînă marți, dacă faceți cum spuneți, s-ar curma toate.

Misalian se opri. Costea îl privi atent, cu o bună dispoziție sporită.

— Parcă mai ai ceva de spus, stimate domnule Radu Negru. Ce este?

— Orice ar fi, domnule casier general, acum nu mai am grijă. Columbaru a fost de acord să acoperiți suma? Dacă a fost de acord Columbaru, atuncea celelalte vorbe nu mai au nici un rost.

— A fost de acord, desigur, domnul Columbaru e un om civilizat; îi sînt recunoscător.

— Asta zic şi eu, rîse cu bunătate şi cu dinți enormi de fildeş Radu Negru, domnul Munteniei; dacă domnul Columbaru a fost de acord, s-a isprăvit. Ei spuneau că a şi sosit telegrama înlocuirii dv. şi că, luni, veți fi citat la Parchet. După părerea lor, şi mai ales după cîte ştiu ei, acest Columbaru e un tip neînduplecat, care n-a iertat niciodată nimănui nimic. Cîmpul lui de activitate pînă acum a fost Oltenia, unde a făcut nenumărate victime, între casieri şi perceptori. Acuma a venit şi la Iaşi.

— Se spune asta despre domnul Columbaru? Hm!

— Se spune; dar văd că nu-i adevărat.

— A venit, vra să zică, telegramă de înlocuire? şi voi fi citat la Parchet, luni? Ți-am spus, mi se pare, că sînt în stare să aranjez chiar astăzi? Ei bine, îți afirm asta din nou. Ce este?

Intrase Savastița Cărăbuş?

— Mai sînt nişte domni, cuconaşule, care poftesc să vă spuie nu ştiu ce.

Laurențiu Costea făcu un semn uşor cu ochiul spre Radu Negru.

— Ai văzut ce fac zvonurile? întrebă el, rîzînd. Cu ce vă pot fi de folos, domnilor? întrebă el tare, ieşind în cerdac, cu desavîrşire degajat şi liniştit pînă în cele din urmă fibre. „E curios, îşi zicea el sieşi, în acelaşi timp; e curios cît de repede se poate birui pe sine însuşi o ființă omenească! Vreau să fiu liniştit şi tare, şi iată, sînt liniştit şi tare; în realitate prezint spectatorilor mei numai un calm de su-

prafață."

— Cu ce vă pot fi de folos, domnilor? Dacă mi-ați făcut cinstea să veniți aici în calitate întrucîtva oficială, atunci v-aş ruga să scurtăm pe cît e cu putință această întrevedere. Domnul Misalian, aici de față, vă va referi că sînt la dispoziția dv. luni. Cine are un titlu de creditor față de mine în ziua de care vorbesc va găsi deplină satisfacție. Acestea spuse, cred că ne putem despărți buni prieteni. Vă rog, vă rog; manifestațiile dv. amicale mă mişcă, însă îmi sînt într-o măsură oarecare indiferente. Nu vă supărați: astăzi am motive să fiu aşa cum sînt, deoarece astăzi e ziua cînd se cunosc adevărurile. La revedere, domnii mei; vă salut.

Domnii anunțați de Savastița Cărăbuş fură nevoiți să se retragă. Se înşelau ei, ori domnul Costea era prea vesel? Se înşelau unii, simțind în glasul lui ceva dogit? E ciudat că ştie despre telegramă şi se pare ca nici nu i-ar păsa. Dacă nu-i adevărată chestia telegramei, nu e adevărată nici a procurorului. Lui domnul Misalian îi e indiferentă telegrama; de asemenea lui domnul Misalian îi e indiferent procurorul; se ştie că domnul Costea e un om onest, deşi puțintel cam împrăştiat; şi, dacă se ştie asta, atunci fiecare poate fi sigur de dreptul său în măsura posibilităților.

— Vă încredințez, încheiă domnul Misalian, conducînd către vale grupul de negustori, că eu sînt absolut liniştit; ştiu, ştiu că am de-a face cu un om cumsecade. Luni veți avea cu toții ocazia să fiți liniştiți şi mulțămiți. Şi eu personal sînt liniştit, numai nu înțeleg de ce mi-a spus Radu Negru.

Domnii nu erau nici liniştiți, nici mulțămiți; fiecare avea un

motiv special, fiecare îşi făcea în sine o părere despre acei ochi, despre acea înfăţişare, despre acel glas; ce-i poţi face însă omului? Se ştie că sînt momente cînd debitorul îşi poate bate joc de creditorii săi. Debitorul e atunci un personagiu important şi redutabil.

După-amiaza era liniştită şi aurie. Domnul Laurenţiu Costea părea că priveşte depărtările şi simte mîngîierile prietineşti ale soarelui. Ieşind iarăşi pentru un răstimp din întunericul său lăuntric, văzu pe strada pustie un singur om: venea de către centrul oraşului. Nu umbla grăbit; se plimba cercetînd clădirile şi grădinile cînd la dreapta, cînd la stînga. Păşea pe trotuarul acesta; cînd se apropie pînă în dreptul portiţei de la grădină, domnul Laurenţiu Costea îl recunoscu.

— Ce întîmplare plăcută pentru mine! zise el cu afabilitate. Cu ce prilej pe strada noastră, stimate domnule Columbaru?

— Mă plimbam, răspunse domnul Columbaru.

Era surprins nu că a dat peste casa lui Costea, deoarece această casă era ţinta plimbării lui; era surprins de atitudinea senină şi degajată a fostului casier general. Acum Costea nu era decît un fost casier general. Domnul Micu Columbaru avea în buzunar telegrama de la minister.

— Nu pofteşti înăuntru, domnule Columbaru?

— Nu, domnule Costea, răspunse dintr-odată rezervat inspectorul delegat, c-un ton al cărui termometru amical era în evidentă descreştere. Te rog să mă ierţi; eram numai în

trecere.

— Atunci nu insist, stimate domnule inspector delegat, zîmbi Costea c-un fel de biruință absolut inexplicabilă; eu socoteam că ai binevoit a te osteni pînă aici numai ca să-mi vezi casa. E o casă destul de convenabilă, nu-i aşa? Pot să-mi petrec liniştit în ea anii bătrîneții mele, nu-i aşa, domnule Columbaru? Eu am socotit că ai să-mi faci plăcerea să intri. Aş îndrăzni să spun că înlăuntru e mai frumos decît afară. Ai putea cerceta şi unele obiecte de preț, însă d-ta nu eşti colecționar; regret că nu te-ai bucura cît mă bucur eu. Am aflat de telegramă.

— Închipuieşte-ți! strigă cu o adîncă părere de rău domnul Columbaru.

— Am aflat şi de procuror: asta îmi place mai puțin.

— Stimate domnule Costea, se apăra inspectorul delegat, te rog să crezi că eu sînt alături de d-ta şi te voi ajuta cu toate puterile mele ca să te degajezi din această încurcătură neplăcută.

— Ba mă degajez eu singur cu cea mai mare uşurință.

— Aşa? Sînt atunci nespus de bucuros. Ne vedem mîni?

— Da. Ne vom putea vedea şi azi, însă ceva mai tîrziu, către sară.

Laurențiu Costea îşi făcu în minte încă o dată socoteală.

— Da. Aşa este. Nu cred să ne putem revedea înainte de a se face sară.

La uimirea pe care această asigurare cu totul neaştep-

tată o aducea inspectorului delegat se adaose într-o clipă alta, aşa încît domnul Columbaru căscă de două ori gura, încercînd să rostească ceva potrivit cu situaţia, şi nu izbuti. În cadrul unei ferestre deschise apăruse numai un minut o femeie care-l privise fix, cu nişte ochi extraordinari. Abia se pătrunsese ca de un fulger mistic de acea apariţie — şi fereastra rămase iar neagră, ca o ramă goală a unui portret neuitat. Domnul Laurenţiu Costea îi făcea gesturi afabile şi repetate cu mîna, ca la o despărţire într-o gară.

— La revedere, domnule Columbaru! la bună-vedere, stimate domnule Columbaru!

— Hm! făcu domnul Micu Columbaru.

Costea intrase în casă; domnul Columbaru se întoarse în loc, vădit contrariat, şi porni la vale. La colţul grădinii, unde se aflau înfloriţi bogat o parte din trandafirii la care lucrase Laurenţiu Costea, secundat de bătrînul Farcaş, inspectorul delegat se opri întorcînd fruntea şi mai cercetînd o dată în urmă. Grădină, cerdac, casă cu acoperiş roş, împrejmuire, totul sta cufundat într-o linişte însorită şi într-o vibrare necontenită a cosaşilor din toate grădinile uliţei. Acea vibrare părea însăşi liniştea.

Laurenţiu Costea ieşise în cerdacul de dindos. Bătrînul Ghiula ungurul sta la o umbră de şopron, pe un scăunaş, ascuţind atent, pe o piatra, un cuţit de altoit. Cînd simţi că stăpînul pofteşte să-i vorbească, grădinarul părăsi piatra, ridicîndu-se cu oarecare greutate în picioare, strînse cuţitul,

şi veni, mîngîindu-şi mustăţile cărunte.

— Domnul pofteşte? întrebă el.

— Moş Ghiula, îi răspunse zîmbind Laurenţiu Costea, domnul pofteşte o trăsură. Sa fii bun să mi-o aduci într-o jumătate de ceas. Şi domnul pofteşte să cauţi pe Hector.

— Domnul se duce la vînătoare?

— Da, moş Ghiula.

— Domnul are dreptate; vremea e minunată; sara, aud de aici pitpalacii chemîndu-se pe dealul de la Sorogari. Aşa că eu fluier pe Hector şi-i dau de mîncare. Ş-apoi după aceea m-oi duce s-aduc birja. Domnului nu-i trebuie birja înainte de ceasul patru, şi domnul nu se duce decît pînă la marginea tîrgului, ca de obicei?

— Întocmai aşa, moş Ghiula.

— No, tare bine; cuţitul îl ascut eu după aceea.

Grădinarul Farcaş s-a dus să îndeplinească poruncile. Domnul Laurenţiu Costea a intrat în camera lui, să-şi schimbe hainele. A încălţat bocanci, şi-a pus ghetre, a tras pe mînici o bluză de doc, în cap şi-a îndesat o pălărie de paie în formă de clopot. A privit cu plăcere geanta nouă de piele fină, cu reţeaua încă nepătată de sîngele vreunei sălbătăciuni; şi şi-a trecut-o pe după umăr, în stînga. Şi-a încins cartuşiera. A scos din toc puşca: o foarte bună puşcă englezească, fără cucoaşe, calibrul 12. A răzimat puşca de o latură a biroului. S-a uitat la ceas; mai avea vreme destulă ca să scrie o scrisoare. Această scrisoare

trebuie neapărat să plece astăzi, deci trebuie pusă la cutie înainte de ora 6. Se aşeză la birou, cu pălăria în cap, cu toate halaturile vînătoreşti pe el şi, pregătind toate dinainte-i, rămase visător un răstimp. Apoi ca şi cum ar fi găsit în această reverie ceea ce-i convenea, oftă şi se puse să scrie, într-o întinsoare şi fără nici o ştersătură. Dovadă că era liniştit şi cu spiritul limpede.

Trăsura cu un cal aştepta nu în faţa casei, ci în faţa porţilor. Ieşi pe dindos; prepelicarul îl întîmpină cu manifestaţii comice, zvîcnind de bucurie, fugind pînă la şopron şi întorcîndu-se în goană, dîndu-i ocol şi cerînd geanta. Geanta i se părea lui că e obiectul cel mai potrivit de aruncat şi de adus; de aruncat iar şi de adus din nou. Domnul Costea trecu prin ogradă, apărîndu-se de asalturile prepelicarului, ţinînd cu dreapta cureaua puştii şi puşca pe umăr şi cu stînga, între degete, scrisoarea.

Grădinarul îl petrecu pînă la poartă. După ce boierul se sui în trăsură, cu cînele, şi birjarul dădu bici calului, ieşi din casă, în cerdacul de din faţă, Savastiţa Cărăbuş, care urmări un timp cu ochii trăsura. O văzu ducîndu-se la deal. La colţul uliţei, birjarul opri. Boierul coborî şi puse la cutie scrisoarea. S-a suit iar în trăsură şi s-a dus.

— Tătuţă s-a dus la vînat, zicea ea apoi după cîteva minute, ieşind cu copila în braţe, în cerdacul de dindos.

Copila repetă, puţintel peltic!

— Tatuţa s-a dus la vînat.

— Ş-are s-aducă fetiţei un iepure... urmă cîntat Savastiţa

Cărăbuş.

— Are s-aducă un iepure... îngînă Eugenița din brațele doicei.

Ghiula Farcaş se aşezase iar pe scăunaşul lui, subt şopron, ca să isprăvească de tras cuțitul pe piatră. Fetița se ceru către el. Savastița Cărăbuş trecu numaidecît într-acolo şi se opri neclintită lîngă un stîlp al clădirii, cu copila, şi ea atentă, lîngă umărul ei stîng. Bătrînul Ghiula cînta încet, în soarele oblic şi blînd, în tăcerea ogrăzii şi a grădinii. Avea o voce învăluită şi caldă, cu mult mai tînără decît înfățişarea lui. Ridică ochi umezi spre țigăncuşă şi spre fetiță şi le zîmbi; apoi îşi isprăvi versul c-o întorsătură pasionată.

— Ce cînți d-ta, Ghiula Farcaş? întrebă Savastița.

— Cînt un cîntec de demult.

— Aud eu că-i cîntec; dar nu-l înțeleg. Spune-l pe limba noastră.

— Apoi moldoveneşte vine aşa... Cum să-ți spun eu, Savastița? Eu sînt chiag bătrîn, dar cîntecele mele au rămas tinere.

— Văd. Ce spui?

— Apoi eu spun aşa:

Frumoasă țară-i Ardealul...
Acolo am iubit eu în tinerețele mele...

— Frumos cîntec, suspină Savastița Cărăbuş, strîngînd lîngă sîn pe Eugenița; mai zi-l o dată...

Bătrînul Farcaş începu să cînte iarăşi cu jumătate de voce.

După ce dădu drumul birjei în marginea de dincolo a tîrgușorului Copou, domnul Laurențiu Costea coborî sprinten înspre iazul de la Cîrlig. Cînd trecu opustul, soarele se lăsa către asfințit. Umblă un timp prin marginea cealaltă a iazului, apoi sui pieziș spre o mirişte. Era cu puşca pe brațul stîng, încărcată. Cînele aştepta din clipă în clipă să se întîmple ceva. În legătură cu rînduielile lui de comediant; totuşi, ca la o chemare a instinctului strămoşilor lui, smîrcîia din cînd în cînd lîng-o tufă, şi urmărea puțin timp o putoare vagă de sălbătăciune. Îndată îşi aducea aminte că datoria lui e alta şi venea lîngă jambierele stăpînului, solicitînd geanta.

— Numai să nu sară cumva un iepure, şi să fugi iar acasă... îi zise, amuzat, vînătorul.

Hector chelălăi de plăcere la glasul stăpînului, scoțînd o limbă lungă.

O prepeliță sbîrnîi de sub piciorul domnului Costea, chiar în brazda de mohor din marginea miriştii. Cînele rămase indiferent. Vînătorul tresări, apoi o lăsă să se ducă.

Miriştea mirosea a pai cald. Cerul, deasupra, era curat şi înalt, de un azur spălat. Susurau miliardele de cosaşi. Trecură pe departe turturele în zigzag. La cinci sute de metri depărtare de marginea miriştii, se înălța un zarzăr bătrîn singuratic. Calea într-acolo urca uşor la deal. Priveliştea se îngusta din laturi, şi afundul cerului, în sus, părea că se înalță.

— Ascultă, comediantule, zise cînelui său domnul Lauren-

țiu Costea. Pînă acuma mi-ar fi fost greu să lămuresc care-i rostul tău pe lume. Acuma l-am găsit.

Cînele-i răspunse activ, dîndu-i ocol şi biciuind mirişte a naltă cu coada.

— Văd c-ai înțeles; să facem popas aici, sub zarzăr, urmă domnul Laurențiu Costea, răzămînd arma de pom. Mă miram eu de ce ți-s indiferente prepelițele. Asculți tu, Hector? Mă miram de ce nu te interesează zborul rațelor. Cred că nici o ființă pe lume nu-i mai înfricoşată decît tine atunci cînd sare din țarină pe neaşteptate iepurele. Mă spării şi eu, însă tu eşti cuprins de panică şi te-ai salva tocmai la antipod, dacă aşa ceva ar fi cu putință. Vrei să zvîrl pălăria asta în mirişte, ca s-o aduci?

Cînele primea cu entuziasm propunerea, înțelegînd-o după gesturile stăpînului său.

— Aşteaptă puțin şi fii atent... îi porunci domnul Costea. Am de îndeplinit întîi o mică operație.

Vorbind, domnul Costea executa acea mică operație. Scotea din geantă sfoara, cu care îşi propusese odinioară să dreseze cînele în sensul obişnuit şi vînătoresc. Pînă acum n-o putuse întrebuința. Acuma trecu carabina dintr-un capăt al acelei sfori în zgarda lui Hector. Cu celalt capăt al sforii făcu, atent, un laț în unul din trăgaciurile armei. Cînd încheie lațul pe trăgaci, aplecă uşor arma spre sine, şi aruncă pălăria în mirişte, cît putu mai departe. Hector se zvîrli după dînsa; după cîteva salturi, poticni, smulgînd sfoara; puşca izbucni dărîmînd pe vînător la pămînt sub

zarzăr; îndată, din rana enormă, deschisă între coaste, la inimă, gîlgîi sîngele în mirişte, subt omul căzut cu faţa în jos. Hector aduse triumfal pălăria pleoştită şi o depuse lîngă fruntea aplecată, care împungea pămîntul, aşteptînd o clipă, cu limba scoasă, ca să se repete jocul. Apoi avu, direct şi brusc, simţirea nenorocirii, şi o luă la goană într-o parte, cu urechile pălălăind. La o sută de paşi se opri, se aşeză pe coadă şi începu să urle lugubru către asfinţitul soarelui.

VII

Într-un tîrziu, sara, s-a stîrnit zarvă şi forfotă la casa din strada Română, şi d-na Agripina Costea a ţipat de trei ori c-un glas sfîşietor, după care a început a spune felurite lucruri despre cea mai mare nenorocire care s-a putut întîmpla vreodată unei femei pe lumea asta în decursul veacurilor. Asta să scrie scriitorii pe hîrtie şi să se publice în cărţi, nu fleacuri ca acelea pe care le cetesc bărbaţii. Biroul lui Laurenţiu e plin de asemenea prostii, care, cu drept cuvînt, nu valorează nimic. Ce-ţi poate da pe ele anticarul cel bătrîn, jidovul Kiva? Nu-ţi poate da nimic; asta nu-i carte; asta e hîrtie stricată. Rînduiala lucrurilor o făcea pe Agripina să nu mai spuie nici „carche", nici „hîrchie"; deoarece asemenea vorbe îşi au politica lor la timp, şi cel cu pricina, ca s-audă, nu se mai află între oamenii vii din această lume. S-a împuşcat pe un deal, lîng-un copac. Foarte mirată a fost d-na Agripina Costea, şi profund înfricoşată, cînd a aflat că soţul său s-a împuşcat cu altceva decît c-un revolver. De obicei, bărbaţii întreprind asemenea lucrare c-un revolver, sau, cum se mai spune cîteodată, însă foarte rar, c-un levorver. Bietul Laurenţiu spunea aşa uneori: „un levorver", şi vorba i-a fost fatală, deşi nu şi-a ridicat viaţa cu aşa ceva. Cum poate să-şi ridice un om viaţa c-o puşcă de vînat? asta e ceva nemaipomenit şi nemaivăzut, se miră poliţaii, se miră procurorul. Cînd au dat peste el cei doi ciobani, acolo pe deal, lîng-un copac, l-au găsit cu faţa în jos şi cu mîna stîngă sub frunte. Iar prepelicarul cel nebun urla fără oprire. Cum s-a făcut de-a

contenit şi n-a mai urlat dintr-odată, iarăşi nu se ştie. Zic ciobanii că să-l fi mîncat cînii oilor, dar nu s-a aflat nici o urmă; spun alţii că să se fi dus pe lume, cum se întîmplă cîteodată cu asemenea animale. Acasă nu s-a întors.

— Nice s-a mai întoarce... zice bătrînul Farcaş ungurul, umblînd cu paşi mari, ca un zănatic, prin ogradă, şi căutînd felurite lucruri prin întuneric.

Întăi au venit aşa veştile; după aceea urma să sosească şi alaiul; dar alaiul nu soseşte degrabă, cu toate pregătirile ce se fac, căci întăi va să vadă un doctor ce este şi să constate un procuror. Încă în zvoana dintru început a discuţiilor, comisarul cel tînăr Balaban se arată încredinţat că ciobanii trebuie să fi omorît pe Laurenţiu Costea; şi mai cu samă pentru comisarul Balaban era absolut neînţeles ce s-a făcut prepelicarul.

— Ce s-a făcut prepelicarul? întreba el învîrtindu-se în loc şi uitîndu-se împrejur; ce s-a făcut prepelicarul? Cum îl chema?

— Hector.

— Ei bine, tocmai asta este: ce s-a făcut Hector, prepelicarul?

Nimeni nu ştia că acel cîne comediant a urlat pînă ce s-a întunecat înserarea; atuncea, văzînd că iese din răsărit o lună enormă şi roşie ca sîngele, s-a repezit către ea. Nu era departe; era sus, răzimată de vîrful dealului. A fugit pînă în vîrful dealului şi s-a căţărat în lună. O altă soartă nu putea să aibe un asemenea cîne excepţional şi o ispravă mai neaşteptată nu putea săvîrşi.

După toate, în acel vîrtej al spaimei care bîntuia la casa

din strada Română, cea dintăi şi mai cumite măsură pe care a luat-o doamna Agripina Costea a fost să trimită în pripă copila.

Unde s-o trimită? Rude în Iaşi n-avea; valoarea prietiniilor în asemenea împrejurări era cît ş-a cărților din biblioteca bietului Laurențiu. Pe urmă, chiar dacă s-ar găsi cineva care să se îndure să primească pe cîteva zile un copil orfan, trebuie lîngă acel copil să adaoge şi pe guvernantă, care-i o povară. De mult nici d-sa nu poate suferi pe ființa asta cu nasul lung şi ascuțit, care învață pe Eugenița să vorbească franțuzeşte. Parcă de aşa ceva are nevoie un copil fără tată şi cu mama singură şi aşa de năcăjită? Un copil fără tată şi cu mamă singură şi năcăjită, dacă e vorba să fie ferit de spaima acestei întîmplări, apoi trebuie trimis la țară la Vlădeni, la bunici. Acolo guvernanta nici atît n-are ce căuta. Guvernanta, din clipa aceasta, nici nu mai există; poate să-şi ia geamăndanaşul şi să se ducă. Bine ar face de s-ar duce chiar din noaptea asta, să nu i se mai vadă nasul în lumina făcliilor; să nu mai fie o simbrie şi o gură în plus. Savastița Cărăbuş a fost pregătită în grabă şi copila ridicată din somn. Farcaş grădinarul le-a dus c-o birjă la gară şi le-a îmbarcat într-un tren, la miezul nopții.

Asta e cea dintîi călătorie fericită a Eugeniței, într-o căsuță care umblă şi între oameni mulți. Acesta e trenul. Ia! s-aude o maşină fluierînd şi gîfiind. E o ființă enormă şi vie care trece pe aproape, făcînd să tremure împrejurimea. Ş-aceasta e clasa a treia, unde, spre marea ei plăcere, se clatină sus o lumină roşcată, iar pe bănci de lemn stau unii oameni

care se prefac că dorm. Alții nu se prefac că dorm, ci şoptesc: aceia spun poveşti; unii rîd şi fumează; cătră cei care au cărbune subt nas şi scot fum se cere fetița.

E un miros greu înlăuntru; pe o fereastră deschisă intră din cînd în cînd răcoarea nopții.

Savastița Cărăbuş a aşezat într-o parte o boccea enormă în care au fost grămădite în pripă toate boclucurile fetiței; iar în cealaltă parte, o legătură cu mîncare şi garderoba ei proprie: un paltonaş cenuşiu şi o casîncă de mătase. Cele şase fuste le poartă pe dînsa: e o varză înfoiată. E ca o varză înfoiată de la mijloc în jos, însă în partea de sus e tot țigăncuşă cu obraz fin. Din cînd în cînd, Savastița oftează şi varsă lacrimi, apoi îşi aduce aminte că trebuie să fie veselă, şi e veselă.

La început, după ce a prins a umbla şi a se legăna trenul a fost o tocmală pentru somn: adică să fie aşezată şi răzimată Eugenița între boccele şi să doarmă. Fetița s-a cuibărit şi s-a prefăcut că doarme. După jucăria asta, s-a răsucit în sus, privind cu atenție cum un om bărbos, cu căciulă şi cu cojoc, trage dintr-o pipă. După ce trăgea din pipă, scotea pipa şi zvîrlea ceva din gură c-un zgomot ciudat. Zvîrlea departe. Eugenița a încercat şi ea să scuipe, şi doica a trebuit să-i şteargă îndesat bărbia cu podul palmei.

S-au trezit şi cei care se prefăceau că dorm: soldați ori țărani, negustori ori femei, şi au prins a scormoni prin geamandane vechi legate cu sfoară, prin lădițe de lemn şi prin trăişti. Au prins a mînca nişte mîncări pe care Eugenița nu le văzuse niciodată şi i-a fost îndată foame. Savastița a

scos o sticlă de lapte şi cozonăcel. Însă Eugeniței îi era foame de ceea ce vedea că mînîncă oamenii din vagonul de clasa a treia, la miezul nopții. Într-un vagon de clasa a treia, la miezul nopții, se deşteaptă şi mînîncă toți cei care nu se satură ziua. Cei care au dau celor care n-au. La acest banchet al sărmanilor a participat şi fetița. După ce a lepădat cozonăcelul, a primit într-o mînuță o bucată de brînză şi în cealaltă o prună. Aşa a adormit.

Atunci a devenit cu desăvîrşire tristă Savastița Cărăbuş ş-a plîns o vreme. După care, oamenii din vagon, continuînd să mînînce, şi-au încetat zvonul şi au ascultat-o cum istoriseşte cea din urmă întîmplare de pe lumea asta.

Cea din urmă întîmplare de pe lumea asta Savastița Cărăbuş o istorisea repede şi pătimaş. Ar fi vrut să fie ea un judecător, ori să fie un procuror, ori să fie un comisar, ca să descurce toate; şi mai ales ar fi dorit să fie un bărbat, ca să judece pe o femeie.

— Să fie pe mîna mea şi să fiu eu un bărbat. Să fiu eu un bărbat cum a fost Danciu Spînu, la noi în sat, la Vlădeni. Şi cînd cască dumneaei clonțul mai mult decît trebuie, să-i dau peste clonț; şi cînd pofteşte trei rochii, că nu-i ajunge una, şi trei pălării, că una nu i-i destul, să-i dau eu rochii şi pălării; şi să-i dau şapte părechi de ciubotele, să-i dau umbrele, să-i dau batiste de mătasă, să-i dau cercei şi inele, să-i pun toate dinainte ca unei împărătese, toate să i le dau, cum da Spînu, să-i fulgere ochii şi să-i scapere măselele.

— Aşa sînt unii oameni, reflectă cel cu pipa, scuipînd lung într-o parte; poate să le mînînce oricine din strachină.

Se află în vagon un călugăr cuvios, care are o părere potrivită.

— Dumnezeu a umplut lumea cu ce-a putut. Cel de care vorbeşte fata asta n-a fost decît un prost.

— Da' unde se află, cuvioase părinte? A fost omul cel mai învățat!

— Ascultă-mă ce-ți spun eu. Cum te cheamă?

— Pe mine?

— Da, pe tine.

— Pe mine mă chiamă Savastița Cărăbuş.

— Ascultă-mă ce-ți spun eu, Savastița Cărăbuş. Boierul acela de care vorbeşti a fost un prost, cu toată învățătura lui. Dac-a fi să te măriți şi tu, cînd ți-a veni vremea, tu să nu cauți pe Danciu Spînu; tu să cauți unul ca acesta, ca să-ți fie bine. Şi să-i faci şi tu, toate răutățile, ca să nu mai ştie încotro să se ducă şi să-şi ieie lumea în cap.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, părinte!

— Ba să faci cum îți spun, ca să se plinească vorbele cele adevărate, că femeia şi diavolul au făcut contract şi tovărăşie. Ştiindu-se de asemenea contract şi tovărăşie, sfinții părinți de demult au vestit pieirea lumii şi au chemat pe bărbați în pustie, ca să fie schivnici.

— Asta este, aprobau cei de față, rîzînd.

— Ba rînduiala asta n-a făcut-o Dumnezeu pentru mine, nici pentru țigăncile noastre... hotărî cu energie şi cu ochi

scăpărători Savastița Cărăbuş. Am să mărturisesc eu toate.

— Ce-ai să mărturiseşti? o ispiti călugărul.

— Am să mărturisesc toate cîte cunosc. Acuma nu pot, că nu ştiu cum să spun. Dar atuncea am să stau în genunchi în fața lui Hristos, fiind şi eu luminată în acea zi de apoi a judecății, ş-am să spun toate, ca să se rostească osînda cui se cuvine.

Oamenii din jur îşi încetaseră o clipă mestecatul fălcilor, ca s-asculte acea extraordinară declarație; apoi continuară să macine, pe cînd Savastița aşeza cu mişcări violente în jurul său buclucurile şi-şi strîngea gura cu oțărîre, hotărîtă să tacă.

În mai puțin de un sfert de ceas, limba Savastiței Cărăbuş umbla iarăşi cu hărnicie; aşa încît la Paşcani, unde ea trebuia să coboare cu copila în brațe şi cu boclucurile învăluite în juru-i, se vădea că e cu totul departe de a fi isprăvit toate cîte avea de spus. Tovarăşii de compartiment o ajutară să se dea jos, renunțînd în sfîrşit de a înțelege desăvîrşit ce se întîmplase cu boierul, cu cînele, cu ciobanii şi cu cucoana. „Frumos bărbat, îi încredințase în ultimul moment Savastița Cărăbuş. Iar despre dînsa ce să spun? Unora le place, mai cu samă bărbaților, şi mai cu samă a plăcut unuia. Mie, drept să vă spun, nu-mi place. Dar de deşteaptă e deşteaptă şi poartă cercei de diamante în urechi. Însă acuma i-a scoate şi-a umbla şi fără cercei!"

La Paşcani, fetița s-a deşteptat din toropeală cînd a pornit trăsura cu doi cai. Atunci a auzit clopotele cailor şi a simțit

în ploape lumina lăptoasă a faptului zilei. Apoi, învăluită în şaluri, a adormit iar în brațele mancei. S-a trezit în soare şi în mireasmă de fînaţuri cosite. Trăsura intra în sat la Vlădeni; apele Moldovei licăreau în prund; dincolo de Moldova, în fundul zării, se lămureau munții din pîclă.

La vîrsta aceea frageda, abia doi ani trecuți, domnişoara Eugenița Costea nu cunoştea că e un mesager al unor întîmplări năprasnice. Cu atît mai puțin putea cunoaşte şi înțelege asta cu cît bunicii arătau către ea numai zîmbet şi dragoste. Obrazurile lor palide nu se încrîncenau de grijă şi lacrimi decît cînd fetița nu se afla în preajma lor. Fetița lui Laurențiu Costea găsi la bunici o ogradă tihnită, unde, subt privegherea Savastiței, îşi făcu cîțiva prietini: un cîne mare şi flocos, legat în lanț, pe care îl chema Cotoşman; un motan roş cu numele Miron, care nu era niciodată laolaltă cu cînele; un cocoş cu creasta bătută, care cînta bătînd din aripi de cîte ori o vedea pe fetiță, şi după aceea o privea cînd cu un ochi, cînd cu celalalt ochi. Era în colțul ogrăzii o poiată, unde se deprinsese să caute două ouă: acele două ouă Savastița i le fierbea la mîncarea de dimineața. Mai era o babă surdă, cu numele Manafa, slujitoarea bunicilor. Aceea i-a spus, într-o sară, o poveste c-un făt-frumos. În altă sară i-a spus aceeaşi poveste. Pe urmă, altădată, din nou i-a spus aceeaşi: alta nu ştia.

— Spune alta, babă Manafa!

— Să-ți deie baba o plăcintă cu smîntînă? Am ascuns de cucoana Smaranda o plăcintă cu smîntînă pentru mata.

— Nu. Să-mi spui altă poveste.

— Ce spui mata? Dacă vrai s-aud, strigă tare, pentru că baba-i cam surdă.

— Altă poveste, babă Manafă, altă poveste! striga Eugenița cătră urechea întoarsă a babei.

Baba zîmbea într-un dinte.

— A! altă poveste? Altă poveste nu-i şi nici nu ştiu. E curios că din această poveste de multe ori repetată n-a mai rămas nimic mai tîrziu în amintirea domnişoarei Eugenița. Însă gustul pentru clătitele cu smîntînă s-a păstrat.

La sfîrşitul lui octomvrie a sosit la Vlădeni d-na Agripina Costea.

După cele dintîi îmbrățişări, d-na Costea a lepădat de pe sine hainele de călătorie, şi-a potrivit în pripă obrazul şi părul, a chemat pe Savastița să scoată afară copila şi s-a aruncat după aceea la sînul d-nei Smaranda Popa, îmbrățişînd-o strîns şi plîngînd cu suspine.

Domnul Gheorghiță Popa aştepta mai la o parte, în picioare, palid şi mîhnit. Agripina s-a smuls de lîngă mama sa c-un gemăt de deznădejde şi a venit să-şi plece fruntea şi pe umărul tatălui său, apoi, întrebuințînd necontenit batista pentru nas şi pentru ochi, între care se stabilise comunicație de lacrimi şi ape, a început a da toate lămuririle pe care le credea interesante în asemenea tristă împrejurare.

— Ați aflat şi din gazete tot ce-a fost, îngînă ea, luînd loc pe un scăunaş, între părinții săi. Acesta e scaunul meu de fetiță, pe care stăteam eu cînd am fost fericită. Acuma nu mai există pentru mine linişte şi fericire. Toate, toate au

ieşit rău. Nu înțeleg ce-a avut bietul Laurențiu, să se poarte aşa cu mine, să mă lase într-asemenea încurcătură. Mai întăi, de ce-mi ascundea toate? Niciodată n-am ştiut nimic de afacerile lui. A avut leafă bună, a avut moşteniri; eu n-am ştiut nimic de felul cum le-a cheltuit şi le-a plasat. N-are importanță că-mi dădea din cînd în cînd mie un cadou, cum se cuvine ca fiecare bărbat să dea soției sale, dacă are pentru dînsa un sentiment de iubire; asta nu se pune în socoteală, deoarece nu e o sumă aşa de importantă; însă a făcut lucrări la casa din strada Română, a schimbat, a adaos; a mobilat, a umplut etajerele de obiecte pe care el le socotea de preț; eu am văzut toate, fără ca să fiu pusă în curent cu nimic: cum şi cît. Pe urmă a pus gir pe polițe ale străinilor. Eu nu înțeleg să iscăleşti tu, să ia alții banii, tu să nu te foloseşti cu nimica, şi la urmă să fii obligat să plăteşti tu. Asta nu m-ajunge pe mine mintea de ce-a făcut-o el. Ca să vie acuma băncile să mă sechestreze şi să-mi facă proces, şi să nu mai am linişte? Pe urmă, de ce i-au lipsit bani din caseta lui, unde nu trebuia niciodată să fie lipsă? Nici asta n-am ştiut-o. Să-mi spuie: uite, aşa şi aşa; am făcut cutare cheltuială; am făcut cutare greşală; am cutare lipsă. Să ne înțelegem ce-i de făcut: să stăm de vorba, ca un bărbat cu soția lui. Iată cum am fost eu tratată, şi n-am ştiut nimica. Ş-acuma toate vin împotriva mea; toți mă amenință; statul vrea să mă execute, încît am să rămîn săracă lipită pămîntului; chiar dacă ar fi să-mi mai rămîie ceva, trebuie să plătesc avocaților, să dau la apeluri, la recursuri. Cînd aud de timbre, mă apucă o groază! V-a spus şi dv. Savastița Cărăbuş de scrisoare?

— Nu ne-a spus nimic, se grăbi să răspundă d-na Smaranda Popa.

— Ba cred că v-a spus. Dacă v-a povestit toate cîte au fost în ziua aceea, n-ar mai fi fost să ajung ziua aceea de năcaz şi de blăstăm; dacă v-a povestit, apoi atunci v-a spus că atuncea cînd s-a suit la deal cu birja, avînd cu sine puşca şi cînele...

— Vorbeşti de Laurenţiu? Vra să zică e adevărat, cum se spune, că s-a dus la vînat?

— Da. De cine altul? şi e adevărat că s-a dus la vînat. Avea împotriva lui telegrama revocării, lipsă în casă, acel inspector delegat îl amenințase cu procurorul; şi el se suie în birjă, ca să se ducă la vînat. Asta nu-i fapta unui om întreg.

— De ce nu l-ai oprit?

— Cum să-l opresc? N-am ştiut nimica. Am vorbit puțin înainte de masă; am stat la masă. După masă a avut nişte vizite. Poate din vizitele acelea să i se fi năzărit ceva. S-a îmbrăcat cu straie de vînat: vă rog să-mi spuneți cum a avut inimă şi răbdare să mai facă şi asta; Farcaş Ungurul i-a adus o birjă; s-a suit în birjă şi s-a dus. Să nu-mi uit cuvîntul. La capătul de la deal al uliței, s-a coborît şi a pus la cutie o scrisoare. Asta s-a aflat în ceasul cel dintăi, în sara aceea, de la Savastița Cărăbuş. A confirmat şi birjarul, întocmai. Au întrebat polițaii, a întrebat procurorul. Cătră cine putea fi adresată acea scrisoare? Cine să ştie? S-a crezut că e adresată acelui inspector delegat. S-a văzut că nu. Inspectorul a mărturisit că n-a primit nimica. Poate

autorităților. Nici o autoritate n-a primit vreo scrisoare. Au aşteptat trei-patru zile: n-a venit nimic. Inspectorul a plecat la Bucureşti. De acolo a dat vestire că nici la minister nu s-a primit nimic. Zice c-au întrebat pe ministru: poate să se fi tînguit Costea de ceva ministrului, dîndu-i explicații; nici ministrul n-a primit nimica. Atuncea s-a făcut cercetare la poştă de către un expert caligraf. Nu-i nici în depozitul poştei. Procurorul, văzînd că nu găseşte nimic, a părăsit cercetarea. Dar eu stau şi mă gîndesc că scrisoarea a fost trimisă, prin urmare cineva trebuie s-o fi primit.

— Aşa este, confirmă cucoana Smaranda, pe gînduri. Cineva trebuie s-o fi primit; însă cine?

— Ba se poate să n-o fi primit nimeni, fu de părere Gheorghiță Popa. Eu am trimes în viața mea nişte scrisori care nici acuma n-au ajuns la adresă.

— Lasă, Gheorghiță, se întoarse spre el cucoana Smaranda; acele erau nişte scrisori de felicitare către fratele d-atale; şi fratele d-tale a murit de mult. Era frate mai mare, avea situație bună, s-a prăpădit între străini şi putea să-ți lase şi d-tale ceva. Nu ți-a lăsat nimica.

— Ce are a face una cu alta, cucoană Smaranda?

— Are, căci acuma sîntem mai năcăjiți decît oricînd şi o moştenire ne-ar fi prins bine.

— Ah! nu vă încredeți în moşteniri, îşi reluă tînguirea d-na Costea, suspinînd şi întrebuințînd iar batista. Din trei sau patru moşteniri pe care le-a avut Laurențiu, nu s-a ales nimica. Mult ai, mult cheltuieşti, şi după aceea rămîi cu

deprinderea, deşi nu mai ai moşteniri. Să lăsăm şi să ne întoarcem la scrisoare. Vra să zică, dacă scrisoarea a fost trimisă şi cineva trebuie s-o fi primit; şi dacă nimene dintre cei ştiuți, şi dintre cunoscuți, şi din autorități, n-a primit acea scrisoare, atuncea scrisoarea aceea poate să fi fost trimisă la o bancă.

— La o bancă? se miră cucoana Smaranda.

— La o bancă, da, încuviință d-na Costea. Aşa spune moşu Iorgu Meşter şi aşa trebuie să fie.

— Văru-meu, doctorul Iorgu?

— Da, la altcineva n-aveam la cine mă duce. Atîta rudă avem şi noi în Iaşi. Mi-a dat el mai multe sfaturi. Şi el a fost de părerea asta, că scrisoarea aceea a fost trimisă la o bancă. Banca n-o dă pe față, pentru că în scrisoare s-ar fi cuprinzînd o dispoziție privitoare la copilă. A pus pe numele Eugeniței banii şi a dispus plata lor la o anumită dată, poate la majoratul ei. Acum vedeți dv. ce om ascuns a fost Laurențiu? Iată de ce a fost capabil! Interveni Gheorghiță Popa:

— Asta e o simplă presupunere.

— Ascultă-mă, tătuță, un om ca el a fost capabil de asta. Ştii cît ținea la fetiță? Nu exista pentru el, pe lume, altă comoară mai scumpă decît fetița, şi-i prezicea un viitor aşa şi pe dincolo.

— Asta e firesc; Costea a fost un om care mie mi-a plăcut.

— Desigur, eu nu spun că nu era un om plăcut şi sentimental, s-a văzut asta de cînd a venit aici la dv., în odaia

asta, şi m-a cerut. Nu plîngea el, sărutînd mîna mamei? şi spunea că viața fără mine îi e cu neputință? E adevărat că a ținut la mine şi mi-a dat dovadă; asta însă nu l-a împiedicat să facă ce-a făcut. În ultimul moment, de mine n-a mai ținut samă, însă de fata lui cred că şi-a adus aminte. Scrisoarea aceea e la o bancă şi, într-o bună zi, poate să iasă paralele, dacă cei de la bancă n-or tăinui toate.

— Ş-aici am să-ți răspund, Agripina, că, dacă a avut ideea asta, apoi a ştiut ce face şi cum face.

— Ah, tătuță, ar fi bine să fie cum spui d-ta, şi nu cum ştiu eu.

— Ştii ceva?

— N-aş putea spune că ştiu ceva anume; dar ştiind toate la un loc, îmi pot face o idee numai de una. Gîndeşte-te, dragă mamă, că mi-a umplut garderobele cu rochii şi, cînd mi-a trebuit, n-am avut o haină de doliu. Unele le-am putut vopsi şi preface, dar cu altele nu mai era nimic de făcut. Cumpără pălărie neagră, cumpără mănuşi, cumpără atîtea; a trebuit să-mi fac, deoarece sînt în rînd cu lumea; cheltuielile s-au adunat, s-au tot adunat; acuma s-au adaos şi procesele; vă spun drept: nu ştiu cum am să ies din această încurcătură. Aş fi bucuroasă să ies cu puțin; tare mă tem c-am să ies cu nimic!

Cucoana Samaranda întoarse spre fiica sa fața-i liniştită şi severă:

— Ascultă, Agripină, întîmplarea asta a fost şi pentru noi o mare lovitură. Eu ți-am spus de la început, de cînd a

venit Laurenţiu să te ceară, că eşti prea tînără şi ar trebui să mai aştepţi, gîndindu-mă la o partidă mai bună, — acuma pot să-ţi spun, — la o partidă potrivită nu atît ca zestrea ta, cît cu altele.

— Asta mi-a spus-o şi moşu Iorgu Meşter.

— Ce ţi-a spus?

— Mi-a spus că puteam să mai aştept. Şi poate nici acuma nu-i vremea trecută pentru o femeie tînără.

— Aşa este într-o privinţă; acela-i un bătrîn cuminte, care ştie ce spune şi a petrecut în viaţa lui patru neveste, punîndu-le pe toate în pămînt. Deci pentru o fată frumoasă ca tine, acuma pot să-ţi spun că aşteptam o partidă anumită. Ei, dar am avut cu cine vorbi? O fată, după ce trece de opt-sprezece ani, are pe dracu-ntr-însa. Ai plîns, te-ai zbătut şi ai făcut cum ai poftit. La urma urmei, nu se vedea că faci rău: Costea a fost un om distins şi totdeauna amabil, orice-ai spune tu. S-ar putea spune chiar că a fost un soţ cum nu sînt mulţi.

Agripina izbucni în plîns, alăturîndu-se iarăşi de pieptul mamei sale.

— Draga mamei, o mîngîia cucoana Smaranda, adevărul e c-ai fost tu fără noroc. Alţii fac mai mari greşeli şi trăiesc, slavă Domnului! Aşa că eu m-am împotrivit, avînd poate o presimţire. Dar m-am împotrivit mai cu samă din pricina nevoilor şi greutăţilor noastre. S-ar fi cuvenit să-ţi dau altă zestre; n-am avut de unde; Costea a pretins să te ia cu cît ai pe tine. Te-a luat; dar acum eşti iarăşi în situaţia dintîi.

Dacă te afli într-asemenea încurcătură, să ştii că într-adevăr e greu; de la noi nu poți nădăjui mare lucru. Nenorocul tău porneşte de la noi, dar ce-ți putem face, drăguța mea? Amîndoi, şi eu şi tatăl tău, am muncit o viață întreagă, zi cu zi şi an cu an, cu dreptate şi cu cinste. Cu dreptate şi cu cinste, n-am putut aduna decît prea puțin, lipsindu-ne, eu şi tatăl tău, de multe plăceri. Află tu acuma că tatăl tău Gheorghiță Popa n-a fost o dată la o petrecere cu lăutari şi cu chef, aşa cum obişnuiesc bărbații.

— Am fost o singură dată... suspină Gheorghiță Popa c-un zîmbet trist.

D-na Smaranda Popa îl privi o clipă cu mirare, apoi îşi aminti de acel eveniment şi i se umplură ochii de lacrimi.

— Tatăl tău a fost o singură dată la asemenea petrecere, cînd ai născut tu copila. Aşa că noi am avut o mare nădejde încă înainte de a te mărita pe tine. Dacă ar fi trăit fratele tău doctorul, acuma poate am fi mai puțin înfricoşați. Cînd am primit de la el cea dintăi scrisoare iscălită „d-rul Tudor Popa", am îmbrățişat şi am sărutat pe tatăl tău. De zece ani nu-l sărutasem şi nu-l îmbrățişasem. Ştiu că el nu se plînge de asta, nici nu s-a plîns de asta vreodată, fiind un viclean care iscodeşte în alte părți, oricît l-aş struni şi l-aş ține; însă atuncea l-am îmbrățişat şi l-am sărutat. Acuma scăpăm la altă viață... am zis eu. Fratele tău mai avea nevoie încă de o silința din partea noastră, ca să se ducă la Berlin, să se specializeze. Atuncea ne-am îndatorat pe o viață. Cu nădejdea şi cu siguranța pe care o aveam, puteam să ne îndatorăm şi mai mult. Cînd l-am pierdut, mort în două

săptămîni, acolo, de o pneumonie, s-au risipit toate şi am rămas mai săraci decît totdeauna. Ş-acuma, după ce primim pensia, răspundem întîi rata lunară a datoriilor contractate atunci. De aceea nădăjduiam eu altceva pentru tine. De aceea spun că tu n-ai avut noroc. Nouă ne ajunge puținul ce ne ramîne, pe tine, însă, drăguța mea, nu te putem ajuta. Copila o putem ține aici o vreme; dar mai tîrziu, cînd vine timpul s-o purtăm la şcoli şi în lume, noi nu mai avem putere.

— Aşa este, consimți Agripina. Să vedem, poate va fi ceva cu scrisoarea aceea.

— Draga mea, nu-ți mai pune speranță în asemenea închipuiri.

— Atunci ce să fac? De ce m-a lăsat în felul acesta? Toată lumea a fost cuprinsă de uimire pentru fapta lui. Parcă nici n-a fost lucru curat la mijloc. Cînd l-au ridicat de acolo din mirişte, în căruță, a holbat ochii, şi a făcut: ha!, încît oamenii l-au lepădat jos şi au fugit speriați. Socot că din pricina asta mi s-a arătat şi mie o vreme, în toate nopțile. Se uita la mine cu nişte ochi cum nu pot să vă spun, şi parcă avea o părere de rău. Acuma, de vreo zece zile, nu mai vine. Poate s-a liniştit.

Cucoana Sraaranda clătină din cap.

— Păreri. Nu face şi tu ca Savastița Cărăbuş. Şi ea zice că-l visează pe stapînu-său, încît ştie cum a fost întîmplarea cu banii lipsă.

— Ştie ea cum a fost cu banii?

— Nu ştie, dar îşi închipuie. Casa de bani, după părerea ei,

e o casă ca toate casele; cu pereți, cu acoperiș, cu cerdac şi cu uşă, însă fără ferestre. Cînd vrei să scoți bani, deschizi uşa şi intri. Iai o găleată de bani şi ieşi. Închizi uşa şi te duci. Savastița Cărăbuş a visat că galbenii din casa aceea singuratică s-au deşteptat într-o noapte, fiind fermecați, au făcut picioare ş-au ieşit. Nu toți galbenii, ci numai acei care erau dintr-o comoară. Au stat o vreme liniştiți în casa de bani, însă, cînd le-a venit timpul, s-au dus.

Agripina rîse cu puțină convingere de prostia țigăncuşei, apoi căzu un răstimp pe gînduri, căutînd să-şi reconstituie asemenea ciudată întîmplare.

— Cine ştie, reflectă ea, cum s-au întîmplat lucrurile! Eu n-am crezut niciodată că Laurențiu ar fi sustras banii din casă. El spunea că din neglijența lui, din pricină că nu-şi întocmise un carnețel. Ce are a face carnețelul cu banii. Toți spun că era un om onest; deci banii nu i-a luat el. Dacă i-ar fi luat el, aş fi putut să-mi amanetez bijuteriile şi să-i dau să acopere lipsa. Acuma le-am amanetat ca să dau bani avocaților şi să cumpăr chimbre.

— Vorbeşti de timbre, Agripina?

— Da, mamă dragă. Discutînd cu moşu Iorgu Meşter, eu îi spun că trebuie să-mi asigur un venit şi să intru într-o slujbă. El rîde: care slujbă? Tu n-ai nevoie de slujbă, zice moşu Iorgu doctorul. Ce-ți trebuie slujbă? Uită-te în oglindă: asta-i slujba ta. Ba eu zic ca să intru să urmez doi ani cursurile de acolo; şi după aceea pot să intru în serviciul spitalului şi să am un venit. „Uită-te în oglindă şi aşteaptă ocazia", se întoarce iar către mine, rîzînd, moşu Iorgu Meşter. Nu

mi-i greu să înțeleg la ce face d-sa aluzie, dar frumusețea pe care mi-ai dăruit-o d-ta, mamă dragă, în ziua de azi poate nu mai are căutare...

— Frumusețea are căutare pretutindeni şi oricînd, îi observă cu blîndeță d-na învățătoare. Eu nu-ți cer, drăguța mea, decît să fii cuminte şi înțeleaptă şi să nu ne veştezeşti bătrînețele. Ai înțeles?

— Cred că da. Nebunia de la optsprezece ani a trecut.

— A trecut aceea; poate veni alta.

— Nu cred. Mi-ai reproşat mata de multe ori deficitul meu de inteligență, cum îi spuneai. Mi-ai dat în schimb bun simț. În ziua de azi, asta poate să-mi servească mai bine. Să nu se supere tătuță: cred că asta le lipseşte bărbaților.

— De ce să mă supăr? se apără bătrînul învățător. Eu nu-ți pot dori decît binele, ca şi greutățile noastre să nu fie sporite. Urmează îndemnul şi pilda mamei tale şi fii înțeleaptă.

— Vă încredințez, declară cu însuflețire şi cu curaj Agripina, că n-am să fac nici o prostie.

— Foarte bine; deşi virtuțile nu răsplătesc şi nu hrănesc totdeauna pe slujitorii lor, sînt mulțămit de ceea ce spui.

D-na Smaranda tresări, cu grijă:

— Gheorghiță! domnule Popa! ce vorbe spui dumneata acestei copile?

— Ce-a spus, a spus bine, zîmbi tînăra văduvă.

Învățătoarea o privi pieziş. Plînsul d-nei Costea conte-

nise; lacrimile i se uscaseră; ținea strîns în mîna stîngă batista udă; părea sigură de sine. Mama ei îi admira în tăcere, cu puțină gelozie, frumusețea, mai plină de strălucire în hainele cernite.

— Acuma ce ai de gînd să faci, drăguța mea?

— Deocamdată fac aşa cum am hotărît, se trezi cu încăpățînare Agripiaa, îmi urmez procesul, ca să apăr şi să salvez tot ce voi putea; în acelaşi timp urmez la şcoala de care am vorbit. Moşu Iorgu Meşter mă protejează; n-am nevoie de cine ştie ce studii. La examen am să mă uit frumos la domnii doctori şi ei au să-mi dea notă.

— Aşa crezi tu? e destul atîta?

— Pot să le zîmbesc: toți sînt bătrîni, ca şi moşu Iorgu. După aceea m-am gîndit că trebuie să strîng cheltuielile din toate părțile. Închiriez casa, şi eu rămîn într-o odaie. Dăm drumul Savastiței Cărăbuş, deoarece nu mai am nevoie de dînsa.

— Tu n-ai nevoie, are însă copila.

— Însă eu n-am de unde plăti.

— Crezi că noi avem? N-avem nici noi. Totuşi, copilei îi trebuie. Eu sînt singură în gospodăria asta mare, numai cu baba Manafa, şi nu pot fi în orice clipă cu Eugenița. De altfel, copila e drăguță şi cuminte. Poate ea va avea noroc mai mult decît tine. Am vorbit cu Savastița şi ea zice că nu-i trebuie nimic. Mai stă cu fetița o vreme, numai s-o hrănim şi s-o îmbrăcăm. Zice că i-i milă de copil orfan.

— N-am nevoie de mila ei.

— Nu e vorba de tine, e vorba de copilă, care o cere necontenit. Ai văzut cît e de drăguță şi cum a crescut?

— Cine?

— Eugenița.

— Am văzut; dar acuma, precum am spus, am alte gînduri şi alte năcazuri.

VIII

Mai tîrziu, după doisprezece ori treisprezece ani, tînăra eroină a prietinilor mei a început a-şi nota impresiile şi amintirile. Din aceste din urmă, cu totul sentimentale, se poate observa uşor că realităţile ei erau altele decît ale oamenilor de rînd. Bunicul şi bunicuţa se aplecau asupra ei în fiecare dimineaţă, întrebînd-o cu glasuri domoale despre lucruri nedesluşite; erau palizi ca nişte sfinţi şi cu coroană de lumină în jurul frunţilor. Gesturile lor erau moi şi încete: bunicul îi punea o mînă pe umăr şi o săruta în creştet; bunicuţa o cuprindea cu amîndouă braţele de după umeri şi o strîngea la sîn, făcîndu-se şi ea mititică, lîngă acea nepoţică vioaie şi drăgălaşă. Fetiţa avea ochi mari şi umezi: într-adevăr, ochii tatălui ei. Bătrînii îşi făceau din cînd în cînd, în şoaptă, observaţia aceasta şi clătinau din cap. Nu le plăceau ochii aceia; i-ar fi vrut mai puţin aprigi. Savastiţei Cărăbuş însă îi plăceau, şi-i săruta în ascuns, cînd nu erau bunicii de faţă. Îi săruta uşor, aşa ca să simtă zbaterea pleoapelor şi a genelor. Apoi o strîngea pe copilă cu patimă la sîn, şi o ducea într-un fund de grădină, sub un măr bătrîn, prin frunzişul căruia se filtrau flori de lumină. Toate erau bune şi blînde în acea casă liniştită; împrejur, satul se resfira cu căsuţe albe şi zgomote familiare la ore anumite. Mai cu samă după asfinţitul soarelui era frumos: cînd se împrăştia un fum uşor în toată valea, şi mugeau la porţi vitele ce se întorceau de la imaş şi lătrau cîni. La înserat, se auzea cîte-un glas chiuind şi strigînd de departe peste tihna satului. Această imagine a sfîrşitului

zilelor de vară se prelungea ca într-un vis cătră dumbrăvile de lîngă apa Moldovei: într-acolo se mişcau oameni mici îmbrăcaţi alb, fulgerînd cu coasele; grupuri de arbori, poieni, o ceaţă subţire cătră pădurile de pe cuhni. Ceva misterios înfăşura toată acea parte depărtată a lumii: dincolo de munţi era sfîrşitul pămîntului.

— Spune-mi, dădacă, a întrebat într-un rînd Eugenița, sub măr: aşa-i că dincolo, peste acele păduri înalte şi peste nouri, nu mai este nimica?

— Ba mai este, puiule; acolo nu-s nouri, acelea-s pîcle pe munţi. Iar dincolo de munţi sînt alte văi cu sate, unde trăiesc alţi oameni, ca şi aici. Ş-apoi numai de-acolo, dacă umbli nouăzeci şi nouă de zile, fără popas, ajungi la Marea, ş-acolo e capătul lumii. Dar printr-acele locuri, vreme de nouăzeci şi nouă de zile, nu putem umbla noi; acolo pot intra numai bărbaţi vrednici, şi încă unii din ei îşi lasă acolo capetele.

— De ce, dădacă?

— Apoi află mata mai întăi că, pe acele meleaguri, trăiesc nu ştiu cîte seminţii rele: trăiesc acolo, mai întăi şi mai întăi, căpcăunii.

— Ce-s aceia căpcăuni?

— Căpcăunii, duduie, sînt nişte arătări de oameni nu înalţi, dar spătoşi, c-o gură mare cu dinţi de greblă şi numai c-un ochi în frunte. Rînduiala lor e să se hrănească cu carne de om pămîntean, cum aş fi eu, ori cum ai fi mata.

— Însă noi, dădacă, n-avem ce căuta acolo.

— Nu. Acolo se duc numai bărbați vrednici, care bat război cu acei căpcăuni. Cîteodată biruiesc căpcăunii, îi pun în țiglă pe oamenii vrednici, îi prăjesc la pojar şi-i mînîncă; iar cîteodată biruiesc oamenii vrednici, cu anume meşteşug: iau cu ei cîte o traistă cu sare amestecată cu piper; cînd ies la luptă, zvîrl piper cu sare în ochiul căpcăunilor; după ce i-au chiorît astfel, pe cînd aceia zbiară cumplit, umblînd nebuni încolo şi încoace, oamenii vrednici scot paloşele şi le rătează capetele. Capetele acelea le zvîrl pe foc. Aşteaptă pînă ce pocnesc ochii de dogoarea pojarului. Pocnesc acei ochi ca din puşcă. După asta acei bărbați vrednici pot trece mai departe. Pe urmă se întîlnesc cu alte seminții rele.

— Şi de ce umblă pe acolo oamenii, dacă sînt atîtea primejdii?

— Nu se ştie, duduie. S-ar crede că umblă după comori, dar s-a dovedit că nu-i adevărat c-ar umbla după comori; comorile nu se găsesc în pustietățile seminților, ci stau ascunse în tainițile pămîntului în apropierea oamenilor. Ferice de cine ştie să le găsească şi să le descînte. Acei oameni vrednici se duc aşa, prin lume, după isprăvi minunate, şi mulți îşi răpun capetele pentru nebunia asta a lor. Mult ar fi mai bine să-şi caute aici o nevastă cuminte şi să dureze o gospodărie bună.

— Unde? aici în sat la noi?

— Aicea, se-nțelege. Dar s-ar putea şi-n altă parte. La Iaşi.

— Unde-i acel Iaşi, dădacă?

— He-hei, e departe, puiule. Trebuie să mergi pînă acolo

şi c-o căruță cu foc, care se chiamă tren. De-acolo te-am adus eu pe mata, după ce s-a prăpădit tătuța matale.

Fetița tace şi se gîndeşte. A aflat şi înainte de povestea dădacei că tatăl ei nu mai este. S-a întîmplat ceva cu el — ce? A plecat undeva. A murit, se zice; dar asta nu-i aduce o lămurire deosebită.

— Ascultă, dădacă, zice fetița deodată atentă şi însuflețită; să-mi spui unde-i dus tata. Eu îmi aduc aminte de el şi-l văd cîteodată în vis: rîde la mine, însă e nedesluşit şi nu-l cunosc. Cînd vine mama la noi, nu mai îndrăznesc s-o întreb. Am întrebat-o odată şi s-a uitat urît la mine; a vrut să mă bată. Acum sînt fetiță mare; am patru ani; ştiu să număr pînă la sută, am învățat Tatăl nostru; să nu crezi tu, dădacă Savastiță, că mă poți înşela pe mine cu poveştile pe care mi le spui; ştiu eu că poveştile sînt mai mult minciuni; mai ales de la bunicuța am aflat eu asta; însă îmi place să mi le spui. Tu trebuie să ştii ce te întreb.

— Da, puicuța.

— Atuncea spune-mi.

— Da, duduie, însă mata să nu sufli la nimeni ce-ai aflat, nici să greşeşti cumva, să mărturiseşti că ți-ar fi spus dădaca. Ai înțeles?

— Am înțeles. N-am să spun la nimeni.

— Nu aşa, trebuie să juri înaintea lui Dumnezeu, care ne vede şi ne aude, că n-ai să spui nimic la nimeni. Trebuie să faci cruce şi să juri.

— Fac cruce, dădacă. În numele Tatălui, al Fiului şi al

Sfîntului Duh, amin! Şi jur. Acuma spune.

— Dar n-ai să mărturiseşti la nimeni? la nimeni?

— Am jurat, şopti copila cu plăcere, înfiorată în acelaşi timp de frică.

— Atuncea, duduie dragă, află că tatuța matale nu s-a dus în acele locuri unde trăiesc căpcăuni şi alte seminții rele.

A trăit în tîrg la Iaşi şi a fost un bărbat frumos şi fudul. A avut mai multă semeție decît noroc. Ş-au venit din pustii locuri asupra lui oamenii răi. A venit asupra lui ş-o femeie rea. Atîta l-au chinuit, pînă ce s-a hotărît să-şi puie capăt zilelor.

Fetița nu se putea desluşi bine din vorbirea plină de imagini a Savastiței Cărăbuş. Totuşi, simțea o catastrofă şi o dispariție în legătură cu acel chip iubit şi depărtat, pe jumătate umbrit de uitare. Lăsă lacrimile să-i curgă cu deliciu, ştiind că asta este soarta fetițelor părăsite; apoi deodată se întoarse spre Savastița, care lăcrăma şi ea.

— Ascultă, dădacă Savastița, eu cred că femeia cea rea a fost mama.

Țiganca o cuprinse de după umeri:

— Vai de mine, duduie, vai de mine! să nu care cumva să spui vorba asta către cineva!

— N-am să spun la nimene, dădacă.

Erau unele zile lungi şi cenuşii de ploaie, cînd Eugenița stătea în odaie cu bătrînii. Savastița atunci lipsea; era tri-

misă la anumite treburi, în gospodărie. Într-un rînd, copila şedea la fereastră şi privea cum curg rîuşoarele de apă în lungul geamurilor. Prin ceaţa care împresura acele rîuşoare de apă se vedea o lume îngustă, mărginită numai la gardul streşinit al gospodăriei bunicilor. Motanul păşea pe lîngă cerdac, scuturîndu-şi din cînd în cînd de glod lăbuţele; apoi făcu o săritură şi trecu în cerdac, după aceea se căţără pe un stîlp şi intră în adăpostul streşinei. Cotoşman, în cuşca lui, privea cu dispreţ şi cu plictis curgerea ploii. Găinile erau strînse subt un şopron. Baba Manafa trecea la pivniţă plecată din şale, subt o glugă alcătuită dintr-un sac. În odaia cu lumină puţină, lîngă cealaltă fereastră, bunica împletea o şuşăniţă de lînă. În asemenea împrejurare bunica purta ochelari cu cercurile de fier. Cînd se uita la fetiţă, apleca fruntea şi privea peste ochelari. Bunicul se plimba cu mîinile în buzunări prin odaie; umbla cu paşi de pîslă, ca să nu tulbure pe cucoana Smaranda. Într-un tîrziu se opri şi luă a doua oară gazeta. El cetea fără ochelari.

— Aşa sînt unii bărbaţi, observă zîmbind cucoana Smaranda. Au ochi buni pînă tîrziu, şi văd toate. Aş putea spune că văd şi pe dracu. Ar trebui să şi vorbească, nu numai să vadă. De văzut, văd numai pentru ei, dar cînd vorbesc, poate asculta şi afla şi altă fiinţă, care a rămas singură în pustietatea asta.

— Ce vrai să-ţi mai spun, cucoană Smaranda? se întoarse cu mirare învăţătorul, dînd la o parte gazeta. Ce am avut de spus ţi-am spus asară cînd m-am întors. Mi-ai poruncit să mă duc numaidecît să văd ce mai este cu fata dumnitale.

M-am dus ş-am văzut că lucrurile merg destul de bine; te-am informat cu preciziune, aş putea zice; cred că-i destul.

— Ți-am poruncit eu? se miră d-na Smaranda Popa.

— Aşa spun eu; totdeauna orice dorință a d-tale, cucoană Smaranda, a fost pentru mine o poruncă. Dacă pofteai să nu mă duc, nu mă duceam. Dacă pofteai să te duci d-ta, te duceai, şi rămîneam eu în pustietate.

— Eşti viclean, Gheorghiță. Crezi că-i destul cît mi-ai spus?

— Aşa cred eu. Dar sînt gata să dau oricîte amănunte pofteşti, numai întreabă-mă.

— Nu te teme, Ghcorghiță, zîmbi cu îngăduință învățătoarea; n-am să te întreb ce-ai văzut la cinematograf.

— Ba, dacă vrai, pot să-ți spun. N-am văzut nimica, pentru că nu mai este cinematograf, de cînd cu războiul.

— Atuncea ai fost la teatru; ştiu eu ce se poate vedea acolo. Şi mai ales ştiu ce-ți place să vezi.

Domnul Gheorghiță Popa se aşează mai bine în fotoliu şi înlătură cu desăvîrşire gazeta. O lăsă chiar să cadă jos. După aceea o ridică, o împături şi o aşează pe un colț al mesei.

— Nici n-am să te întreb cu ce prietini te-ai întîlnit într-un anume restaurant.

— Ba, cucoană Smarandă, ştii foarte bine că eu, la Iaşi, nu mai am prietini. Aveam plăcere să văd acolo din cînd în cînd pe cineva, dar acuma plăcerea asta s-a isprăvit de ani de zile.

Acel „cineva” avea nume; însă bunica îi făcuse semn din

ochi spre fetiță. Fetița observase semnul şi se întoarse spre ei; apoi îşi reluă atitudinea atentă la geam.

Bătrînul clătină din cap, cu uimire; bunica oftă.

— Dacă Eugenița vrea să vadă lădița din pod a bunicuței, eu pot să-i dau cheița.

Copila întoarse spre bătrîni profilu-i inteligent:

— Bine, bunicuță Anda, dacă vrai mata să vă las singuri, eu mă duc. Ştiu unde-i cheița.

Cheița era într-o răcliță, subt icoane. Copila trecu de la icoane printre mîngîierile bătrînilor, închise cu grijă uşa în rama ei şi tropăi semnificativ pe scara de lemn. La mijlocul scării se opri, hotărîtă să se întoarcă tiptil, s-asculte la uşă. Apoi se răzgîndi şi pătrunse în locul tainic din pod, unde era o lădița veche zugrăvită albastru, subt lumina unei ferestruici a acoperişului. Acolo se aflau amestecate portrete vechi, stampe şi cărți ilustrate de demult, din tinerețea bunicuței Anda. Mai cu samă portretele o interesau pe copilă: domni în vîrstă, cucoane cu rochii ciudate, copii pieptănați cu grijă. Copiilor acestora pieptănați cu grijă Eugenița le punea nume. Acuma-i dezmormînta iar din întunericul lădiței, interpelîndu-i şi discutînd cu ei, fără cuvinte. Mai petrecu o dată prin mînă stampele viu colorate, peisagii imaginare, cu lacuri, bărci, lumină de lună, după aceea se opri, ascultîndu-şi micul ornic al inimii. Pe acoperişul de şindrilă ploaia îşi urma freamătul monoton.

În odaia de jos, bunica urma să ispitească pe călător:

— Nu-ți cer, Gheorghiță, să te spovedeşti. Asta s-o faci cînd

te-i duce la părintele Atanasie, dacă vei crede de cuviință să te duci. Spune-mi şi mie ce-ai văzut şi ce-ai vorbit cu unii şi cu alții; aşa mi se pare că am făcut şi eu călătoria. Lasă la o parte ceea ce crezi că trebuie să ascunzi. De treizeci de ani sînt deprinsă cu asta.

— Nu ți-am spus, cucoană Smarandă, că am văzut întâi şi întâi pe Agripina?

— Ştiu, mi-ai spus; mi-ai adus şi bucuria că a prăpădit aproape toate procesele şi se poate socoti fericită dacă va rămîne cu casele. Mai are noroc că execuțiile sînt suspendate din pricina războiului. Ce-i şi cu războiul acesta! Nu putea să mai întîrzie? Are nevoie biata omenire de aşa ceva?

— Este nevoie şi de război, cucoană Smarandă. Sînt interese mari, le ştii prea bine; le-am predicat de pe catedră vreme de treizeci de ani.

— Ştiu; ai văzut binefacerile lui la Iaşi.

— Am văzut spaimă, lipsă, spitale şi morți. Pe asta se clădeşte țara de mîne. Fără jertfă nu se face nimic.

— Îți ascult vorbele şi ştiu că rămîn vorbe, Gheorghiță. N-ai fost un om sîngeros şi n-ai dorit asta niciodată. Acum văd că am intrat şi-n asta. Să ne rugăm lui Dumnezeu s-ajungem la un sfîrşit. Prorocită nu sînt, dar pot afirma că asemenea calamități nu pot aduce bine. Văd că eşti de altă părere; ştiu că voi bărbații sînteți eroi neînduplecați; am cunoscut de la tine că vă clădiți viața mai mult pe iluzii.

— La mine ai cunoscut asta? Mă vezi foarte uimit. Care au fost iluziile mele?

— Bine, bine, Gheorghiță, fie cum spui dumneata, ştii că ți-am dat totdeauna dreptate.

— Mi-ai dat totdeauna dreptate?

— Desigur. Aşa este cum spun eu. Totdeauna ți-am dat dreptate. M-am supus şi ți-am dat dreptate. Să lăsăm asta.

— Bine, să lăsăm.

— Să lăsam asta şi să-mi spui, pe cine ai mai văzut acolo?

— Pe cine puteam să vad, cucoană Smaranda? Am văzut pe doctorul Iorgu.

— A, pe văru-meu. Observ că ai subiect de vorbă, numai cît îl ții în rezervă. Ce spune doctorul Iorgu Meşter, vărul meu?

— Ce să spuie? Despre război, el spune că deocamdată toate merg destul de rău.

— Nu întreb de asta, Gheorghiță. Ce spune despre Agripina. Asta mă interesează.

— Despre Agripina spune că merge bine. A dat examenele uşor. Are întrebuințare în spitalul lui. Zice că e o fată serioasă şi cuminte, care merită altă soartă. Însă ce să-ți spun, cucoană Smaranda? mie vărul acesta al d-tale nu mi-a plăcut de loc. Acuma l-am văzut întăia oară. E un om mărunțel şi cu capul mare. Rîde într-una. Spune două vorbe şi rîde. Spune după aceea patru vorbe, şi iar rîde. Face o gură mare, încît i se văd toți dinții. „Ha-ha! zice, ha-ha-ha! mi se pare că sîntem puțintel neamuri... Nu-i aşa domnule, — ha-ha! — că sîntem neamuri?”

— Da, domnule doctor, sîntem neamuri după nevastă-mea,

cucoana Smaranda. Dv. sînteți veri.

— Aşa este. Ha-ha! Ce face cucoana Smaranda? e tot aşa de frumoasă?

— Desigur, d-le doctor, ca după vîrsta ei.

— Ha-ha! să-i transmiți felicitările mele. Ai auzit? Ha-ha-ha!

— Pentru ce, domnule doctor?

— Ştie dumneaei pentru ce. V-am mai spus, cînd ne-am văzut. De două ori ne-am văzut de cînd mă aflu în Iaşi. Ne-am văzut pe cînd venea să cerceteze fata la şcoală. Ha-ha! poți s-o felicitezi — deşi nimic nu-i etern pe lume.

— Despre ce-i vorba, vă rog?

— Dumneata nu-i nevoie să ştii. Feliciteaz-o, şi gata! Ha-ha! Atît, şi nimic mai mult. Ha-ha-ha!

Învățătorul se opri şi se uită cu îndoială la d-na Smaranda Popa.

— Eu socot, zise el, că vărul acesta al dumnitale nu-i în toate mințile. Împrejurul lui, boală şi mizerie. În tot Iaşul, lipsă şi grijă. Spaimele şi durerile sînt partea țării noastre, şi asta se vede în fiece om şi în fiece împrejurare. Dumnealui rîde şi-ți trimite felicitări. Nici nu l-am luat în serios. Dacă nu mă întrebai anume, nu-ți spuneam. Era supărător şi prin faptul că tot îşi arăta dinții pînă în fundul gurii. Pe urmă am aflat că-s falşi.

— De la cine ai aflat?

— De la Agripina. Rîdea şi ea spunîndu-mi asta. Ce au oamenii la o vreme ca asta de rîd? Cînd rîdea — vorbesc de

doctorul Iorgu Meşter — cînd rîdea, îşi scutura pletele. E ras pe obraz şi zbîrcit, însă cu nişte plete negre corb. Am aflat tot de la Agripina că aceea-i o perucă. Un doctor aşa de mare şi om aşa de puțin serios! A chemat-o pe Agripina s-o văd. A apucat-o de bărbie şi mi-a adus-o, ca şi cum voia să mi-o facă plocon. A bătut-o încet peste umăr: „Ha-ha! Fata asta merită altă soartă". Ce vra să spuie el cu asta?

— Vra să spuie că fata merită altă soartă. Felicitarea de care vorbeşte e pentru Agripina.

— Cum pentru Agripina?

— Pentru Agripina. Pentru frumusețea ei. Cred că şi d-ta ai ochi. Aşa ceva nu se vede în fiecare zi şi pe toate drumurile.

— Ascultă, cucoană Smaranda, d-ta ai fost totdeuna o femeie cuminte şi înțeleaptă. Este o vorbă: frumusețea nu se taie pe talger. Frumusețea trece.

— Tocmai de asta; frumusețea trebuie să înflorească la vremea ei. Mi-a spus fata, cînd a fost aici, că doctorul într-una o îndeamnă să fie îndrăzneață, să treacă înainte, să se arate. Dac-ar fi el tînăr, dacă n-ar avea dinți falşi şi perucă...

— Ha-ha! ha-ha!

— Aşa este, nu rîde; dacă n-ar avea dinți falşi şi perucă, ar fi în stare să încerce dacă nu poate pune şi a cincea nevastă în pămînt.

— Ha-ha!

— Într-adevăr, situația e destul de comică; el nu vorbeşte însă pentru dînsul. Lumea-i plină de oameni bogați. Unul

din drepturile oamenilor bogați e să-şi asocieze o femeie frumoasă.

— O ducesă.

— Lasă asta şi nu rîde în felul acesta. S-ar putea crede că nu ai nici o delicateță. Să lăsăm trecutul. Să vorbim serios. Care alta, la urma urmei, poate fi răsplata noastră, o răsplată şi dreaptă şi morală, decît să vedem aşa cum dorim pe acest copil al nostru? să scăpăm şi noi de griji? să aibă un viitor şi copilița asta aşa de drăguță. Cît ai răbdat d-ta, deşi am căutat să te fac cît se poate de fericit; cît am suferit eu... Nu este şi pentru noi un Dumnezeu? N-avem şi noi dreptul să răsuflăm? Mai cu samă n-am eu dreptul să mă duc undeva să mă îngrijesc? Ştii foarte bine că sînt bolnavă de un reumatism vechi, că n-o duc bine cu inima şi cu ficatul. În vara asta cred că am început a suferi şi de rinichi. Mai am alte două boli asemenea, despre care dv. bărbații ştiți foarte puțin lucru. Ce pot face în starea în care ne aflăm? Cînd te duci la Iaşi ca acuma — destul de rar, din an în an — îmi aduci unele doctorii. Mă mai meremetisesc puțin, dar după aceea încep iar arsurile, junghiurile, greutăți şi năduşeli. Nu ți se pare d-tale curios că nu sîntem în stare să mai ținem o slujnică? Foarte greu, foarte cu greu am răzbit pînă în această zi. Puțintel noroc să aibă fata, cum spune doctorul Iorgu...

— Asta spune el adică?

— Asta spune: puțintel noroc, şi să fie cuminte. Ea ce spune? întreb de Agripina.

— Ce să spuie? Se tînguieşte că n-are. De la chiriaşi scoate foarte puțin la o vreme ca asta. Războiul e motiv pentru unii să acapareze, pentru alții să nu plătească. Strînge şi ea cît poate banul, a învățat de la mama ei şi acest meşteşug. Şi zîmbeşte. Zice că are nădejde. Doctorul acela care rîde într-una mi-o arată: „O vezi cum trece? e în strai de soră de caritate; zîmbeşte şi trece: e o adevărată regină". Mă uitam şi eu la dînsul... Orice-ai spune, cucoană Smarandă, dar eu tot cred că nu-i în toate minţile vărul acela al dumitale. S-a dus într-o altă odaie. Îl chemaseră nişte interni. Mi-a mai îngînat ceva Agripina de procesul ei. Iaca vine un ungur bătrîn, grădinarul pe care-l avuseseră ei.

— Vă sărut mîna cucoană.

— Ce este, moş Ghiula? Parcă erai într-un lagăr de concentrare. Te-ai întors?

— Sărut mîna, cucoană. Am fost într-un lagăr de concentrare, precum se cuvine. Acolo, în acel lagăr, nu departe de Prut, au mai fost şasezeci ca mine. După ce au murit toți de tifos şi am rămas numai eu, mi-au dat drumul, nemaiavînd ce face cu mine. Au murit şi concentrați, au murit şi soldați, şi ofițeri. Eu, fiind un bătrîn fără nici o valoare, am rămas şi am venit să vă rog să mă primiți iarăşi în slujbă.

Atunci am văzut-o pe Agripina stînd, cugetînd şi cumpănind. N-are de unde; e văduvă năcăjită; nu poate să-l ieie; să se ducă cu Dumnezeu! Spun drept că eu, bărbat, n-aş fi avut curajul să tai aşa. Bătrînul lăcrăma. S-a închinat; a zis: sărut mîna, cucoană! şi s-a dus.

Învățătorul se opri:

— După ce ți-am spus asta, cucoană Smarandă, cred că-i destul.

Toc-toc-toc! Toc-toc-toc!

Dă fetița semnal din pod, bătînd cu piciorul în bagdadie. Vrea să se coboare; să vie iar în odaie la bunici.

— Nu pot să spun că-i destul, Gheorghiță, răspunde cucoana Smaranda soțului său; avem să mai stăm noi de vorbă, desară; noaptea a început a creşte, avem cînd vorbi, avem cînd dormi. Mai am eu a te întreba multe şi mărunte; eşti deprins d-ta şi cunoşti că mă pricep să descos toate. Acuma trebuie să lăsăm pe copilă să intre. După aceea fă bine d-ta şi vezi ce ispravă a făcut omul acela, Haralambie Gît-Gros, pe care l-am pus să taie lemne. Şi n-ar fi rău să te abați pe la dugheană, pentru oleacă de sare care ne lipseşte, pentru o litră de untdelemn şi nişte petrol. S-a duce după aceea Savastița să le aducă. Dacă vezi pe Nastasă Cumpănă, întreabă-l de brînză: cînd ne-o trimete? Nu ştiu ce este: cum mă întorc, parale la lucrători: cum mă sucesc, parale la dugheană. Mă întreb cîteodată cînd avem să avem o linişte dinspre partea asta, şi tot eu răspund că, dacă nu se întîmplă o minune, liniştea ceea nu poate fi alta decît unde-i liniştea tuturor, la sfîrşitul sfîrşitului. Uite cheile: scoate dumneata, Gheorghiță, paralele din saltar: ia douăzeci şi trei de lei. M-aş ridica eu, dar parc-am înțepenit. Dă-mi şi doctoria ceea de la Iaşi, pe care mi-ai adus-o asară. Să nu întîrzii.

Tic-tic-tic.

Fetița cere intrare, sunînd cu unghiuța în lemnul uşii.

— Care-i acolo? o întreabă gros bunicul.

— Om bun! răspunde fetița.

— Dacă eşti om bun, intră.

Fetița intră. Înainte de a ieşi din odaie, bătrînul o sărută în creştet, ca de obicei; apoi se închină spre învățătoare:

— La bună vedere, cucoană Smarandă!

Vine şi Eugenița la bunica ei.

— Sărut mîna, bunicuța Andă.

Bunicuța o sărută pe obrăjori.

— De ce ți-s fierbinți obrajii?

— Am venit repede pe scară, bunicuță Andă. După ce am închis lădița şi m-am întors cu spatele, mi-a fost dintr-odată frică; şi am venit de-a dura la vale.

— Cum se poate una ca asta?

— Nu te teme, bunicuță Andă, nu m-am lovit; m-am lăsat eu să lunec... Am văzut pe băieții cei cu părul lins din fotografie. Unul are nasul strîmb: pe acela trebuie să-l fi chemat Costăchiță.

— De unde-ți vine ție în minte asta?

— Nu-mi vine în minte; mă uit şi văd că aşa este; pe acel băiat cu părul lins şi cu nasul strîmb nu-l poate chema decît Costăchiță.

— Hm! ciudat! suspină bunica. Într-adevăr, aşa l-a chemat. Acela a fost fratele mai mare al bunicului. Celălalt, care nu are nasul strîmb, e bunicul. Îl chiamă Gheorghiță.

— Poate te înşeli, bunicuță Andă; acela e alt Gheorghiță, şi bunicul e altul. Acela era un obraznic ş-un încăpățînat. Bunicul e cuminte şi ne-ascultă, orice i-am porunci.

— Într-adevăr, poate e altul, zîmbeşte bunica. Şi ce-ai mai aflat acolo, în sipetul din pod?

Copila se gîndi un timp; veni pînă la fereastră şi deschise în aburul geamului un ochi. Privi pe acolo şi rămase gravă.

— Am văzut o pustie, vorbi ea încet. Pe acolo umbli zile nouăzeci şi nouă şi nopți nouăzeci şi nouă. După ce ai trecut de căpcăuni, ajungi la oamenii c-un picior; pe urmă la uriaşi; după aceea la fîntîna balaurului. Acolo iese, în fiecare zi, la amiază, un balaur şi strigă că pofteşte trup de fecioară.

Bunica lăsă împletitura şi-şi pocni palmele cu mirare:

— Fetiță dragă, cine-ți vîră ție în cap asemenea prostii?

— Acestea nu-s prostii, bunicuță Andă; le-am văzut în tabloul matale din lădiță.

— Ai văzut tu asta? este aşa ceva acolo?

— Nu acolo în tablou, bunicuță, ci dincolo. Mă gîndesc că poate să fie dincolo şi tata. După ce a intrat cineva în acel loc, greu se mai poate întoarece la lume. Nu-i aşa?

Învățătoarei i se muiară privirile în lacrimi. Trase lîngă

sine pe fetiță şi-i ținu îndelung căpşorul lîngă tîmpla sa căruntă.

— Drăguța bunicăi, drăguță, de-acolo nu se mai întoarce nimeni...

— Asta se chiamă cînd moare cineva?

— Da, drăguță, acuma eşti mare şi trebuie să ştii că tatăl tău nu se va mai întoarce.

— S-aude că a avut o moarte năprasnică, bunicuță?...

— Asta ți-a spus-o Savastița? întrebă cu blîndețe învățătoarea.

Copila întoarse ochii şi bănui ghiață în privirea bunicuței Anda.

— Mi-a spus mama, răspunse ea c-un glas firesc şi moale ca al bunicuței.

— Da? a putut să-ți spuie mama asemenea lucru?

— Dacă-ți spun, bunicuță Anda...

— Bine, avem să vedem noi şi avem să cercetăm.

— Zău, bunicuță!

— Ştii să şi te juri? Şi asta tot mama te-a învățat? Mi se pare că am să împuținez, cu desăvîrşire cărările Savastiței Cărăbuş în casa mea. Ce-ai înțeles tu din vorba aceea proastă? Într-adevăr, tatăl tău şi-a pierdut viața într-o împrejurare nenorocită. Tu deprinde-te să uiți şi să nu vorbeşti de asta.

— Da, bunicuță Anda, aşa am să fac, şi să ştii că dădaca nu-i vinovată.

Într-o zi de primăvară, dădaca şi fetița ieşeau către o gîrlă a Moldovei, printre căsuțe albe şi printr-un soare puternic. S-auzea în livezi cîntînd cucul.

Aproape de orînda Dreptarului, domnul primar Neculai Cumpănă opri pe Savastița în drum.

— Tu eşti Savastița lui Cărăbuş fierarul? întrebă el.

Dădaca zîmbi clătinîndu-şi capul frumos pieptănat şi se ploconi în fața domnului primar.

— După cît ştiu eu, urmă domnul Neculai Cumpănă, te-ai fost dus la Iaşi în serviciu?

— Da, domnule primar. După aceea m-am întors.

— După aceea?

Savastița îşi holba în felurite chipuri ochii ei frumoşi către domnul primar, ca să-l facă să înțeleagă.

— A, da, confirmă domnul Cumpănă, te-ai întors după aceea, însă pînă acuma eu nu te-am văzut. Ai fost aici, în sat?

— Am fost. Dacă porunciți, pot să vin să spun toate.

— Bine, bine, ar fi fost interesant să se ştie, urmă primarele, căci se spun multe şi felurite.

Atunci băgă de samă domnul Cumpănă că fetița asculta cu cea mai mare luare-aminte. Îi zîmbi şi o salută ca pe o domnişoară.

— Mata eşti duduia Eugenia?

— Da.

— Iar eu sînt domnul primar Neculai Cumpănă. Eu, duduie Eugenia, te-am cunoscut pe mata chiar din ziua întăia cînd ai sosit pe lume. N-am ştiut că eşti de atîta vreme musafirul nostru aici în sat; dacă ştiam, veneam să-ți fac o vizită.

— Domnule primar, răspunse fetița cu isteție şi cochet, pînă acuma am fost mititică şi nu mă băga în samă nimene.

— Cu toate acestea, tot aş fi aflat, duduie, dar am lipsit eu din Vlădeni. Am făcut campania, dădu el lămurire Savastiței, care se prefăcu a înțelege, răspunzînd la cuvîntul „campanie" cu zîmbetul cel mai plăcut. Au fost vremuri grele, urmă primarele. Am slăbit cu douăzeci şi două de kilograme. Dar dac-a da Dumnezeu, poate tot n-am să mă prăpădesc pînă la ziua aceea cuvenită.

— Mata ai cunoscut pe tata? întrebă Eugenița.

— L-am cunoscut, în alte împrejurări.

Domnul Neculai Cumpănă oftă. Straiele îi atîrnau pe el, şi mustața îi era pleoştită.

— Acuma ai ieşit cu domnişoara la plimbare?

Asta se vedea; Savastița nu crezu de cuviință să răspundă. Domnul Neculai Cumpănă păru deodată mai întristat, urmîndu-şi un gînd al lui şi privind pe deasupra pălăriei de paie a copilei, ca şi cum acea domnişoară, pe care cu o clipă mai înainte o remarcase, nici n-ar mai fi existat.

— La revedere, zise el, descoperindu-se şi salutînd. De cîți ani eşti mata, duduie Eugenie?

— De cinci.

— Aşa este, de cinci ani. De atunci mi se pare că au trecut mult mai mulți ani. Deci, dacă mata eşti de cinci ani acuma, cred că tot avem s-ajungem amîndoi la anul 1929.

„Mi se pare că domnul primar nu-i în toate mințile, îşi făcu deodată socoteala, cu oarecare frică, Savastița Cărăbuş. Dac-a fost la război, cum s-aude, apoi numai că de acolo s-a întors cu lipsă."

Strînse mîna copilei şi o îndemnă să vie repede după dînsa. Neculai Cumpănă rămase în urmă, făcîndu-şi socoteală.

— Aşa este: la 1929, mormăi el.

Savastița avea şi o grabă a ei; deci nu putea întîrzia mult. Cucoana Smaranda îi făcuse cunoscut că numai pînă la sfîrşitul acelei luni o mai poate ține. A venit aşa răspuns de la „duduca Agripina" de la Iaşi, că atunci cînd dumneaei a veni la Vlădeni, să n-o mai găsească pe Savastița. S-ar fi aflat de unele vorbe nepotrivite şi necugetate care s-ar fi spus domnişoarei Eugenița. Savastița ar fi putut să se jure pe ce avea ea mai scump, pe mormîntul şi pe sufletul mamei ei, pe viitorul ei, pe viața ei, că niciodată şi în nici o împrejurare n-a suflat un cuvînt despre chestia aceea, însă băgase de samă în ochii doamnei Smaranda Popa o hotărîre neînduplecată.

La urma urmei, nici n-avea atîta nevoie să se jure. Dumnezeu e sus, şi el ştie să cîntărească adevărul şi faptele oamenilor. Ştie Cel-de-Sus cît de dragă i-a fost copila. La judecata

cea din urmă, toate se vor vedea aieve, şi cele de atunci, şi cele de-acuma. Pe lîngă asta, i-a venit ş-o scrisoare de la Iaşi pe care întrucîtva i-a dezlegat-o Haralambie Gît-Gros. Acuma, ieşind cam pe fugă şi cam fără ştirea cucoanei Smaranda în plimbare, trebuie să se abată pe la părintele Atanasie. Preotul cel bătrîn are să cetească scrisoarea întocmai şi are să-i dea şi un sfat bun, dacă va fi nevoie.

— Haide, domnişoară Eugenița, pe hudița asta, la dreapta, hotărî ea, ca să ne piardă urma domnul Neculai Cumpănă. Cu asemenea oameni săltați, ca acesta ce vine din război, numai degeaba ne prăpădim vorbele şi vremea.

— Ba mai stai puțin, o opri domnişoara; ție ți-a cîntat un cuc, ş-am aşteptat eu. Acuma s-aştepți tu, să auzim şi pe al meu.

Se opriră subt o salcie înaltă, într-un loc mai singuratic, de unde, după o cotitură, se zărea casa preotului celui bătrîn. În liniştea care învăluia tihna aceea a ceasului al patrulea al dimineții, zvoneau pe sus albine, venind de la prisaca popii spre zăvoiul Moldovei şi întorcîndu-se de la zăvoi către prisacă. Un fluture roş juca în jurul ramurilor pletoase ale răchitei, apoi se auzi un cîntec întreit de cuc: cu-cu-cuc! cu-cu-cuc!

— Vine! zise domnişoara Eugenița, cu inima bătînd. Într-adevăr, cucul venea din livezi, cîntînd. Eugenița îl văzu în lumină, lunecînd ca un erete cenuşiu, apoi, după un scurt răstimp, cîntecul lui sună ca un flaut drept deasupra, în spicul copacului. Acuma viersul sună lin şi moale de două ori: cu-cu! cu-cu! În clipa următoare, pase-

rea întoarse în jos un ochi de topaz trandafiriu, fulgerat de soare, şi-şi reluă brusc zborul, răsfirîndu-şi în evantaliu coada.

Domnişoara Eugenița se minuna, neînțelegînd toate, şi zise către țigancă:

— Ce-i asta?

— Cînd se opreşte cucul deasupra ta şi cîntă cu aşa plăcere, a răspuns Savastița Cărăbuş, însamnă că toate au să fie bune şi frumoase, cum se şi cuvine unei copile ca mata.

— Dar ție cum ți-a spus, dădacă Savastița?

— Mie mi-a spus gînd împlinit şi izbîndă, dragă domnişoară, după cum are să se vadă şi din scrisoare.

— Dacă e adevărată acea scrisoare, dădacă Savastița, şi dacă e adevărat şi ce-ți spune ție cucul, apoi atunci îmi pare rău că ne despărțim.

— Lasă, duduie, că nu rîmîi singură; ş-a da Dumnezeu să ne mai vedem. În cîțiva ani eşti domnişoară mare şi au să te împresoare dragostele. Şi are să te ceară un domnişor frumos şi nobil. Şi atuncea ai să-mi trimeți un răspuns şi ai să mă chemi la mata. Căci eu ți-am dat țîță, duduie dragă, ți-am fost ca şi o mamă. Ş-au mai fost şi altele, pe care nu-i voie să le mai spun, încît mi-ai fost şi mie dragă, dacă se poate spune asta. Căci eu ştiu că ori ți-i drag, ori nu ți-i drag cineva! S-a întîmplat acuma că ochii mei nu mai plac nici cucoanei celei bătrîne, nici duducăi celei tinere. Nu-i nimica, să fii mata sănătoasă, s-ajungi zilele pe care le doresc eu şi să-ți aduci aminte de Savastița Cărăbuş.

Țigăncuşa îşi smîrcîia nasul şi-şi şterse ochii cu o fustă uşoară de dedesubt, apoi îşi potrivi faldurii fustei creț de lînă roşie pe care o avea pe deasupra şi-şi aduse pe frunte casînca de mătasă nohotie căzută pe umeri. Căută în sîn scrisoarea şi grăbi cu tovarăşa ei cea mititică spre casa părintelui Atanasie Bogrea.

Părintele ieşise la soare şi îşi pusese obrăzarul, ca să intre în prisacă. Observînd că-i vin musafiri, îşi scoase masca şi aşteptă să vadă ce este. Dădu fetiței şi țigăncuşei mîna să i-o sărute şi-şi potrivi mai bine ochelarii încleiați cu ceară roşie.

— Asta-i nepoata lui Gheorghiță Popa, pe care am botezat-o eu? Ce mai faci mata, finuță? Ai crescut mare. Apoi atîta treabă ai deocamdată. Dacă m-aştepți puțintel, îți aduc un făguraş de miere. După cît ştiu, ai nevoie de oleacă de dulceață.

Dădaca oftă gata să-şi şteargă iar ochii. Părintele se pipăi la brîu, să vadă dacă are la el custura. Era îmbrăcat cu straie albe țărăneşti şi c-un mintean roşcat. Barba-i albă nu cunoscuse niciodată foarfec, după moda cea din veac, şi acuma i se învăluia în fuioare neegale. Părul cărunt îl avea împletit într-o coadă care-i atîrna pe spate. Eugenița privea cu interes toate aceste lucruri, pe care le descoperea întîia oară, deşi mai văzuse pe preot. I se părea ciudat acel obraz roş, aproape în coloarea racului fiert.

— Află tu, fetiță, zise preotul, pe cînd se pregătea potrivindu-şi masca din nou, că preoteasa mea Catinca, care te-a ținut în brațe cînd ai primit sfîntul botez, ne-a lăsat

sănătate şi s-a dus, într-o marți din săptămîna luminată, acum un an. I-a venit veste că s-a prăpădit feciorul în rezbel. Unul am avut şi am rămas fără el. Ce să facem? Împotriva lui Dumnezeu nu ne putem pune. După acea veste dumneaei n-a mai vîrît în gură decît nafură. A zis: of! ş-a mai durat o săptămîna. Aşa că ai rămas şi fără nînaşă. Într-o bună zi am să mă duc şi eu; dar să ştii, dragă finuță şi dragă fetiță, că Domnul-Dumnezeu are grijă şi de-o gîză.

Domnişoara Eugenița simți delicatețea acelor cuvinte, însă era nedumerită că abia acuma înțelegea unele legături şi cuvinte care-i fuseseră întunecate în cealaltă parte a vieții. Deci primăvara, care creştea şi înflorea în juru-i, lumina cu ceva sfînt şi nou.

Simți în ea o evlavie, aşteptînd pe un scăunaş în cerdac, să-i aducă părintele Atanasie miere caldă.

După aceea bătrînul a cetit scrisoarea Savastiței, în cuprinsul următor:

„Savastița Cărăbuş! am auzit că ai să rămîi fără serviciu şi tatăl tău nu te mai primeşte acasă, luîndu-şi altă muiere; şi eu, precum ştii, nu mai sînt grădinar acolo, şi am avut de suferit destule; dar acuma am făcut o grădină de trandafiri tovărăşie şi este nevoie de o fată care să vîndă trandafiri şi să aibă milă şi de Ghiula Farcaş, n-are cine-l coase, nice cine-l spăla. Compliment şi respect la domnişoara cea micuță, care acuma trebuie să fie mare. Să ştii că la țintirim nu se mai duce nimeni, numai Farcaş se duce o dată la două săptămîni, duminică după amiază, şi aranjează florile.

Scris de mine Filaret Frunză, cîntăreț la Vovidenic, prietinul lui Ghiula Farcaş la grădină.”

IX

La mijlocul lui iunie, în acelaşi an 1918, sosi la Vlădeni o scrisoare în care Agripina îşi anunța sosirea pentru foarte puțină vreme. Era prea ocupată, spunea ea, totuşi va veni „pentru două-trei zile".

Cucoana Smaranda făcu o observație la primirea acestei scrisori:

— Agripina a început să nu se mai servească de cărți poştale pentru corespondența ei.

Privi în zarea ferestrei filigranul hîrtiei după aceea se lăsă iarăşi în fotoliu, gînditoare.

— Ce deduci din asta? întrebă d-l Gheorghiță Popa.

— Deocamdată nu deduc nimic; fac o constatare numai. De vreme ce vine Agripina aici, însemnează că am să aflu.

— Probabil că ai să afli un secret, ca totdeauna, cucoană Smarandă.

— Dacă va fi să nu rămîie secret, Gheorghiță, ai să afli şi dumneata.

— Asta ştiam, mormăi învățătorul; secretul e o regiune a vieții şi a lumii, locuită numai de femei.

— Locuită de mame cu fetele lor, rectifică învățătoarea. Ai ceva de spus?

— N-am de spus nimica, protestă Gheorghiță Popa; dimpotrivă, sînt cel mai mulțămit om din lume, ca totdeauna.

Învățătoarea îl privi lung:

— De ce vorbeşti aşa, Gheorghiță?

— Vorbesc şi eu ca un om, care nu mă pricep despre un lucru pe care nu-l ştiu.

— Ba în curînd ai să-l ştii, Gheorghiță, şi cred că n-ai să ai a reproşa nimănui nimic. După năcazurile ei, îți închipui că o femeie ca Agripina nu-i dispusă de loc să facă prostii; doar nu-i o fetiță oarecare de rînd. Hîrtia asta de scrisoare e un cadou de la cineva.

Învățătorul văzu pe Eugenița venind prin soare, cu motanul după ea, către cerdacul unde avea loc această convorbire, şi nu mai dădu nici o replică. Tuşi semnificativ, ca să atragă cucoanei Smaranda atenția.

— La urma urmei, ar fi şi vremea, mormăi el în surdină, întorcîndu-se către gazetă; fetița creşte şi are nevoie de şcoală şi de multe altele.

— Nu-i aşa? aprobă învățătoarea, întorcînd spre el, peste ochelari, o pereche de ochi mai mari decît de obicei.

Agripina sosi c-o înfățişare de grabă. Cum coborî din trăsură, sărută întăi pe fetiță de multe ori pe amîndoi obrajii. Copila îi răspunse cu oarecare rezervă.

— Ți-am adus o păpuşă, îi zise ea după aceea, rîzînd. Uită-te cît e de mare; du-te şi te joacă cu dînsa.

Îi puse în brațe o miniatură de copiliță moartă îmbrăcată în albastru. Eugenița o lăsă să atîrne, ținînd-o numai de o mînă. Agripina strînse cu entuziasm la piept pe mama ei,

schimbînd o mulțime de sărutări cînd pe dreapta, cînd pe stînga obrazului, îmbrățișarea cu tatăl său fu ceva mai demnă. Păşind în cerdac, tînăra femeie, intactă ca un juvaier în silueta şi-n frumusețea ei, îşi lepăda mantila de drum şi rămase într-o rochie simplă, strînsă bine pe dînsa. Părăsise doliul. Pe haina-i cenuşie n-avea decît un singur punct negru: o agrafă de jad la guleraş.

— Hah! răsuflă ea cu plăcere, aruncînd la o parte grijă, năcazuri şi dureri, odată cu mantila.

În cîteva minute mama şi fata se instalară în fundul divanului, alături, răzimate cu spatele de perina de perete, şi începură a vorbi în şopot.

Bătrînul rămăsese în cerdac. Eugenia îşi abandonă păpuşa într-un colț umbrit şi păşi cu luare-aminte dincolo de prag. Îndată glasul mamei ei o respinse:

— Lasă-ne acuma: du-te la păpuşă; avem de vorbit.

Fetița ezita. Glasul Agripinei se îmblînzi.

— Du-te şi o întreabă cum o chiamă; mi se pare că-i zice Lizuca; dezbrac-o ş-o culcă: trebuie să fie obosită de drum; dacă nu vrea să doarmă, cîntă-i un cîntec, ori dă-i vreo două la spate.

Bunicuța Anda rîdea într-un chip neobişnuit, cum n-o văzuse altădată; Eugenița se retrase făcînd botişor şi ducîndu-se mînioasă la păpuşă. N-avea gust să cînte; alese deci, față de Lizuca, metoda a doua. Apoi lepădă jucăria, aducîndu-şi aminte că e domnişoară şi că nu se mai cuvine să se joace cu asemenea înşelări.

Bunicul o spiona de după gazetă, amuzat. Trăgea în acelaşi timp şi cu urechea către uşa deschisă, dar din odaie nu răzbea decît un murmur confuz.

După ce au mai ieşit în cerdac să privească soarele şi să se încredinţeze, după pîclele munţilor, că vremea are să rămîie frumoasă, bunica şi Agripina şi-au căutat alt colţ de sfat şi n-au mai contenit vorba pînă în desară.

A doua zi, îndată după gustarea de dimineaţă, domnişoara Eugenița văzu cu mirare că se opreşte altă trăsură dinaintea porţilor. Coborî din acea trăsură un musafir străin la bunici.

Acel musafir străin dădu o poruncă vizitiului, făcîndu-i semn cu mănuşa.

— Du-te şi trage la han.

— Am înţeles, cucoane, a răspuns vizitiul, scoţîndu-şi pălăria.

Din cerdac răsună glasul cucoanei Smaranda:

— Poftim, poftim!

Deci musafirul era al bunicilor; nu se înşelase intrînd pe poartă.

Eugenița se răsuci către glasul bunicuţei, rămînînd aşa, în acelaşi cerc al nedumeririi şi mirării. Bunica era îmbrăcată într-o rochie neagră de matasă. Agripina ieşise în prag la glasul bunicei.

— Ce surpriză plăcută! zise d-na Costea.

Musafirul era un om nalt, blond, îmbrăcat într-un costum complect cenuşiu, de o corectitudine englezească. Avea pardesiu, baston şi umbrelă în mîna dreaptă, o geantă mică în mîna stîngă. În mîna cu umbrela şi cu bastonul, o cutie. În mîna cu geanta, un buchet de trandafiri. Foarte sprinten în mişcări, păşi pînă la cerdac şi depuse totul, scoţîndu-şi pălăria tare şi salutînd.

— Dacă numele meu nu se cunoaşte încă, zise el c-o înfăţişare deschisă şi prietenească, adresîndu-se bătrînului, atuncea am onoarea să mă recomand: Mihai Columbaru. Mi se pare că am aici ceva pentru o mică domnişoară, adaose el îndată, prezentînd fetiţei cutia de bomboane. Şi dacă îmi permite doamna Costea, îi depun la picioare omagiile mele.

Întinse doamnei Costea buchetul de trandafiri. Eugenița privea fix toată scena şi înfăţişarea de sărbătoare pe care o avea cerdacul căsuţei bătrîneşti.

— Nu mulţămeşti domnului Columbaru? o întrebă zîmbind maică-sa.

— Dă domnului Columbaru mîna şi spune-i „mersi”.

Fetiţa lăsă să i se ia mîna, păstrînd o atitudine ţeapănă, şi nu scoase nici un cuvînt.

— E cam sălbatică, zise d-na Costea. Poftim în casă, domnule Columbaru.

D-na Costea avea o voce sigură şi melodioasă ş-o faţă foarte tînără, cu frunte lucie, pe care jucau şuviţe fine de păr castaniu.

Cucoana Smaranda făcu loc musafirului. Învățătorul surîdea, eliberînd o formulă amicală.

— Agripina ne-a vorbit de dumneavoastră.

Musafirul era un om cu deosebire simpatic, mişcîndu-se uşor, îndreptîndu-şi amabilitățile spre cucoana Smaranda. Era domnul Micu Columbaru mai subțiat, mai fin şi mai elegant. Părea întinerit. Părea mai ales un biruitor al vieții. Îndată, odaia în care intră păru mai plină.

Rămasă singură în cerdac, domnişoara Eugenița strînse subt braț cutia şi trecu către scara de dindos. Din uşa bucătăriei, baba Manafa însă privea, cu mîna la gură, înțelegînd şi aprobînd cu totul ceea ce numea ea nedesluşit, în sine, „planurile boierilor".

— Unde te duci mata, duduie? întrebă ea pe fetiță.

— Mă duc să dau mîncare la gîşte, babă Manafă.

— Bine, puişorule, răspunse baba Manafa, fără să audă despre ce-i vorba.

Fetița căută gîştele la balta de lîngă fîntînă, deschise cutia, le-o puse dinainte şi se retrase. Înapoindu-se la cerdac, privi pe subt sprîncene cu neprietinie, într-o anumită direcție, şi se hotărî să treacă mai departe, în livadă.

— Ce-ai făcut mata cu cutia aceea? întrebă baba Manafa.

Fata îi făcu un semn teribil de expresiv, astupîndu-şi gurița cu amîndouă palmele, cerîndu-i deci cu tărie o tăcere complice. Negăsind îndestulătoare măsura aceasta şi stînd la îndoială dacă trebuie să lase în urmă o dovada a faptei, se

întoarse brusc, năvăli în larma gîştelor, apucă iar cutia, o acoperi iar cu capacul, şi se duse „s-o îngroape undeva”.

Baba rîdea în dintele-i singur, înțelegînd întrucîtva şi asta şi hotărîtă să-şi puie lacată la gură.

În salonaşul de primire, mirosind a flori uscate şi lucru vechi, domnul Columbaru îşi explica „trecerea” pe la Vlădeni.

— Am nişte afaceri la Botoşani, zicea el. Ştiind că d-na Costea a venit ca să vă vadă, în cîteva zile de vacanță pe care în sfîrşit le-a căpătat de la spital, mi-am permis să mă abat pe cîteva ceasuri s-o salut cu respect şi în acelaşi timp, cu acelaşi respect, să mă prezint şi domniilor-voastre.

Interveni d-na Costea:

— Domnul Columbaru mi-a făgăduit să se ocupe şi de afacerea casei: crede că mi-o va putea elibera definitiv de încurcături.

— Aşa nădăjduiesc, zîmbi domnul Columbaru, şi am obicei să-mi țin promisiunile.

— Îți mulțămim, domnule, zise învățătorul, pentru prietinia pe care o arăți fetei noastre.

Domnul Columbaru fu cu deosebire satisfăcut de aceste vorbe ale bătrînului Gheorghiță Popa.

În după-amiaza aceleiaşi zile d-l Columbaru mulțămi d-nei Agripina că i-a dat prilej să-i spuie numai ei cîteva cuvinte, în salonaşul cu miros vechi şi plăcut, lîngă o fereastră cu perdele albe, de unde se vedea un colț de grădină.

— Preastimată doamnă Costea, îi zise el c-o voce respectuoasă şi în acelaşi timp învăluitoare, am avut de multe ori intenția să-ți fac o mică mărturisire şi am ezitat într-una. Nu e vorba de mărturisirea la care d-ta ai dreptul din partea oricărui bărbat; fac şi eu parte din cercul celor care te admiră; desigur am pentru d-ta ş-un sentiment mai viu decît admirația, aşa cum ai putut înțelege şi de la alții; şi ai avut drept să fii tot aşa de rezervată față de mine, cum ai fost rezervată totdeauna față de toți; nu e vorba de acea mărturisire, ci de alta mai gravă.

D-na Costea îl privi atent:

— Mă vezi întrucîtva nelinişti tă, domnule Columbaru, zîmbi ea.

— Mă explic îndată, preastimată doamnă, reluă domnul Columbaru. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani...

— E o poveste veche, vra să zică?

— Da, destul de veche. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani, mă plimbam încet, ca un om care n-avea altă treabă, mă plimbam la deal pe strada Română. În dreptul casei în care locuieşti şi acuma, m-am oprit. Am schimbat cîteva cuvinte cu răposatul d-tale soț, cînd am fost izbit de o apariție, aş putea zice ireală. Te-ai arătat numai o clipă în cadrul unei ferestre. Acea apariție cu totul surprinzătoare a rămas neştearsă — precizez cuvîntul — a rămas neştearsă în sufletul meu. Vorbesc precis. Puteam să spun: în amintirea mea. Însă am spus: în sufletul meu. Aceasta e o parte a mărturisirii mele, preastimată d-nă Costea. Am să adaog

numaidecît că în dimineața aceleiaşi zile avusesem o discuție destul de blîndă cu d-l Laurențiu Costea şi stabilisem, de acord cu el, anume împrejurări care au provocat lipsa constatată în casa de bani. Sînt un om sincer: stau la îndoială dacă nu trebuie să-mi atribui şi eu o parte din răspunderea catastrofei ce s-a produs chiar în ziua aceea. Am ezitat dacă e prudent să vorbesc sau nu despre asta; mi s-a părut că d-ta n-ai fi fost izbită de numele meu, cînd am avut plăcerea să-ți fiu prezentat, acuma, după război. În împrejurările de atunci m-am arătat foarte puțin; n-am fost văzut de d-ta; rolul meu de altminteri a fost cu totul lateral.

— Numele d-tale, domnule Columbaru, nu-mi este necunoscut, răspunse văduva. D-ta n-ai avut nici o răspundere în catastrofa aceea, cum destul de bine îi spui. Vinovat a fost singur bietul Costea. Şi vina lui s-a întors asupra întregii mele vieți, pînă acuma. Partea aceasta a mărturisirii d-tale dovedeşte că eşti un om deosebit de delicat.

— Mă aflu mai mult decît mulțumit de răspunsul d-tale, prea stimată d-nă. Am impresia că am trecut peste partea cea mai dificilă a mărturisirii mele.

— Mă aşteptam la o poveste.

— Nu doamnă; din nenorocire, e o mărturisire, sau, mai degrabă, o expunere a unor fapte reale. În vremea aceea eram însurat.

— Da? cum se poate? Sînt foarte surprinsă.

— De ce?

— N-aş putea spune de ce. Mi s-a părut ca d-ta n-ai fost

încă însurat. A fost o părere a mea.

— Ba am fost însurat, stimată doamnă. O căsătorie de tinerețe, c-o fată destul de bogată; n-aş putea afirma că avantajele ei fizice erau în raport cu zestrea pe care o avea şi cu moştenirile pe care le nădăjduiam; o căsătorie de interes, ca multe din căsătoriile din ziua de azi şi de totdeauna. Trebuie să mărturisesc că am fost şi eu vinovat aici, nu numai rudele şi prietenii care m-au îndemnat cu entuziasm să fac asemenea pas. N-am să insist asupra vieții mele intime din această perioadă. E uşor de înțeles că am fost nefericit. Căsătoria aceasta cu o moştenitoare atît de bogată şi atît de urîtă (sînt obligat să întrebuințez termenul precis), căsătoria aceasta a fost o şcoală a durerii şi a înțelepciunii. Numai asemenea contraste provoacă reacțiunea. Numai pustia te face să apreciezi deliciul oazei. Eu eram în acea pustie şi începusem să visez deliciul unei oaze inaccesibile. Te rog, stimată doamnă, să ierți asemenea acces de entuziasm; declar că am şi acest cusur, al entuziasmului. Au fost şi alte motive care au provocat şi au grăbit lichidarea căsniciei mele. Divorțul meu e un fapt îndeplinit, sînt om liber, însă om cu experiență, care, înainte de a reflecta din nou la pierderea libertății lui, îşi reaminteşte de apariția de acum trei ani.

— Trei ani... suspină d-na Costea.

— Mărturisirea mea nu s-a isprăvit.

— Expunerea d-tale...

— Într-adevăr. Îmi place zîmbetul cu care rosteşti cuvîntul.

Expunerea mea nu s-a isprăvit. Eram, la acea epocă, un funcționar superior bine notat în Ministerul de Finanțe. Aveam prieteni şi protecții. Ultimele grade îmi erau asigurate în cariera mea; trebuia s-ajung neapărat secretar general. Ce nebunie!

— Cum nebunie? Nu înțeleg.

— Ce nebunie, d-nă! Viața mea trebuia să fie a unui birocrat. A venit catastrofa războiului. Asta e adevărată catastrofă! M-am dus la unitatea mea; eram căpitan rezervist la artilerie. Am fost în primejdie de moarte de multe ori; am fost rănit; în sfîrşit, şi-au adus aminte de mine cei care mă cunoşteau şi m-au trimis într-o misiune. Eram însărcinat să aduc efecte militare americane de la Arhanghelsk, unde sosise un vapor pentru țara noastră. Am călătorit în Rusia în vremea guvernului Kerenski. Cînd am încărcat primul transport şi trenul a plecat, guvernul Kerenski a căzut şi au urmat în Rusia evenimente groaznice. Nu ştiu din care pricină oamenii regimului comunist, adică poliția de siguranță de acolo, au cunoscut în mine pe un oarecare agent provocator burghez cu numele Neculai Andreici Doroşcenko. Mi-au pus sub nas fotografiile acelui Neculai Andreici Doroşcenko; am scos şi le-am pus şi eu sub nas actele mele, cu fotografia mea, în straie milităreşti. Ei au rîs şi m-au vîrît la puşcărie. De la miazănoapte, m-au transportat la Moscova, pe urmă la Odesa. Am răbdat de foame şi de căldură. Mai cu samă de căldură şi de sete e greu să rabzi. Am răbdat şi de toate celelalte mizerii ale închisorii în vremea revoluției. M-au mîncat insecte necruțătoare, stimată doamnă. Pot afirma, fără să greşesc aprecierea, că mi-au supt jumătate

din sîngele ființei mele. Într-o anumită epocă, umblam încălțat c-un şoşon şi c-o opincă din coajă de tei, şi eram îmbrăcat c-un anteriu al unui preot asasinat subt ochii mei. Subt acel anteriu desigur nu aveam cămaşă. În schimb, în cap purtam un joben, pe care-l străpunseră paznicii mei, ca să-mi ție răcoare. Căutam completarea hranei mele în gunoaie.

— Ce grozăvie! se cutremură d-na Costea.

— Ce bine! ce fericire! suspină d-l Micu Columbaru. Cîte n-am învățat în acest răstimp, stimata doamnă! Cît mai ales am apreciat libertatea şi viața! Eram aşa de slab cînd, în sfîrşit, s-a recunoscut că nu sînt Neculai Andreici Doroşcenko, eram aşa de transparent, încît puteam pluti pe-o apă, ori m-aş fi putut înălța la cer pe vînt, ca o zdreanță. Între actele pe care mi le-au înapoiat agenții comunişti se aflau şi documentele de cale ferată ale trenului meu. Nici trenul meu nu era prea departe de Odesa. Am fost informat că din zece vagoane, cinci au fost rechiziționate pentru copiii rămaşi fără mamă în sudul Rusiei. Erau cinci vagoane de pesmeți şi de lapte condensat. Din celelalte cinci vagoane a trebuit să sacrific unul, ca vamă. Am sosit în țara mea, stimată doamnă, cu patru vagoane. Documentele mele, însă, vorbeau de zece. De asemeni, documentele mele vorbeau de alimente, şi eu izbutisem să aduc, nu înțeleg cum, patru vagoane de pielării de prima calitate. Nu mai intru în amănunte. N-a fost posibil să conving pe nimeni că avusesem o misiune şi că suferisem atît, nici că încărcasem la Arhanghelsk zece vagoane. Dacă au fost vagoane cu alimente, atunci e o greşală, deoarece de la noi nu s-a cerut niciodată alimente

americanilor, țara noastră fiind şi agricolă şi îmbielşugată. Dacă ar fi fost muniții, le-ar fi confiscat guvernul revoluționar rusesc, deci nu era cu putință să mai rămîie un singur vagon în ființă pe traiectul Arhanghelsk-Odesa. „Deci ai umblat şi te-ai plimbat; foarte bine ai făcut; dacă ai suferit, te felicităm că ai scăpat şi-ți urăm să te îngraşi cît de degrabă. N-ai avut de adus alimente, n-a fost posibil s-aduci muniținni. Locul d-tale la minister, în lipsa d-tale, a fost ocupat, căci nimene n-a anunțat că ți s-ar fi dat un concediu, şi de atunci a trecut războiul şi sîntem pe cale de a încheia o pace separată. Dacă vrai să faci un negoț cu vagoanele d-tale de piele, sîntem gata să-ți procurăm o furnitură." Asemenea discurs, preastimată doamnă, mi l-au ținut doi prietini ai mei, foşti funcționari superiori la ministerul meu. Iată cum am devenit neguțător fără voie, aducînd, pe numele şi riscul meu, un transport de piele de la Arhanghelsk, despre care nimene pe lumea asta n-a ştiut nimic, nici nu va şti vreodată.

— Aşa s-a întâmplat? zise Agripina. Vai, ce întîmplare nostimă!

— Întîmplarea e nostimă, într-adevăr, stimată doamnă, încheie zîmbind plăcut domnul Columbaru, însă ea nu e chiar o întîmplare oarbă, ci e un răspuns pentru insectele care m-au mîncat, pentru drumurile pe care le-am străbătut rupîndu-mi picioarele, pentru nesomn, foame, amenințări de moarte şi tot convoiul de orori al pribegiei mele forțate în țara rusească. Dumnezeu a vrut să am şi eu o răsplată; după ce am plîns, să rîd; după ce am flămînzit, să mă satur. Deci, acuma, fiind un om destul de bogat în

înțelesul precis al cuvîntului, am hotărît două lucruri.

Agripina îşi plecă pe un umăr capul, foarte interesată:

— Care sînt acele două lucruri? Aş putea să le cunosc şi eu?

— Mai întăi m-am lăsat de tutun, urmă a zîmbi domnul Columbaru. Al doilea, m-am hotărît să nu mai fiu singur.

— Glumeşti. Nu eşti niciodată singur. Despre petrecerile d-tale a început a se vorbi la Iaşi.

— O! sînt foarte singur, doamnă, suspină domnul Columbaru. Iartă-mă, te rog, întrebuințez o expresie poetică: singurătatea inimii mele durează de trei ani.

— Ne întoarcem la poveste.

— Ba depinde de d-ta, ca să fie realitate. Pot avea o nădejde?

— Nu ştiu, domnule Columbaru.

— Nu pot primi nici un răspuns?

— Deocamdată, nu.

— Este vreo piedică?

— Nu văd nici o piedică, domnule Columbaru, şi mă simțesc onorată de atenția d-tale, însă am suferit şi eu atîta în viața, încît am dreptul să stau la îndoială.

— Totuşi, stăruiesc să primeşti, pe mîna asta mică, o amintire. Poate cîndva nu mi-o vei întinde ca unui străin.

D-na Costea lăsă să-i curgă din ochi două lacrimi limpezi şi rămase privind cu melancolie în asfințitul de soare, mai frumoasă decît oricînd.

În odaia de alături, bunicuța Anda se sfătuia cu bunicul

despre pozna ce săvîrşise fetița, mîncînd o cutie întreagă de bomboane. Să trimită după doctor? să întrebuințeze imediat un medicament violent?

— Întăi, am crezut că a lăsat undeva cutia. N-a lăsat-o nicăieri; a zvîrlit-o peste zaplaz, după ce a mîncat toate bomboanele. Un kilogram şi jumătate de bomboane. Închipuieşte-ți d-ta!

Fetița era în cerdac, liniştită; nu părea incomodată de nimic; bunicii o priviră ca pe un fenomen.

— E tare ca maică-sa, observă cucoana Smaranda; are stomah de oțel. Nu te uiți d-ta la Agripina? Toate au trecut peste ea; n-a slăbit, nu s-a îngrăşat. Poate-i ceva mai frumoasă. Îți spun sincer, Gheorghiță, sînt mama ei, şi poate păcătuiesc vorbind aşa, însă am momente cînd o invidiez. Pot să-ți comunic acuma secretul pe care mi-l reproşai ieri. Fata d-tale e destul de stăpînă pe sine, ca, după ce a permis acestui domn Columbaru s-o viziteze aici, să nu-i dea nici un răspuns, pînă ce domnul Columbaru nu va vorbi în prealabil cu mine. Cred că greşeşte tratîndu-l aşa. Se vede că e un om galant. Ea ține însă numaidecît să i se asigure o dotă. Hm! la urma urmei, poate are dreptate.

— Bre! bre! bre! se minună încet domnul Gheorghiță Popa. Teribile sînteți dv. femeile!

— Ce ştii d-ta, Gheorghiță! oftă bunicuța Anda. Poate ni se cuvine şi nouă să ajungem la acele zile de linişte pe care încă nu le-am avut.

X

La sfîrşitul verii, „în fine!", d-na Smaranda Popa s-a învrednicit să facă acel drum în Iaşi, de care vorbea într-una de cîtva timp. Mai multe, motive impuneau, ca absolut necesară, asemenea expediție. Mai întăi, unele din cele şapte ori opt boli ale dumniei-sale ajunseseră într-un stadiu neliniştitor, cerînd neapărat o consultație serioasă a unor buni specialişti. Pentru unele din acele suferinți, care trebuiau să rămîie totdeauna ascunse lui Gheorghiță Popa, s-ar fi putut să fie necesară o intervenție hirurgicală. Învățătorul o privea totdeauna cu oarecare teamă pe d-na Smaranda Popa, auzind-o cum vorbeşte de liniştit de atare complicații. El se simțea tare încă în toată ființa lui; niciodată nu luase o doctorie; de cîte ori nu se simțea bine, se punea în pat şi refuza orice fel de mîncare. Din lipsa de alimente, rîdea el, indispoziția era forțată să cedeze. Îi era peste putință să-şi închipuie că ar putea avea în el boala ca pe o vietate străină, dezvoltîndu-se oarecum independent, aşa încît să fie nevoie de medic, ca să deschidă şi să extirpeze. I se părea extraordinară suferința unei tăieturi simple la un deget. Încă să te spintece hirurgul! — numai ideea îl încrîncena. Pe cînd cucoana Smaranda vorbea despre aşa ceva cu o linişte impresionantă. Tăria aceasta îl umplea de admirație. Poate cucoana Smaranda îşi face numai o părere, cugeta el revenind asupra acestor chestii; poate, din cele opt suferinți, patru ori cinci să fie imaginare. Rămîn încă destule, pentru o ființă debilă cum s-a arătat ea toată viața. Puterea ei n-a fost fizică; puterea ei s-a exercitat în alt domeniu, şi încă în

chip redutabil. E destul să fie bolnavă numai de inimă, ca să fie necesar să se ducă la Iaşi.

Amănunţind şi enumerînd simptomele acestei boli principale, d-na Smaranda Popa devenea de o mare vioiciune. După ce isprăvi lecţia de medicină, trecu fără tranziţie la o altă chestie, de care era legată călătoria sa la Iaşi. Venise în cele din urmă şi vremea să fie dusă Eugenița la mama ei. Iată o primă uşurare în nevoile lor, de care au a se felicita, deşi copila le-a fost o mîngîiere în singurătatea lor. Negreşit că asemenea mîngîiere, dacă s-ar fi prelungit, ar fi devenit costisitoare. Deci mai bine s-o ducă pe copila la Iaşi: ca mîni, vine vremea şcolii, cheltuielile de îmbrăcăminte vor fi altele decît cele de acum. Iarna, are nevoie de şoşoni. S-ar fi părut că pricina pentru care copila urmează să plece, şi problema principală a toaletei ei viitoare, se concentrează în aceşti şoşoni de care va avea nevoie în vremea iernii. Aşa fel rostea cuvîntul d-na Smaranda Popa, încît învăţătorul fu impresionat în chip deosebit. Avea nevoie şi de palton, de bună samă; însă mai ales de şoşoni. Deci Eugenița trebuia să plece numaidecît la Iaşi cu bunicuța ei.

— Trebuie să se deprindă şi c-o viaţă nouă, sfîrşi ea cu satisfacţie.

— Desigur, consimţi Gheorghiţă Popa, s-ar putea spune că a fost mai mult copila noastră. Acolo-i altă casă, cu altă rînduială; Agripina e mai mult la serviciu; copila e cam capricioasă şi sperioasă; are să treacă oarecare timp pînă ce se vor acomoda.

— E mama ei; s-a pricepe ce să facă cu dînsa... zîmbi în-

vățătoarea.

— Noi am deprins-o c-un regim mai blînd, cucoană Smarandă.

— Pînă azi a fost copiliță; adevărata ei educație începe abia acum. Probabil că maică-sa are s-o puie într-un pension.

— De ce, cînd e mai simplu s-o ție acasă?

— Eu cred că are s-o puie într-un pension, stărui d-na Popa, şi încă unul dintre cele mai bune. Are s-o vadă o dată pe săptămînă. În unele vacanțe, o trimite şi aici cîte o săptămînă, două. O trimite c-o guvernantă, bineînțeles.

— Ba pentru mine nu-i înțeles bine de loc. De ce complicația asta şi de unde să găsească bani pentru aşa cheltuieli?

— Se vor găsi, Gheorghiță, oftă cucoana Smaranda. Cu ajutorul lui Dumnezeu, Agripina n-are să rămîie chiar aşa, într-o stare, ca să zic astfel, umilitoare. N-a fost greu de văzut că d-l Columbaru are intenții serioase. După ce a stat de vorbă cu mine, s-a dovedit că e dispus chiar să fie cît se poate de galant cu Agripina. L-am lăsat, să vedem cum au să se desfăşure lucrurile. Constat că omul stăruieşte. Din scrisoarea din urmă a Agripinei, înțeleg că, în sfîrşit, chestia se aranjează. Am sfătuit-o sa facă numai căsătoria civilă, în chip discret. Cea religioasă o vom face poate aici, la sărbătorile de iarnă.

— Am cetit şi eu scrisoarea Agripinei şi n-am înțeles nimic din toate acestea. Sînt foarte mirat de unde le scoți d-ta.

— Ba da, Gheorghiță. Agripina spune, de la început chiar,

că mă aşteaptă cu bucurie. Vorbele acestea, „cu bucurie", reprezintă, cucoane Gheorghiță, o adevărată notă diplomatică. De ce te minunezi aşa?

— Pentru că sînteți atîta de ascunse, frate dragă! îmi spui că te duci la Iaşi pentru bolile d-tale.

— Fără îndoială Gheorghiță. A venit şi pentru mine vremea să-mi văd de sănătate. A venit vremea şi din pricina acelor două vorbe importante. Ai să mă întrebi de ce nu spune pe față „aşa şi aşa". Nu spune pe față pentru că mai este ceva la mijloc. Pentru că ea e fată cuminte şi eu sînt mamă cu experiență. Pentru că înțelegerea mea cu viitorul ei soț — dacă va fi să fie...

— Cum „dacă va fi să fie"?

— Aşa: dacă va fi să fie. Înțelegerea mea cu viitorul ei soț priveşte o donație sau o dotă destul de importantă, cu care d-l Columbaru s-o asigure pe Agripina înainte de a se efectua căsătoria civila de care vorbesc. Poate stau puțintel în cumpăna, deoarece sînt condiționate de anume aranjamente. Dacă toate se desăvîrşesc şi dacă nimic nu se mai opune în ultimul moment, atunci eu voi asista la căsătorie în una din zilele acestea, cît stau la Iaşi. Probabil că nu se va opune nimic; şi chiar dacă va fi nevoie să-mi fac o operație hirurgicală, o voi amîna. Deci căsătoria se va face.

— Vra să zică, de asta te duci la Iaşi?

— Nu; eu voi fi acolo din întîmplare, pentru că am dus pe Eugenița la mama ei.

— Dumnezeu să vă înțeleagă, cucoană Smarandă!

— Dumnezeu şi Maica Domnului să ne ajute, Gheorghiță!

— Bine, fie şi aşa; Dumnezeu să vă ajute! Poate de data asta treaba va ieşi mai bine.

— De asta nu te îndoi dumneata. Dacă lucrul se face, şi n-am nici un motiv serios să mă îndoiesc; doar dacă s-ar amesteca intempestiv cine ştie ce fapte extraordinare; dacă lucrul se face, atunci e mai mult decît bine. Banul e o cheie cu care deschizi toate porțile viitorului. Mihai Columbaru, ginerele d-tale, e o persoană care are această cheie. Pe lîngă asta, ştie să se folosească de dînsa. Şi, pe lîngă toate, e un om inteligent, capabil să creeze resurse nouă. E ceea ce se chiamă în ziua de azi un adevărat om de afaceri. Țara s-a mărit, treburile merg bine; e vremea celor destoinici; milioanele nu se fac numai în America.

Înainte de a încheia definitiv, c-un răspuns, această convorbire de altfel destul de plăcută, învățătorul se plimbă de cîteva ori prin odaie, cu mînile înfundate în buzunările surtucului şi cu umerile înălțate. Rămăsese foarte impresionat de cele auzite.

— Îți atrag atenția, cucoană Smaranda, vorbi el în fine, oprindu-se, că nici lui Costea nu i-au lipsit banii. Şi ştii foarte bine că a fost ş-un om onest.

— Să lăsăm asta, Gheorghiță. M-am gîndit la toate. Costea a fost un naiv. Vremea naivilor a trecut. O femeie îşi poate da samă mai bine despre asta decît bărbații. Agripina a ales bine.

— E un om onest? Nu vreau să am bocluc şi nelinişte.

— Îți repet, Gheorghiță, că Agripina a ştiut să aleagă.

D-na Smaranda Popa a făcut deci drumul la Iaşi şi Eugenița a abandonat fără părere de rău cea mai frumoasă zonă a vieții sale, cea către care mai tîrziu, în însemnările ei lirice, îşi întorcea sufletul cu uimire şi pietate. Copila era interesată şi de noutatea lucrului, de schimbările necontenite de privelişte, de chipuri omeneşti. O copleşeau sensații necunoscute încă; era preocupată şi de viața cea nouă care o aştepta la Iaşi, la şcoală, de rochiți de domnişoară, şi de acei şoşoni pe care bunicuța îi readucea din cînd în cînd, în orchestrația convorbirilor, ca pe un motiv wagnerian. Mai veselă decît de obicei şi necontenit excitată, domnişoara Eugenița a ținut pe bunicuță trează tot timpul în compartimentul de clasa a doua, cerîndu-i explicații. Fetița venea spre oraş pe jumătate sălbatică din exilul ei de la Vlădeni. Totuşi, n-avea nevoie decît de o parte din informațiile bunicuței Anda, aşa lucra de repede şi de aprins inteligența ei.

La sfîrşitul călătoriei aştepta Agripina, într-o rochie scurtă şi elegantă de stradă şi c-o pălărie de o coloare foarte tînără. Îndată după îmbrățişări şi sărutări, mama întrebă întăi pe fetița, c-o grijă deosebită:

— Ai călătorit bine, copila mamei?

Eugenița se grăbi să răspundă nu cu vorbe, ci afirmînd din cap. Călătorise bine desigur; iar acuma era întrucîtva nedumerită de întrebarea neobişnuit de amabilă a acelei doamne inimoase care era mama ei.

Se urcară într-o birjă încăpătoare cu doi cai. Vizitiul spîn,

corpolent şi somptuos primi bagajele puține şi întrebă c-o voce subțire:

— La dv. acasă, cuconiță?

— Da, răspunse Agripina, şi se întoarse c-un zîmbet fericit spre d-na Smaranda Popa, cuprinzînd-o de după umăr.

Domnişoara Eugenița fusese aşezată pe bancheta din față.

— Să nu cazi, observă mama ei.

Domnişoara Eugenița se simți jignită de observația aceasta şi păstră o atitudine serioasă în tot timpul parcursului, pe cînd mama şi bunica schimbau şoapte repezi cu mare vioiciune.

Copila recunoscu numaidecît casa din strada Română. Ochii ei mari se umbriră deodată de aduceri aminte şi de fantome începețoşate.

— Domnişoara are o odăiță a ei... îi zise mama, mîngîind-o pe obraz cu mîna înmănuşată.

A fost pentru d-şoara Eugenița o surpriză şi o bucurie. O odăiță albă, cu perdelute de horbotă fină, c-o măsuță pe care aşteptau cărți de şcoală, c-un pat cu somieră, cu scaune moi, cu siluete de copii şi animale în stampele de pe pereți, c-un covor gros pe parchet. Păşea şi i se scufunda piciorul. Se uita pe fereastră şi vedea grădinița. Privea mai departe, vedea strada în vale, cu case frumoase, cu chipuri străine în balcoane, cu siluete necunoscute, care se strecurau pe trotuar, dincolo de grilajul grădinii. Grilajul a fost cîndva de lemn; acuma e de fier, vopsit verde. Aude un

țipăt în cerdac. Deschide fereastra şi cercetează afară. Un cățel alb, mic şi pufos o întîmpină c-o lătrătură scurtă, apoi o priveşte prietinos cu ochişori cenuşii cercuiți cu roş.

— Cum te chiamă? îl întrebă rîzînd d-şoara Eugenița.

— Acesta e domnul Pufi, răspunse mama, de la spate.

D-na Agripina Costea zîmbeşte:

— Îți place camera, fetiță dulce?

— Îmi place, răspunse Eugenița, privind curios spre mama ei. De ce i-o fi spunînd aşa: fetiță dulce?

— Are să-ți placă şi altele, urmează zîmbind d-na Agripina Costea. Toate stampele, precum şi Pufi, sînt un cadou de la cineva căruia îi eşti simpatică şi care ține să-ți facă plăcere.

— Pufi e al meu?

— Da, drăguța mea.

— Ce plăcere! vină încoace, domnule Pufi. Pofteşte încoace, domnule Pufi.

Pufi rămîne în rezervă, dincolo de fereastră.

— Cred că ai să fii amabilă cu domnul Columbaru şi ai să-i mulțumeşti.

— A, domnul care a adus la țară flori?

— Da; care ți-a adus ție bomboane. Ai înțeles ce spun eu. Îmi faci plăcere. Ai să vezi mai pe urmă că aşa e bine şi pentru tine. Deschide dulapul. Ai să găseşti rochițe nouă.

Are să vie fata în casă să te ajute să te speli şi să te îmbraci frumos. Să pui o rochiță albă. Avem la cina pe domnul Columbaru.

— Mamă, zise fetița venind către d-na Costea şi îmbrăţişînd-o c-un elan sincer; aş fi dorit să fim astăzi singure.

— Să faci cum îţi spune mama, îi răspunde cu blîndeță d-na Costea. Ce ciudata eşti! de ce te uiți aşa la mine?

— Eşti aşa de frumoasă... îngînă Eugenița, întrucîtva ruşinată, fără să înțeleagă de ce.

Rămasă singură, Eugenița închide fereastra, lăsînd dincolo, cu totul departe, pe domnul Pufi. Era cîndva, la casa aceasta a copilăriei ei de demult, un cîne acrobat pe care-l chema Hector. Domnişoara îl uitase complect. Acuma şi-l aminteşte zîmbind, apoi se întristează, căci, tovarăş acelui acrobat, în reveria în care ea s-a cufundat deodată cu pleoapele închise, a apărui o umbră vagă, pe care de asemeni o uitase cu desăvîrşire. Acuma s-a ridicat din moarte cel care a fost „tătuță" şi vine aşa de aproape, încît îl simte cum o atinge, o mîngîie şi-i şterge lacrimile.

— De ce plîngi mata, duduie dragă? o întrebă servitoarea.

D-şoara Eugenia a răsărit în picioare, priveşte neprietenos pe fata cu şorț alb şi cu scufă la fel

— Lasă-mă în pace! porunceşte ea dur.

— Am venit să vă spăl şi să vă îmbrac, duduie. Acuşi trebuie să poftiți la cină. Vă rog să nu fiți supărată pe mine, duduie dragă. Sînt o biată fată care muncesc ca să-mi cîştig

pînea. Dacă aş fi avut şi eu un noroc, ar fi fost altfel.

Fata era bălaie, blînda şi umilită.

— Cum te chiamă? o întrebă d-şoara Eugenița.

— Mă chiamă Aglae, duduie. Dar mata spune-mi Marița cum îmi zice cuconița.

— Ba eu am să-ți spun Aglae.

— Bine, duduie.

— Şi să prăpădeşti pe Pufi.

— Vai de mine! Ce spui mata! Una ca asta nu se poate. Se face cuconița foc pe mine.

— Asculta ce-ți poruncesc eu, Aglae. Ori să-l prăpădeşti, ori să faci aşa ca să nu-l văd niciodată.

În timpul cît se spală şi se îmbracă, d-şoara Eugenița află în grabă ca acea casă a fost de curînd mobilată din nou; că, de vreo două săptămîni, de cînd domnul Columbaru vine destul de des — căci pînă acuma era stabilit la Bucureşti, iar acuma are intenția să-şi schimbe domiciliul la Iaşi — de vreo două săptămîni, masa de sară se chiamă „cină". Aşa că Aglae o pofteşte pe d-şoara Eugenița la cină.

— Poftiți la cină, duduie.

Înainte vreme se poftea la „masă". Acuma se pofteşte la cină, şi mai cu samă cuconița s-ar supăra dacă s-ar întrebuința altă expresie. Domnul Columbaru a adus şi alte obiceiuri în purtare şi-n vorbire. Cucoana o învață pe Aglae să spuie „ciorap" şi „plapumă", „varză" şi „pepene galben" şi altele care desigur, aşa trebuie să se spuie. În ziua cînd

a învățat să spuie „pepene galben” şi „ac cu gămălie” şi-a pus şi şorțul şi boneta, ceea ce e foarte cuviincios. Şi dac-a da Dumnezeu, are să fie şi mai bine. Poftiți la cină.

— Ba am să poftesc la masă, răspunse rîzînd cu răutate d-şoara Eugenița. Să te interesezi tu, Aglae, de puțină otravă pentru domnul Pufi. Nu pot să-l sufăr!

În socoteala ei intimă domnul Pufi se numea altfel şi avea înfățişarea de om nalt şi blond, aşa cum îi apăru îndată domnul Columbaru. El o întîmpină c-o afabilitate deosebită, luîndu-i amîndouă mînuțele. Ea îl salută cu răceală. Agripina schimbă o privire repede cu bunicuța Anda, ceea ce nu scapă d-şoarei Eugenița.

La cină, s-a băut şampanie. Bunicuța Anda, îmbujorată la față, a luat pe copilă şi a ieşit cu ea, în trăsura cea largă de dimineață, ca să-i arate străzile, la lumina vitrinelor, şi după aceea s-o ducă la cinematograf.

Îndată ce rămase singur cu Agripina, domnul Micu Columbaru îi cuprinse mîna şi i-o sărută ceremonios.

— Deci de mîni la amiază această mînuță va fi a mea?

— Cred că pînă mîni nu voi muri, răspunse Agripina, închizînd o clipă ochii. Aştept şi eu cu nerăbdare ziua asta. După ce iscălim contractul de căsătorie la starea civilă mă abat pe la spital şi-mi depun demisia. N-am să aştept felicitările nimănui; am să mă întorc în loc şi-am să ies; am fost destul de nenorocită şi de umilită acolo. Aş vrea să uit complect, complect această epocă a vieții.

— Totuşi acolo te-am întîlnit, cînd m-am întors din pere-

grinările mele.

Domnul Columbaru strînse la sine între amîndouă palmele mîna ei mică împodobită cu inele; o privi în ochi c-un entuziasm reținut şi o păstră la distanță, pe care o răbdare îndelungată i-o impusese.

— Doamnă, îi zise el zîmbind, mi-am impus față de d-ta o atitudine pe care o meriți, pe care ți-o aduc ca un omagiu şi frumuseții pe care o ai, şi virtuții pe care ai dovedit-o în acest lung răstimp de război şi mizerie. Bagi de samă că, cu toată pasiunea mea, am vorbit totdeauna cu d-ta lucid şi n-am uitat să atac chestiile şi dintr-un punct de vedere practic. Ți-am mai făcut mărturisiri şi vreau să-ți mai fac din nou. Ceea ce am spus eu în privința virtuții d-tale nu e un simplu compliment, ci e un rezultat al investigațiilor mele pînă la o anumită dată, şi al spionajului pe care l-am organizat în jurul d-tale de la acea data.

— Da? nu-mi închipuiam aşa ceva din partea d-tale.

— Cu toate astea, aşa e cum spun eu, drăguță doamnă. Asta m-a şi hotărît să redactez, în anumite condiții, dota pe care am constituit-o pe numele d-tale, în ziua atît de fericită şi atît de aşteptată a unirii noastre. După cum vezi, doamna mea, sînt un om înamorat la nebunie, însă cu mintea întreagă. Am suferit atît, după cum ți-am povestit, încît mi-am putut însuşi asemenea privilegiu, să fiu cu mintea mea întreagă în orice împrejurare. Îmi îngădui să mai deschid o sticlă de şampanie şi să te rog să-mi ții tovărăşie şi să-mi faci față, la acest ceas în care ne găsim singuri. Vreau să urmez mărturisirile mele, ca să nu am

a-mi reproşa nimic.

— Îmi place s-ascult poveştile d-tale, zîmbi Agripina, cu fruntea răzimata în palmă şi cu cotul sprijinit pe masă. Înainte de a deşerta cupa, îți dau voie să mă săruți. Acuma, începe. E foarte bine aşa; îmi place şampania.

— Întîi sorb acest lichid mai puțin amețitor decît clipa pe care ai binevoit a mi-o dărui. E bine să fiu puțintel mai amețit, ca să mă exprim tocmai aşa cum trebuie. Unele din lucrurile pe care ți le-am spus n-au fost, din nefericire, sau din fericire, poveşti; suferința mea a fost o realitate îngrozitoare. Altele însă au fost împodobite cu puțină fantezie. Au fost împodobite cu fantezie chestiile privitoare la transportul meu de la Arhanghelsk. Vreau să fac rectificarea că transportul meu de la Arhanghelsk nu era aşteptat chiar de persoanele, de altfel onorabile, cu care m-am întreținut şi care mi-au dat sfaturile cele mai bune cu putință. Acel transport avea, drept vorbind, o destinație nedesluşită. Dacă aş fi stăruit mai mult, poate aş fi găsit în vreun birou al Ministerului de Război vreo urmă oarecare despre acea corespondență privind acest transport. Aparent, transportul nu mai era. În momentul cînd eu am fost arestat de agenții noului guvern rus, transportul s-a anulat şi a fost în parte confiscat. Eu nu mai eram răspunzător de el. Faptul că totuşi un rest din acel transport mi-a revenit, printr-o întîmplare ciudată, nu mai constituia pentru mine o răspundere. Înțelegi?

— Înțeleg, răspunse zîmbind d-na Costea.

— E ca şi cum aş fi cîştigat la o loterie, urmă d-l Colum-

baru: mai bine zis, e ca şi cum aş fi găsit o comoară. Nu eram obligat cătră nimene cu nimic. Un transport oarecare de piele a devenit al meu, printr-o întîmplare, printr-o greşală, ori ca o răsplata pentru cîte suferisem. O răsplată căzută din stele: e ciudat, dar e aşa cum spun eu.

— Eu găsesc că e ceva natural, urmă a zîmbi d-na Costea, renunțînd să mai urmărească argumentația întortochiată a d-lui Columbaru.

— Totuşi, reluă acesta, am avut oarecare scrupule. Mărturisesc că am avut. Poate au fost un rest din disciplina cu totul rigidă în care mi-am trăit cealaltă parte a vieții mele. E bine să ştii că eu am fost un om de o exactitate ridicolă, aş putea spune; şi în funcția mea de inspector n-am avut niciodată prilejul să fac vreo concesie. Încă nu ajunsesem la o înțelegere reală a vieții. Trăim şi murim oneşti, adică convențional, deoarece rigiditatea şi onestitatea noastră nu sînt decît ceva cu totul relativ. Nimene nu se simțeşte mai fericit prin asta, nici tu însuți nu-ți agoniseşti mulțumire; trăieşti şi mori mediocru. La urma urmei, viața poate fi trăită şi aşa, de oameni de rînd, pe cînd neegalitatea e singurul lucru bun, din care putem înțelege adevărul. Unul găseşte o comoară; altul se naşte inteligent. Cel cu comoara şi-a cîştigat o serie de drepturi în chip absurd. Cel inteligent are o comoara care-i creează drepturi mai fireşti. M-am uitat cu milă la viața mea din trecut, am dat-o la o parte ca pe o omidă strivită şi am hotărît să trăiesc normal, în timpul meu, între contimporanii mei, dînd acestei vieți ceea ce ea pretinde şi acestui sărman trup dreptul său. Mai puțină

minciuna convenţională şi mai mult adevăr omenesc, deci mai multă libertate; mai ales libertate să trăiască fiecare după comoara pe care a găsit-o sau după inteligenţa pe care-o valorifică.

Deci, d-nă, contemplînd trecutul, mi-a fost milă de acel om romantic care trăia înainte de frămîntările războiului. El s-a numit Costea sau Columbaru. Întîmplarea face ca unul din ei să-şi supravieţuiască. Se găseşte acum situat altfel în viaţă; are relaţii bune cu oameni din locuri înalte; a putut face avantajos schimbul de ruble şi de coroane; s-a bucurat şi s-a folosit de o cantitate oarecare de devize; a avut buna inspiraţie să trateze pentru nişte furnituri, care i-au sporit cîştigurile; a avut şi cîteva idei ingenioase care s-au putut traduce în valoare aur; în sfîrşit, e pe cale de a deveni un om care poate spune, la un moment, banului: destul! Are satisfacţia să ajute operele de binefacere, să contribuie pentru credinţă şi cultură; nu face nimănui nici un rău, nu păgubeşte pe nimeni. Iată situaţia acestui domn Micu Columbaru, care ar fi sfîrşit prin a fi un biet pensionar, dacă nu băga de seamă că merită altă soartă şi că adevărata împărţire a oamenilor nu e după talent, sau după onestitate, sau după rang, sau după sînge. Oamenii se împart, simplu, în două: inteligenţi şi proşti. Toată această sforţare, drăguţă doamnă, ca să adun bunuri trecătoare, pe care rugina le poate roade şi hoţii le pot fura, n-am făcut-o în chip stupid, cum se obişnuieşte. Nu sînt un acumulator. Înţeleg să pun într-o circulaţie largă venitul meu şi chiar fondurile de care dispun, ca să trăiesc, răscumpărînd suferinţa idioată prin care am trecut, şi trecutul meu nu

mai puțin idiot, pe care l-am lăsat în urmă. Înțeleg să mă bucur de toate cît mai am timp. Viața e scurtă. De aceea, întăi şi întăi am ținut să devin soțul celei mai frumoase ființe din cîte există astăzi subt soare.

Doamna Costea zîmbi obosit:

— Am să observ, domnule Columbaru, că ai făcut foarte bine.

— Asta ştiu. Şi am să fac şi mai bine arzînd cu ea cît mai intens acest oleu al vieții.

— De acord.

— Averea mea nu e un scop, ci un mijloc.

— Omul trebuie să fie însă şi prevăzător, obiectă d-na Costea.

— Nu; eu nu vreau să fiu prevăzător; vreau să trăiesc. Aceasta este mărturisirea mea: vreau să trăiesc.

— Înțeleg; ai dreptate. Vorbeşti însă prea tare.

— Vreau să trăiesc, să iubesc şi să mă bucur de toate!

D-na Costea se retrase puțin cu scaunul, intimidată de exaltarea bruscă a d-lui Columbaru. El reluă:

— Sînt bucuros că am asigurat celei pe care o iubesc o dotă vrednică de calitățile ei. Dacă eu aş trece mai curînd decît doresc...

— Cum spui?

— Dacă eu aş trece din această viață mai curînd decît

doresc, ea se găseşte la adăpost de orice înjosire.

— Să ferească Dumnezeu de aşa ceva!

— Cu toate acestea, doamnă, Dumnezeu însuşi pune punct timpului nostru. Poți să mai suspini o dată, căci eşti mai frumoasă cînd pari întristată. Va trebui să îmbătrînim, adică va trebui să murim; iată al doilea motiv al meu ca sa întrebuințez bine banii pe care-i cîştig. Nu ştiu dacă m-ai înțeles bine.

— Foarte bine, şi-ți dau dreptate.

— Atunci să precizăm şi altele. Viața de azi cere să ne mişcăm, să ne arătăm la stațiuni climaterice şi la cazinouri, să jucăm tenis şi să înotăm, să ne coborîm dintr-un tren şi să ne suim într-un vapor.

— Într-adevăr? Asta ar fi cea mai mare plăcere a mea.

— Nu numai atît. Interesele mele cer ca să ne aflam la Paris şi Viena, dar mai cu samă la Bucureşti. Vom trăi în cel mai luxos hotel, vom lua cina în cel mai scump restaurant; va trebui să pui toaletele cele mai străvezii şi să fumezi privind pe oamenii cu care mă întîlnesc eu.

— Doreşti asta? Mi se pare foarte curios.

— Doresc, doamnă, să faci asta întrucît interesele noastre cer. Accept chiar să intri în restaurant pe o fereastră deschisă, purtînd rochia cea mai scurtă posibil şi dedesubturile cele mai străvezii; însă, dacă m-ai înțeles bine, trebuie să rămîi soția cea mai onestă dintre cîte sînt astăzi şi-n vechiul şi-n noul continent. Acest bun al meu înțeleg să-l

cruț pentru mine, căci, în definitiv, eu vreau să mă bucur, şi, în delinitiv, sînt un om onest şi cu demnitate.

— Nostim eşti d-ta, dragul meu. Am înțeles şi asta: e mai simplu şi-mi convine, dacă îți face şi d-tale plăcere. Îmi convine să mă şi tund; m-a sfătuit coaforul.

— Neapărat. Nu opunem nici o rezistență lumii. Trecem cu veacul, plutind şi rîzînd.

La sfîrşitul acestei convorbiri şi la ultima cupă, d-na Costea se simțea în starea cea mai plăcută cu putință, vibrînd prin toate simțurile, în stare să facă orice fel de prostie cu asemenea om interesant şi plăcut. Domnul Columbaru privi pendula; ceasul nu era tîrziu; începu să se plimbe prin sufragerie; se opri un timp şi-şi mai turnă o cupă.

— Poftesc şi eu, oftă zîmbind d-na Costea, răsturnîndu-se pe jumătate în scaun şi întinzînd mîna în lungul mesei. Văd că-mi eşti drag şi simpatic mai mult decît mă aşteptam. Poți să te superi; eu, însă, mărturisirea asta trebuie s-o fac. Am şi eu dreptul să fac o mărturisire, nu-i aşa? Am şi eu dreptul să fiu fericită, nu-i aşa?

— Ai toate drepturile, suspină cu ochii în lacrimi Columbaru venind asupra ei, cu pasiune; ai toate drepturile, căci nu trăieşti decît o dată şi mîni frumusețea aceasta nu va mai fi.

— Aşa este, se trezi d-na Costea, gîndindu-se întîia oară că şi asta putea fi adevărat.

XI

„Lucrurile au mers şi merg foarte bine, informa d-na Smaranda Popa, printr-o scrisoare, pe soţul său; am cuvînt să fiu mulţămită, şi blana cu guler de vidră, pe care o rîvneşti d-ta de la 1899, îţi va da şi d-tale un prim motiv să rosteşti aceleaşi cuvinte. Am văzut şi pe vărul meu, doctorul, care m-a complimentat din nou. Fetiţa opune oarecare rezistenţă, pentru o pricină uşor de înţeles, dar va trece şi asta, timpul vindecă toate. Adică timpul vindecă toate ale tinereţii; eu voi avea nevoie de intervenţia unui medic."

Acea „oarecare rezistenţă", de care vorbea d-na Smaranda Popa, însemna o serie de manifestări ostile faţă de domnul Columbaru, adică o mulţime de „mutre" şi de „fasoane", cum le numea mai simplu Agripina. Ori nu voia să-l întîmpine cînd d-lui venea de la Bucureşti, ori refuza să vie la masă, ori dacă, în sfîrşit, venea la masă, nu dădea nici cea mai mică atenţie locului unde acest şef totdeauna bine dispus al familiei stătea; nu binevoia să răspundă frumos la întrebări; fusese surprinsă maltratînd pe domnul Pufi, ceea ce explica rezerva pe care acest căţel inteligent o manifesta la apariţia micei sale stăpîne; se dovedise că aruncase afară flori şi bomboane, pe care i le prezentase Micu Columbaru, necontenit bun cu ea şi prevenitor.

D-na Popa încercase să scuze pe fetiţă şi să domolească accesele de supărare ale Agripinei.

— Bine, ştiu, a răspuns foarte indispusă, în una din acele

discuții, d-na Columbaru, nu-i tatăl ei adevărat; dar se poate oare spune „tată vitreg” unui asemenea om amabil? Aş voi să ştiu ce are a-i reproşa. Tot ce pofteşte dumneaei are. E aşezată ca o boieroaică, umblă cochet îmbrăcată, iese numai în trăsură pe stradă; cînd nu te duci mata cu dînsa la cinematograf, o întovărăşeşte o servitoare; de cîte ori vine Columbaru de la Bucureşti, primul cuvînt e pentru dumneaei: ce face fetița? Şi ea, poftim! numai tresăriri de umăr, numai ochi de hoț, numai spate întoarce. Ce înseamnă asta? O întreb ce vrea — spune că nu vrea nimic. A fost jignită cu ceva de domnul Columbaru? N-a fost jignită cu nimic. Nu are tot ce-i trebuie? Ba are. Atunci de ce nu-i drăguță, aşa cum se cuvine unei fetițe să fie?

— Nu-i tatăl ei, Agripina.

— Ce are a face asta? E soțul meu; e tatăl ei de-al doilea. Asta se vede orişiunde, şi de cînd e lumea.

— De unde vrai să ştie un copil ce-a fost şi ce este pe lumea asta?

— Care copil, mamă dragă? acesta-i copil? Asta-i o spioană, care ştie şi înțelege toate. Îți spun eu că are pe dracu-ntr-însa. Dacă n-ai fi mata aici, s-o aperi; şi dacă n-ar fi Columbaru, cu blîndețea lui, i-aş arata eu cum se cuvine unei domnişoare binecrescute să se poarte cu mama şi cu tata.

— Totuşi, eu stăruiesc în afirmația mea. Nu-i tatăl ei. Încet încet, are să se deprindă cu ideea că trebuie să-l accepte. E la mijloc şi o gelozie de copil; simte că eşti mai puțin a ei.

— Nu înțeleg bine. E geloasă ea? Asta vrai să spui?

— Da.

— Dac-ar fi aşa, înseamnă că mă iubeşte pe mine. N-am prea observat asta. Nu mă tratează cu dragoste, nici nu-i docilă.

— E supărată pe tine.

— Bine, dar cît are să ţie supărarea asta?

— Ţi-am spus că trebuie să ai răbdare.

— Trebuie să am o răbdare de sfîntă, a suspinat d-na Agripina Columbaru. Vra să zică, ea are toată dreptatea, iar eu n-am nici o dreptate.

— Tu eşti mamă şi trebuie să înţelegi, Agripina.

— Bine.

Acest „bine", pronunţat cu buzele subţiate şi cu ochii înghe-ţaţi, a părut suspect d-nei Smaranda Popa. Ca să înlăture o neplăcere într-o casă nouă, în care toate mergeau aşa de bine în alte privinţi, bunicuţa Anda a încercat, cu delica-teţă, tratative de pace din partea cealaltă.

D-şoara Eugenița era deosebit de harnică, la măsuţa ei cu cărţi. Nu mai era un copil; era într-adevăr o mică domni-şoară precoce, care întreprinse singură descifrarea lui Robinson Crusoe.

Bunicuţa se aşează în fotoliul cel mic, cu împletitura ei de lînă şi cu ochelarii. Acuma cerculeţele ochelarilor erau de aur.

— Ai alţi ochelari, bunicuţă Anda, zîmbi d-şoara Eugenița, întorcînd spre bătrînă fruntea uşor bombată şi ochii magnifici.

— Da, răspunse bunicuţa; sînt un dar al ginerelui meu.

— Mie, bunicuță, îmi plăceau mai mult ceilalți.

— Serios?

— Da, bunicuță.

— Am impresia, fetiță, că nu eşti sinceră; ar însemna că n-ai gust.

D-şoara Eugenița întoarse nasul spre cărțile ei.

— De ce nu te uiți la mine?

D-şoara Eugenița tresări din scaunul ei şi veni la bunicuța Anda.

— Ba mă uit, bunicuță, şi-mi eşti dragă. Să nu te superi pe mine, am ascultat ce-ai vorbit cu mama.

— Cum se poate? Sînt uimita cum nu-ți pot spune. Aşa te-am învățat eu?

— Nu m-ai învățat aşa, bunicuță Andă, însă am ascultat la uşă. Ce să fac? Sînt cea mai rea dintre toate fetele de pe lumea asta şi am ascultat la uşă. Şi mama are dreptate să fie supărată pe mine, cum eşti supărată mata acuma.

— N-aş putea spune că sînt aşa de supărată; sînt mai mult uimită; aş dori să nu se mai întîmple una ca asta; şi mai ales aş dori să-ți schimbi purtările.

— Da, bunicuță Anda, ştiu că aşa-i de dorit. Îți spun sincer, bunicuță Andă, că-mi plăceau mai mult ochelarii ceilalți, de asemenea îmi plăcea mai mult odaia de la noi de la țara. Asta pe care o vezi, aşa de frumoasa, în care mama se extaziază în fiecare zi, e tot un dar al lui Columbaru.

— Cum ai spus?

— Am spus bine: e un dar al lui Columbaru, ca şi ochelarii matale.

— Găseşti că nu-i frumoasă şi nu-i cu gust aranjată?

— Ba da, ba da, bunicuță; însă mata ştii că nu-i vorba de asta.

Bunicuța tăcu un timp, purtând cu hărnicie degetele subt ochelari.

— Bunicuță Andă, vrai să mă mustri şi mata ca mama: să nu-i spun Columbaru.

— Într-adevăr.

— Cum să-i spun, bunicuță?

Bătrîna îşi simțea şi ea ochii umezi, cum erau ai d-şoarei Eugenița.

După ce d-şoara plînse şi-şi şterse de zece ori nasul ca să-l înroşească bine, se duse iar la scăunaşul ei.

Afară, în cerdac, lătră de cîteva ori domnul Pufi.

— Nici el nu-i vinovat... suspină copila.

— Vrei să spui că-i vinovat soțul mamei tale?

— Nu, bunicuță, nu vreau să spun asta.

— Atunci de ce te porți aşa cu Columbaru?

— Poate din răutate, bunicuță Andă. Mai am zece zile şi mă duc la maici. În şcoala aceea, am să cuget eu mai bine la toate şi cred că am să mă întorc cu gînduri mai bune. Acolo am să am ocupații mai multe, şi prietine, şi au să-mi

treacă şi supărările.

— Ce supărări poți avea tu, fetiță? Înțeleg că nu poți fi nici prea veselă; îmi pare rău pe de o parte că ai o memorie aşa de bună şi ții minte ceea ce ar trebui poate să uiți; dar pe de altă parte mă bucur ca ai să fii întăia la institutul unde te trimite mama ta.

— Am supărări, bunicuță Andă. Socoti că eu n-am dreptul la supărări?

— Vorbeşti ca o persoană mare; ar trebui să fii mai serioasă.

Fetița se întoarse brusc, cu fața plină de rîs; bunica şi nepoata se priviră o clipă şi izbucniră în hohote; apoi copila veni şi îmbrățişa pe d-na Smaranda Popa.

— Am să încerc, bunicuță, să fiu mai serioasă decît o persoană mare şi să dovedesc mai cu samă mamei că n-am în mine pe dracu.

— Vra să zică, ai să fii amabilă cu tatăl tău?

— Bunicuță!

— Cu tatăl tău de-al doilea, atunci?

— Am să încerc să fiu cît se poate de amabilă.

După ce-şi îndeplini această misiune diplomatică, dînd fiicei sale numai o parte din amănuntele convorbirii cu Eugenița, d-na Smaranda Popa observă că Agripina cunoaşte ceva mai mult, ceea ce dovedea că ascultatul la uşă nu era un păcat numai al persoanelor mici.

Era o zi frumoasă şi uscată de început de iarnă. Domnul Micu Columbaru sosi cu sunet de zurgălăi la vremea mesei

de amiază, aducînd un musafir ca şi d-sa de vesel şi de bine dispus. Era d-rul Iorgu Meşter.

După ce d-rul sărută, vesel, însă foarte ceremonios, mîna d-nelor, se răsturnă într-un jilț, se bătu cu palmele peste genunchi şi întrebă pe stăpîna casei:

— Stimată şi frumoasă d-nă, ce ne dai astăzi?

— Nu ştiu, zîmbi Agripina.

— Ha-ha! îmi permiți atunci să întreb pe bucătăreasă? Ha-ha-ha! Încerc să deosebesc cu acest nas, deprins cu finețele culinare, ce bunătăți mă aşteaptă; însă — ha-ha! — nu pot percepe decît un parfum suav. Cum se numeşte parfumul d-tale, frumoasă d-nă?

— E un secret.

— Un secret al d-tale?

— Nu. Al lui Columbaru.

— Ha-ha! foarte bine. Ha-ha-ha! minunat!

Columbaru veni între soția sa şi doctor, proaspăt, curat şi corect, cu mustața rasă şi cu părul pieptănat lins peste pleşuvie. Hainele lui, perfect mulate, n-aveau o cută; acul de cravată îi strălucea în lumina oglinzii ca o lacrimă azurie; purta un singur inel cu diamant mare la degetul cel mic al mînii stîngi. După ce privi o clipă cu mulțămire rochia foarte elegantă a soției sale, domnul Columbaru explică, în puține cuvinte, lista de mîncare.

— În special îți atrag luarea-aminte, doctore, că s-au făcut, pentru d-ta, sărmăluțele care-ți plac.

— Foarte mici? Ha-ha!

— Foarte mici, după rețeta ce ai binevoit să ne comunici.

— Scăzute cu vin alb?

— Întocmai.

— Date un sfert de ceas la cuptor, ha-ha? Cu smîntîna cuviincioasă? Ha-ha-ha!

Columbaru aprobă din nou.

— La aşa ceva trebuie ş-un vin potrivit. Secretul acesta am dreptul eu să nu-l divulg. Ha-ha!

— Ba, doctore, interveni Agripina, cu toate că numai secretele bărbaților sînt secrete adevărate, cum îmi spunea ieri Columbaru, nouă nu ne-a fost greu să-l aflam pe al dtale. Soțul meu a vorbit astă dimineață numai două minute cu poliția şi, după o oră, am avut adresa negustorului d-tale de vin.

— Eu? negustor de vin? ha-ha! vă înşelați.

Doctorul Meşter îşi scutura pletele, rîzînd cu plăcere.

— Ba da, ba da, interveni serios Columbaru.

Doamnele rîdeau amuzate, ştiind despre ce-i vorba.

— Care negustor de vin, vă rog? Ha-ha! Eu n-am negustor de vin; vinul meu e în pivniță la mine. Ha-ha-ha!

— Tocmai de asta e vorba, replică domnul Micu Columbaru, cu aceeaşi seriozitate. Eu nu încurc niciodată treburile. Am dorit să am informație de unde-ți procuri d-ta vinul d-tale. D-l Botez a avut amabilitatea să mă informeze

că întrebuinţezi un vin foarte bun, din propria d-tale pivniţă.

— Într-adevăr, foarte bun vin, ha-ha! Te desfid să ai aşa ceva. Urmează.

— Numaidecât. Domnul Botez a mai avut amabilitatea să-mi comunice numele majordomului d-tale.

— A! laborantul meu Chiriţă? E un bătrîn, care mă serveşte de treizeci şi cinci de ani.

— Da; am aflat; şi cheile pivniţei d-tale sînt în mîna lui?

— Desigur.

— Foarte bine. Îndată ce am aflat asta, urmarea n-a întîrziat a se produce. Vei cunoaşte vinul d-tale pe masa Agripinei şi nădăjduiesc că-l vei bea cu aceeaşi plăcere.

— Cum asta? he-he! Nu înţeleg. E adevărat?

— E foarte adevărat.

— Poţi să-mi explici? hm!

— Nu; nici nu-i nevoie! e destul să-ţi spun că vinul d-tale a fost o problemă pe care am dezlegat-o. Te-ai convins şi altădată, doctore, că nu-i problemă care să-mi reziste.

Cu aceste vorbe, domnul Columbaru sărută, galant, mîna soţiei sale.

Servitoarea blondă intră în salon, anunţînd pe d-nă că prînzul e servit. D-na îi porunci să cheme şi pe d-şoara Eugenița la prînz.

Pe cînd se aşezau la masă şi d-rul continua să rîdă, însă puţintel fals, preocupat deodată de nişte gînduri pe care nu

le avea cu un sfert de oră mai înainte, d-şoara Eugenița intră şi salută cu grație pe cei de față.

— Aha! tresari d-rul, scuturîndu-şi fruntea şi pletele; ce mai face mica mea prietină?

— Bine, răspunse Eugenița.

— Nu pofteşti aici, ca să te îmbrățişeze unchiul doctor?

— Ba da, unchiule.

D-şoara veni şi dădu d-rului mîna. Bunica, în treacăt, îi pîndi privirea, şi-i făcu un semn uşor cu ochii. Fetița trecu şi la Columbaru şi-i făcu o reverență.

Agripina o privi cu mirare. De unde a mai învățat-o şi pe asta? Probabil la cinematograf.

Copila îşi luă locul lîngă bunică. D-rul aşteptă cu grijă pînă ce se ivi pe masă prima sticlă de vin, cu eticheta lui: „Vin alb. Cotnari. 1890."

Făcu numai: Ha-ha!

— Mîngîie-te, doctore, îi zise Columbaru; la aşa sarmale nu se cuvenea alt vin.

Erau nişte sarmale mici, într-adevăr, şi foarte meşteşugit întocmite. Fie bunătatea lor, fie amintirea unor vremuri eroice, fie preocuparea problemei vinului, d-şoara Eugenița numără, cu uimire, şaptezeci şi cinci de unități trecute pe rînd din farfuria cea mare în talerul d-rului.

— Bunicuță, şopti d-şoara Eugenița; doctorul matale a mîncat şaptezeci şi cinci de sărmăluțe.

Doctorul a băut şi o sticlă întreagă de vin, urmînd să rîdă.

— Bunicuță, şopti iar spionul, doctorul matale a băut singur o sticlă de vin; şi-a pus-o întăi alături, şi pe urmă a băut-o, toată.

Agripina avu, cu acest prilej, o primă şi o a doua nemulțumire. Avea ureche fină şi Columbaru. El zîmbea, privind cu coada ochiului pe fetiță.

La sfîrşitul mesei veni către fiica lui vitregă şi-i prezintă o cutioară cu fructe zaharisite. După obiceiul ei, Eugenița ezită o clipă; apoi întinse mîna.

Columbaru retrase cutia;

— O dau, zise el, dacă-mi spui şi mie ce-ai spus bunicuței Anda...

D-şoara Eugenița îl privi de jos în sus:

— Domnule...

Era ofensata, însă rostise numai cu jumătate de voce acest cuvînt. Se întoarse în loc şi ieşi, înainte de a i se fi dat voie. Agripina veni imediat în urma ei.

— Domnişoară, eşti bună să mă aştepți o clipă?

— Da, mamă.

— Eşti bună să vii cu mine pînă în bibliotecă?

— Da, mamă.

După ce au intrat în bibliotecă, d-na Agripina Columbaru a închis cu grijă uşa şi a întors cheia în broască. D-şoara

Eugenița privea cu oarecare indiferență la aceste pregătiri, care anunțau o lichidare violentă. Se vedea asta şi din presiunea care creştea necontenit în ființa d-nei Columbaru, precipitîndu-i răsufletul. Liniştea afectată a fetei irita şi mai mult pe mamă.

În urma unei serii de întrebări, puse cu cea mai mare repeziciune, însă cu voce scăzută şi şuierată, la care întrebări d-şoara Eugenița părea a rămîne cu totul nepăsătoare, privind pe fereastră, ori scriind cifra 5 pe marginea prăfuită a mesei de care stătea răzămată, d-na Agripina Columbaru îşi pierdu cumpătul.

Trase brusc perdeaua, ca să nu se mai vadă afară. Odăița veche, rămasă neschimbată nu se ştie de ce, şi pardosită cu rafturi de cărți de sus pînă jos, se umbri deodată ca de un fel de amurg. Atîrnat într-un cui al unui dulap de cărți, sta tot de atunci un bici de piele împletită, pentru dresajul unui cîne comediant. D-na Columbaru, privind în juru-i, ca să vadă cu ce armă putea să exercite represaliile, observă biciul acela şi-l desprinse cu mîna dreaptă. Stînga o întinse apucînd pe d-şoara Eugenița de un umăr şi smulgînd-o spre sine.

Copila primi cu o linişte aparentă mînia îndelung reținută a mamei sale. Îşi strînse buzele şi-şi muşcă limba, venind cu un fel de complezență ironică spre pedeapsă, ceea ce aduse altă zbucnire de sînge în ochii d-nei Columbaru. Stătu neclintită, primind loviturile. Îşi apăra numai fața. Într-un timp dădu numai un răcnet şi căzu pe duşamele, ghemuindu-se acolo.

Cineva încercă ivărul uşii, apoi bătu de două ori. Se auzi glasul d-lui Columbaru, liniştit, dar cu o nuanță de severitate ce nu i se cunoscuse pînă atunci în casa aceea.

— Doamnă, eşti bună să deschizi?

— Da, am să deschid, răspunse înăbuşit Agripina.

Privi rătăcit în juru-i; anină la loc biciul; ridică de jos pe copilă şi o puse în fotoliu. Se uita la ea şi o văzu inertă, cu pleoapele pe jumătate închise, în care luceau mort globii albi ai ochilor. O strînse la piept, plîngînd dintr-o dată cu disperare.

— De ce ai făcut tu asta mamei tale, copil rău şi îndărătnic! uite ce ai făcut din mine! în ce stare m-ai adus!

— Te rog, deschide, Agripina, se repetă stăruitor porunca dinafară.

Doamna Columbaru deschise, în sfîrşit. Micu Columbaru intră şi se opri, cercetînd în juru-i. Prin lumina împuținată văzu copila prăvălită în scaun; rochița îi era sfîşiată în cîteva locuri; pe antebraț şi pe grumaz se cunoşteau arsurile trandafirii ale loviturilor. Erau şi părți ascunse mai dureroase, la a căror identificare domnul Columbaru renunță.

— Pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta? întrebă el deodată cu uimire şi indignare. Eşti într-o stare de nedescris, aranjează-ți numaidecît obrazul.

— Fii bun şi nu te amesteca aici, răspunse d-na Columbaru. Îmi pare rău, dar n-am avut ce face; e un caracter imposibil.

Columbaru îi cuprinse mîna şi o conduse la uşă.

— Du-te şi linişteşte-te. Vin numaidecît şi eu. Cred că n-ai făcut bine. Fetița are pînă la un punct dreptate; nu-i putem pretinde stăpînire şi disimulație. Mie mi-i foarte simpatică şi am răbdare; cred că are să-şi schimbe atitudinea față de mine.

D-na Columbaru se lăsă mîngîiată şi plînse aplecată pe brațul soțului său. După ce o scoase din cameră, domnul Columbaru se întoarse numaidecît la fetiță, mîngîindu-i fruntea şi pipăindu-i pulsul.

Simțind că s-a trezit, dar se îndărătniceşte să nu deschidă ochii, îi zise cu bunătate, aplecîndu-se asupra ei:

— Domnişoara, vrei să-ți trimit pe bunicuța Anda?

Fără să aştepte un răspuns rostit, domnul Columbaru ieşi. Fetița începu a plînge încet, cu o disperare nouă şi necunoscută pînă atunci, a lucrurilor eterne şi ireparabile. Între mama ei şi dînsa totul i se părea sfîrşit, ceea ce era cu totul neadevărat. Întinse mînuța lungă şi slăbuță şi atinse biciul comediantului. Acest bici şi acest loc plin de cărți, pe care le descoperea atunci, îi dădeau totuşi o senzație de plăcere amară în umilința şi nenorocirea ei. Auzi paşii bunicuței Anda. Ce-ar putea să-i spuie bunicuței Anda? Nu-i spune nimic; are să plîngă; are să se lase îngrijită, are să ceară lîngă ea, în odăița ei, pe domnul Pufi. Are să se ducă poate la țară? Dacă poate stărui bunicuța pe lîngă Micu Columbaru să grăbească trecerea ei la institutul maicelor catolice, are s-o roage să depuie stăruința aceasta. Întăi să se vindece urmele biciului pe care nu trebuie să le vadă nimeni.

— Bunicuță, bunicuță Andă! sînt foarte nenorocită, se tîngui ea, abătîndu-se la pieptul bunicii.

Bunicuța îngenunchiase lîngă dînsa, cercetînd-o de aproape. Acel strigăt înăbuşit şi disperat nu era cu desăvîrşire sincer; avea în ea în clipa aceea o stare trecătoare de plăcere care-i anula durerea fizică.

XII

Presupunînd, lucru extrem de puțin probabil, că totuşi, cîndva aş face această carte, prietinii mei sînt de părere că partea din viața eroinei noastre care a fost destinată mănăstirii de maici nu poate pretinde o dezvoltare deosebită. E o epoca larvară, cu puține peripeții semnificative. În taina somnolenței ei, nimfa se distruge pe sine însăşi, pregătindu-şi zborul viitor în lumina.

În acest răstimp şi părinții d-şoarei Eugenița abandonaseră scena mediocră unde li se părea că țin un rol prea modest şi ieşiseră cătră o viață de intensă activitate. Din tren în vapor, din vapor în rapid, din rapid în Palace şi pe un țărm de mare, viața era pentru domnul Columbaru şi pentru Agripina un caleidoscop pururi înnoit. Pentru domnul Columbaru, îndeosebi, viața aceasta, aşa cum o presimțise şi o vestise el, era o răscumpărare aproape tragică. Fiecare durere pe care el încă o simțea vie în trupul lui, fiecare injurie care încă îi sîngera în suflet, fiecare clipă de întârziere în ceea ce fuseseră anii lui tineri trebuia să-şi găsească o corespondență în această cursă a plăcerii. Nu se înşelase nici în ființa ce-şi asociase. Cu totul rară ca aspect exterior, Agripina era o mediocră parteneră de filozofie, ceea ce era un prim cîştig pentru domnul Columbaru. Intimitatea ei era aprigă şi multiplă, de o inteligență pe care, în solilocurile oboselilor sale, domnul Columbaru o califica de primară. Cîteodată era revoltat; dar îndată după aceea era iarăşi entuziasmat.

Din filozofia divină a înțelepților şi a asceților, care au

călăuzit şi au dogmatizat umanitatea, se înţelege că amorul ar fi avut pînă astăzi, în starea de evoluţie în care ne aflăm, cinci trepte de iniţiere. O oarecare preoteasă din Mantineea a definit cele dintîi din aceste stadii şi a spus foarte potrivit ceea ce trebuia despre atracţia sexelor şi nebunia instinctului, trecînd după aceea la scopurile ascunse ale acestui mecanism exterior. Amorul e o viclenie a speciei; oamenii de sex deosebit se chiamă în vis, se caută în trezie, spun versuri şi cîntă prostii, vin unul către altul, fug unul de altul, se urăsc, se doresc şi nebunesc, pentru ca să se continue seria.

Nici domnul Columbaru nu înţelegea să treacă de aici către iubirea de glorie şi de frumos, către iubirea de oameni şi către iubirea de toata zidirea, ceea ce ar fi întotdeauna către însuşi izvorul de inteligenţă şi iubire eternă; nu înţelegea să treacă, pentru că d-sa avea o răfuială cu viaţa sa pămîntească. Nu i-ar fi dat posibilitatea să treacă nici partenera sa, rămasă în stadiu primar, după propria lui calificare, pentru ca fericirea şi răscumpărarea lui să fie desăvîrşite.

„Într-adevăr, specia e vicleană cu noi, argumenta domnul Columbaru cîteodată, destul de rar; însă tot oamenii au întors asupra ei o viclenie identică, ridicînd voluptatea la un înalt potenţial, fără obligaţia iniţială către generaţiile subsecuente. Mai ales femeia, cred eu, a făcut aşa ca să cedeze cît mai puţin timp pentru altceva. În definitiv, amorul nostru se opune morţii cu trecătoarele lui clipe de eternitate, căutînd un drept al plăcerii şi abandonînd ceea ce s-ar putea chema datorie.”

Agripina, prin urmare, practica o filozofie mută şi instinctivă de cel mai mare preţ în această deşertăciune a deşertăciunilor. D-l Columbaru avea dreptate să ofteze, căci şi aceasta e o deşertăciune; anii vieţii noastre nu sînt fără număr, ca ai zeilor de odinioară. Încă şi aceia şi-au istovit timpul lor. Cu atît mai mult avem drept să ne bucurăm noi cu cît nu ne rămîne altă resursă decît o întristare ultimă şi definitivă.

Le ciel sourit
Le charnp fleurit...

Să uităm deocamdată că„La mort moissonne". E bine că cu toate străduinţele, d-na Columbaru n-a izbutit să vorbească şi să citească franţuzeşte; astfel ochii ei pot zîmbi limpezi fiecărei, zile, fie la Viena, fie la Paris, fie la Briarritz, fie la Saint-Malo, fie la Bucureşti, fie la Constanţa.

„Cîte rochii a îmbrăcat ş-a lepădat fata asta, se gîndea cucoana Smaranda, la Iaşi; cînd mă gîndesc, m-apucă groaza!"

În răstimpurile în care soţii Columbaru lipseau, d-na Popa se instala în casa din strada Română, guvernînd patru servitori, ţinînd sera verde, iarna, grădina înfloritä, vara, camerele umbrite şi mobilele lustruite. În fiecare sîmbătă sară îşi primea nepoata cu cea mai mare bucurie posibila, o împresura cu mîngîieri, îi punea dinainte lucruri dulci, apoi o înfăşura într-o manta violetă şi o ducea pe furiş la cinematograf. Maicile care dădeau educaţie nouă copilei condamnau asemenea localuri de perdiţiune, însă doamna Smaranda Popa, ceva mai sceptică decît ele, avea alte idei în privinţa asta. „Copilul e bine să cunoască toate ale lumii", zicea d-sa.

Deci nu-i nepotrivit să-şi ducă nepoţica la cinematograf. Cu acest prilej se ducea şi d-sa, avînd tovărăşie o domnişoară simpatică şi foarte inteligentă. Erau oprite la şcoala maicilor catolice şi unele cărţi, potrivit unui „index" al sfîntului nostru părinte Papa de la Roma. Cu o maliţie vrednică de disciplina materialistă a veacului, d-na Smaranda Popa îngăduia nepoatei sale toate cărţile celebre, aşa încît, pînă către paisprezece ani, d-şoara Eugenița Costea s-a silit cu nesaţiu să devoreze poezii de la Musset pînă la Eminescu şi romane de la Paul şi Virginia pînă la M-me Bovary, — o serie destul de restrînsă de divagaţii poetice şi o serie nenumărată de istorisiri neadevărate care exaltează mintea copiilor între şase şi şaizeci de ani. Căci, cu acest prilej, îşi făcea şi bunicuța Anda educaţia literară.

Cînd soţii Columbaru, meteori conjugaţi, îşi făceau arar apariţia, ferestrele şi uşile casei din strada Română se deschideau larg, apăreau trăsurile şi furnizorii de delicatese şi vinuri scumpe. Într-o duminică oarecare, ce s-ar putea numi mirată, se supunea luminii lor zîmbitoare şi d-şoara Eugenița, întîmpinată cu exclamaţii aproape scandalizate. Întăi era îmbrăţişată şi sărutată strîns şi des de mama sa; apoi apăreau şi se reluau exclamaţiile. Uneori d-şoara Eugenița era prea grasă; în alte epoci devenise subţire, naltă şi palidă. Era greu de recunoscut de la un anotimp la altul. Într-o iarnă, devenise de o melancolie aproape incurabilă; încît Agripina, discutînd cu d-na Smaranda Popa, pusese cu seriozitate următoarea concluzie:

— Mamă dragă, cînd o văd aşa, îmi vine să mă stric de

rîs. Ce are? îi lipseşte ceva? e bolnavă de ceva?

— Fii fără grijă, Agripina, îi răspunse cu linişte bunica; fata n-are nimic. Creşte.

— Dar de ce-i supărată aşa de tare, încît parcă nici nu vede lucrurile din lumea asta?

— Dragă Agripină, eu bănuiesc că e amorezată de contele de Monte Cristo.

— N-am înțeles bine. De cine spui mata că e amorezată?

— De contele de Monte-Cristo.

— A! se veseli fără noimă doamna Columbaru; desigur că e un tip de cinematograf. Ştii că are haz? Mi se pare foarte curios. Cum ai spus?

— Contele de Monte-Cristo.

— Mda, îmi aduc parcă aminte de aşa ceva. Am să povestesc lui Columbaru.

— Nu-i povesti nimic, Agripină; lasă fata în pace.

Bunica Anda putea fi liniştită. Nici Agripina n-avea cînd şi-aduce aminte de aşa ceva, nici domnul Columbaru n-avea vreme s-asculte. Erau veniți la Iaşi numai pentru patru zile, timp strict în care se producea în acest municipiu celebru, vizita unui proeminent personagiu ministerial. Doamnele din Iaşi se puteau încredința în acest răstimp că e posibil să se poarte o rochie şi mai scurtă decît cea din ultimul jurnal de modă. În adevăr că aşa exagerări duc la ridicol; ar trebui şi în asta o măsură ca în toate, deşi se pare că e

ultimul model de pe Coasta de Azur. Sînt ființi care au norocul nemeritat de a fi pretutindeni, sînt fericite fără a-şi da sama, salută viața în fiecare zi c-un păhărel de alcool colorat în mîna dreaptă şi c-o țigaretă în mîna stîngă. În această atitudine de studio, frumoasa Agripină trecea către alt orizont.

Însă domnişoara Eugenița nu mai era amorezată de Edmond Dantes, conte de Monte-Cristo. Era amorezată de Marcel, fratele prietenei şi colegei sale de pension Carolina.

În unele duminici, Carolina Bruno o cerea pe Eugenița de la bunicuța Anda şi o ducea acasă la dînsa. Inginerul Amadeo Bruno avea o casă foarte frumos decorată, cu mobile florentine şi venețiene, şi la masa lui se serveau uneori bucate picante ca la Padova, de care doamna Matilda, soția sa, nu voia să se atingă. Această doamnă Matilda era o ființă subțire şi străvezie, în care o suflare de viață mai întîrzia din pură complezență. Această suflare de viață întîrzia de mulți ani; ca să nu părăsească această suflare puțină de viață acel trup firav, era nevoie de toate menajamentele, de toate florile în vase rare, de discreție, penumbră şi tăcere.

Mama era în fotoliul ei din salonaşul albastru şi cetea întorcînd foile c-un deget lung şi subțire. Copiii treceau în vîrful degetelor într-o cameră din cellalt capăt al clădirii. Marcel Bruno o ducea de mîna pe domnişoara Eugenița, strîngîndu-i uşurel degetele. De aceea dintr-o dată nepoata bunicuței Anda, printr-un fenomen de mimetism, iubea cu tristeță neştirbită şi compunea scrisori care niciodată

n-ajungeau la adresă.

Suferința n-a fost de lungă durată. Printr-o întîmplare, d-şoara Eugenița a observat că tînărul se ocupă de mecanică şi că e destinat să repare automobile. De asemeni, a observat că Marcel Bruno iubeşte bucatele picante de la Padova întocmai ca şi tatăl său; mai mult decît atît: le mînîncă lacom şi repede ca şi inginerul Amadeo, deci e destinat să devie tot aşa de gras şi de congestionat. Departe de a face versuri, tînărul Marcel rîdea cu neruşinare de asemenea ocupație. Îşi permitea uneori să apară zgîriat, contuzionat şi cu straiele sfîşiate de la partidele lui de fotbal. În marginea vieții d-şoarei Eugenița apăru atunci un tînăr tăcut şi palid, aşa cum îl dorise. În măsura în care acest tînăr, nelipsit de la cinematograf, rămînea mai singuratic, mai taciturn şi cu ochii mai ațintiți asupra ei, în aceeaşi măsură copila îşi redobîndea colorile.

N-a ştiut niciodată cum îl chiamă, căci niciodată acel tînăr enigmatic n-a îndrăznit să se apropie de dînsa. Probabil că-i era frică de bunicuța Anda. Se aşeza cu trei ori patru bănci îndărăt şi privea cu stăruință spre obiectul pasiunii lui. Cel puțin aşa îşi închipuia d-şoara Eugenița. La dreptul vorbind, era sigură că privirile lui stau toată vremea țintite înspre locul fixat pe care ea îl ocupa în spațiu. În pauze, tînăra făcea zîmbind controlul sălii. Cum întorcea ea fruntea în direcția anumită, ochii tînărului fugeau în altă parte. Acel tînăr trist avea şi obiceiul să-şi pipăie din cînd în cînd creştetul capului cu palma mîinii drepte, ca şi cum acolo, dintr-odată, ar fi căzut o picătură de apă rece.

Primăvara întreagă a acelui an d-şoara Eugenița a aşteptat o scrisoare pasionată, care n-a venit. În mai...

Domnişoara Eugenița fredona, aducîndu-şi aminte de întîmplarea asta:

În mai, cînd rozele-nfloresc...

În mai a apărut o poezie în Moldova literară, dedicată „necunoscutei de la cinematograf". Domnişoara Eugenița Costea a citit-o cu atenție, şi a fost îndată foarte bine dispusă.

— Bunicuță Andă, şopti ea, în pauză, observi mata pe tînărul acela palid?

— Îl observ de multă vreme, zîmbi bunicuța Anda. Îl găsesc cam suferind. Mi se pare că te interesează.

— Pe mine? se miră Eugenița. Te rog citeşte poezia asta. Cu mişcări pripite, bătînd-o cu dosul palmei, nepoata puse foaia pe genunchii bunicuței Anda. O ajută pe bătrînă să-şi potrivească ochelarii şi rămase pîndind, ca să observe efectul lecturii.

— În mai, cînd rozele-nfloresc... începu iar a fredona, zîmbind, copila.

Bunicuța ceti numai un vers:

Mă simt ca un zimbru...

şi întoarse ochii să vadă fiara anunțată.

Tînărul îşi tampona creştetul capului. Fetița îşi întrerupse îngînarea de cîntec, observîndu-l atent, cu coada ochiului.

Îndată după acest incident, atenția i s-a întors către d-l Pufi, a cărui sănătate declina. În fiecare zi una din servitoarele din strada Română îi aducea un buletin redactat de bunicuța, în care d-şoara Eugenița citea cu strîngere de inimă condamnarea micului săi prietin. În sfîrşit, d-rul nu mai dădu nici o speranță. Tînăra stăpînă a lui d-nul Pufi avu cîteva zile de durere adevărată, apoi îşi aduse aminte că ar fi trebuit să spuie bunicuței Anda să îngroape pe domnul Pufi în colțul grădinii cu flori, între cei patru trandafiri albi. Primi răspunsul că soarta hotărîse altfel: trupuşorul inert al cățelului trecuse într-o căruță de gunoaie a Municipiului, după care nu se mai ştia ce devenise. D-şoara Eugenița îl plînse din nou, nebănuind că şi umbra d-lui Pufi era în lună, făcînd umbra unui sluj, cumpănindu-şi lăbuțele şi aşteptînd în eternitate umbra unui zăhărel.

După treisprezece ani împliniți, d-şoara Costea s-a îmbolnăvit de un tifos primejdios. Doctorii au evacuat-o de la internat şi i-au alcătuit o supraveghere specială la un sanatoriu, unde s-a instalat şi bunicuța Anda, numaidecît. De data asta s-a văzut că bunicuța e în stare să conducă o casă aşa de complicată ca cea din strada Română, şi cu telefonul, fără a-şi părăsi, în acelaşi timp, ochelarii cu cerculețe de aur şi împletitura de lînă.

D-rul Iorgu Meşter venea în fiecare zi, la ora 11, să-şi vadă nepoțica.

— Ha-ha! o întrebă d-sa, după multe zile; ai putea să-mi spui d-ta unde ai fost pînă acuma?

Copila îl privea limpede, c-un zîmbet ca o părere, dar

n-avea putere să răspundă.

— Ha-ha! urmă doctorul, bine dispus: am fost şi eu în depărtarea asta, dar de atunci e mai bine de jumătate de secol. Ce zici, verişoară Smărăndiță?

— Într-adevăr, de atunci e destul de mult, oftă bunicuța Anda.

Ochiul întunecat al nepoatei îl privea dintr-o depărtare de dincolo de viață.

— Am fost departe, şopti domnişoara Eugenița; pînă acolo sînt zile nouăzeci şi nouă şi nopți nouăzeci şi nouă.

Bătrînii o ascultau atenți, fără a îndrăzni să se privească. Copila închise ochii; o rumeneală uşoară îi apăruse în obrajii palizi.

Din această suferință, Eugenița Costea ieşi cu totul slăbită, cu nasul subțiat şi cu mînile ca nişte lăbuțe de păinjen. Îi căzu complect părul. Fenomen ciudat şi arar observat, după cît spunea d-rul Meşter, îi căzuseră şi genele. După o convalescență de opt săptămîni, bunica o aduse acasă, la deal, în strada Română. Se întrema cu repeziciune. Avea o poftă de mîncare surprinzătoare; părul capului îi crescu bogat şi de un castaniu mai închis; genele cele nouă erau cîrligate şi de un negru lucios; vocea ei căpătă deodată o rezonanță stranie.

În altă lună mai, cînd rozele înfloreau iarăşi, după o lungă lipsă, domnul Micu Columbaru şi d-na Agripina Columbaru sosiră la căminul lor cel vechi pe neaşteptate. Trandafirii erau în toată splendoarea; ferestrele, deschise; strada, tăcută.

Soarele puternic se ridica spre amiază. Trăsura se oprise încet: domnul Columbaru coborîse cel dintăi şi făcuse un pas către poarta de serviciu a casei, ca să cheme pe cineva. Un munte de bagaje veneau într-a doua trăsură. Se oprise şi aceea, domol.

Agripina îl făcu deodată atent, c-un deget înălțat spre năsuşoru-i fin.

— Ascultă, Columbaru! îi zîmbi ea.

Pătrundeau acorduri de piano pe ferestrele deschise. Amîndoi călătorii de departe îşi înclinară frunțile, ascultînd. Fugeau pe clapele instrumentului degete sigure.

D-na Columbaru îşi arăta dinții foarte frumoşi, deosebit de plăcut surprinsă. Voi să-şi manifeste în cuvinte sentimentul. Dar ca o lovitura bruscă şi dramatică, izbucni o voce străină, întovărăşind coardele. Era un glas plin şi pasionat, cîntînd aria cea mare din Tosca.

Domnul Columbaru avu şi el mişcarea lui, căci muzica lui Puccini se dovedise a fi una din marile lui slăbiciuni, de cînd fusese în Italia.

— A cui e vocea asta? întrebă el, încruntînd uşor sprînceana şi încercînd să fie şi mai atent.

În acea clipă o domnişoară năltuță se arata în cadrul ferestrei deschise. Avea un păr strîns artistic într-un coc îmbielşugat, o privire umbrită, sprîncene înălțate.

Sprîncenele-i erau înălțate de mirare şi de bucurie.

— Mama! strigă ea.

Era vocea de contraalto, care cîntase cu o clipă mai nainte. Uşi trîntite, strigăte, chemări, îndemnuri, bunicuța Anda, servitorii care alergau, îmbrățişări nenumărate. D-l Columbaru, mişcat, veni cu ochi umezi către tînăra lui fiică.

— Îmi dai voie să te felicitez? îi zise el.

Ea îi scutură mîna prieteneşte, ca unui bun camarad regăsit.

— Dacă acestea sînt consecințele tifosului d-tale, urmă el cu oarecare ezitare, atunci felicitez şi pe cei care au inventat această maladie.

Eugenița rîdea cu plăcere, revenind la mama sa ca s-o îmbrățişeze şi întorcîndu-se lîngă bunicuța Anda ca s-o cuprindă iar de umeri, ca şi cum ar fi voit s-o protejeze. Era ceva mai naltă decît bunicuța Anda. Agripina nu se putea opri să n-o cerceteze cu o luare-aminte din ce în ce mai surprinsă. Părerea ei era că fetița se aşează astfel, puțin în dosul bunicuței Anda, ca să-şi mascheze sînii. Într-adevăr, Eugenița se întoarse grăbită în casă, ca şi cum ar fi uitat ceva, şi se întoarse cu mijlocul înfăşurat într-o bluză cărămizie de lînă subțire, care i se încheia sub bărbie.

Aşa pare şi mai cochetă şi mai nostimă, o judecă mama sa.

XIII

În vara care a urmat, am cunoscut-o şi am văzut-o destul de des, pînă către sezonul de iarnă, cînd a dispărut cu părinții săi, în cea dintăi călătorie de cunoaştere a staţiunilor la modă. Pe urmă, a apărut iar şi, în scurt timp, a devenit o mică celebritate a Iaşului nostru, răspîndind în juru-i simpatia şi uimirea. Era nelipsită dintre dv. şi din cercul acelei părți a lumii ieşene, căreia răposata mea mătuşă d-na Aneta Mavrocosti îi spunea, acum patruzeci de ani, „La jeunesse doree". Mătuşa mea, d-na Aneta Mavrocosti ar fi fost stupefiată, ca să zic aşa, dacă s-ar fi deşteptat în timpul dv. Dv. sînteți mai filozofi şi vă mulțămiți numai a zîmbi de amintirile unui trecut, pentru totdeauna scufundat. Demoazela Nitouche a acestui trecut avea numai viclenia ochilor, pe care-i ținea totdeauna plecați, şi îndrăzneala unui picioruş în pantof fin pe care-l făcea să apară, abia văzut, în josul unei rochii ce-o acoperea în totul ca pe o comoară, ca pe o primejdie; pe cînd nostimele dv. prietine nu pregetă să arate cît mai multă piele brunată, prezentîndu-se cu toți dinții înflorind de rîs, cu mîna dreaptă ținînd un păhărel de licoare şi cu stînga o țigaretă. D-şoara Eugenița Costea se amuza să arunce fumul acestei țigarete pînă în ochii tinerilor săi parteneri.

Bunicuța Anda era şi ea uimită de asemenea progres. Părerea ei era că şcoala bunelor călugărițe ar fi putut pune o mai temeinică temelie de rezistență întru rînduielile cele

bune, — bune mai ales pentru că sînt vechi şi consacrate. Totuşi, era destul de fină ca să înțeleagă că lumea, nu numai din țara noastră, ci din toată Europa, era intrată într-o fierbere extraordinară, din care urmează să iasă vinul de viață nouă. Şi domnul Micu Columbaru o sprijinea în ideea aceasta. Europa, încerca să demonstreze domnul Micu Columbaru, a pierdut în catastrofa războiului multe milioane de bărbați şi e înțeles de ce femeia, care e în primul rînd mama bărbaților, tinde inconştient să puie la loc pierderile. Conştient, face altceva, cu binevoitorul nostru concurs, corijînd voința eternă. Agonisindu-şi acest exces de plăcere, totuşi omenirea se reface. Tot aşa albinele, după ierni aspre, în care au suferit pierderi mari, au tendința de a roi excesiv, cînd soarele, zeul vieții, suie către solstițiul de vară.

— Adică ce vrai să spui d-ta cu asta? a întrebat d-na Agripina Columbaru; d-ta desigur aprobi.

— Eu nu vreau să spun nimic, nici nu vreau să aprob; eu explic.

— Lasă, dragă Columbaru, asemenea explicații; era mai bine dac-o lăsai pe fată să-şi isprăvească studiile la maici. Aşa, a ieşit prea de tînără în lume, şi, natural, face şi ea ce fac alții.

— Face, vrai să spui, mai întăi şi mai întăi, ce facem noi?

— Da; asta vreau să spun. Mie nu-mi convine.

— Ce anume nu-ți convine, draga mea Agripina? şi de ce nu-ți convine? Aş dori să cunosc obiectul şi motivele nemulțumirii tale.

— Nu ştiu eu de obiect şi de motive; mie nu-mi convine să ies pretutindeni cu o fetiță care-i cît mine de naltă şi care face ce face ea.

— Ce face, mă rog?

— Nimic deosebit; dar se arată unde ne arătam noi, a luat obiceiul fumatului, rîde prea mult; la urma urmei, nu-i cuviincios să se comporte ca o persoană mare.

— Nu înțeleg ce vrai să spui, Agripina, replică domnul Columbaru cu seriozitate. În primul rînd, țin să observ că d-şoara Eugenița a ieşit în lume după dorința ta; a plecat în străinătate cu noi, după rugămintea ta; s-a îmbrăcat, întrucîtva extravagant, după sfaturile tale; petrece deci ca toate fetele din vremea ei pentru că ai vrut tu să se întîmple aşa, ca să nu rămîie o biată fetiță prostuță. Acestea sînt chiar cuvintele tale. „Sa nu rămîie o biată fetiță prostuță." Atunci de ce trebuia să las eu pe fată să-şi isprăvească studiile? Eu n-am avut aici nici un amestec. Poate m-aş fi opus la abandonarea şcolii, dacă acele aşa-zise studii ar fi avut vreun scop. Însă d-şoara Eugenița nu urma un program în linia oficială şi universitară; destinația ei în acea şcoală era în sensul limbilor moderne şi a muzicii. Progresul ei a fost de aşa natură şi izbucnirea talentului ei muzical aşa de bruscă, încît cererea ta mi s-a părut firească. D-şoara nu mai avea nevoie decît de puțină şcoală a vieții. Poftim, face şcoala vieții.

Doamna Columbaru întrebă, cu ochii dintr-odată măriți de uimire:

— Atunci sînt vinovată eu?

— Drăguța mea Agripina, eu n-am spus asta niciodată.

— Atunci sînt vinovata eu? continuă să întrebe Agripina cu voce stinsă şi cu genele muiate în lacrimi.

Columbaru veni la dînsa, luîndu-i mînuțele şi sărutîndu-le pe rînd.

— Draga mea Agripina, ştii că nu-mi place să văd plîngînd asemenea ochi frumoşi. Ți-am dovedit şi altădată că sînt în stare să accept orice fel de presupunere a ta, ştiind că adevărul nu-l putem schimba, orice am face noi. Nici eu nu mă supăr, nici tu nu-i nevoie să plîngi; avem altceva mai bun de făcut. Dacă-i nevoie să mărturisesc că am eu toată vina, pentru ca indispoziția ta să înceteze, declar că eu am făcut tot, că eu am scos pe d-şoara Eugenia din şcoală, că eu am pretins să plece cu noi, şi celelalte.

— Nu-i adevărat asta! nu-i adevărat asta! continuă să suspine d-na Columbaru.

Domnul Columbaru tăcu.

— De ce nu spui nimic? se întoarse spre el, cu pasiune, Agripina.

— E necesar să spun ceva?

—- Desigur.

— Atuncea am să-ți spun că-mi eşti tot atît de dragă ca în cea dintăi zi a întîlnirii noastre.

— Ah! îşi reluă suspinele d-na Columbaru; nici asta nu poate fi adevărat.

— Nimic mai adevărat decît asta, stărui domnul Colum-

baru. Declar că aici nu pot face nici o concesie. Sînt gata să fac orice sacrificiu, chiar să te las să plîngi pînă la ora 4, cînd începe spectacolul de cinematograf, însă nu pot accepta să fac astfel de declarație. Îmi eşti mai scumpă decît oricînd.

D-na Columbaru rîse cochet:

— Pentru că cheltuieşti aşa de mult cu mine?

— Asta e o obligație pe care mi-am luat-o eu singur, ca să fiu cu însumi mulțumit. Mai mulțumit sînt eu decît tine.

— Asta e adevărat; însă eu nu pretind să te ruinezi, şi nu înțeleg să-ți sporeşti în chip absurd cheltuielile, ținînd în permanență cont deschis la croitoreasă şi pentru fata mea. Ar fi fost mai bine ca chestia asta s-o aranjez eu.

— Accept orice; aici nu țin să mă amestec; e un drept al tău.

— Totuşi, mi-ai spus că ai intenția s-o înfiezi.

— Am înțeles, oftă d-nul Columbaru, că asta ți-ar face plăcere ție. În vederea asta i-am făcut şi donația la care te gîndeşti. Am greşit cumva? Îmi aduc aminte că s-au vărsat pentru asta lacrimi de recunoştință.

— Eu am vărsat lacrimi de recunoştință? Cred că te înşeli. Normal era ca acele lacrimi de crocodil sa le verse altcineva.

— Adică Eugenița?

— Întocmai. Ai obiceiul să dezlegi foarte bine ghicitorile şi cuvintele încrucişate. Eu nu sînt în stare să fac asta niciodată. Pe cînd d-şoara d-tale le dezleagă. Stați amîndoi şi le dezlegați.

— Vra să zică n-ai plîns?

— N-am plîns.

— Iar Eugenița, care rîdea, şi mă tachina că-mi fac testamentul, a plîns?

— Da. Ai ceva de spus?

— Am de spus, scumpa mea Agripina, că, după informațiile ce-mi dai, accept versiunea ta.

Abia acum începu pentru domnul Micu Columbaru acel sfert de ceas teribil, vorbit şi plîns, după care simțea că dragostea lui se înnoieşte într-un chip curios.

Asemenea scenă, cu acompaniamentul orhestral potrivit, în variante diverse, s-a repetat în mai multe rînduri, mai cu samă, după ce domnul Columbaru, plictisit în sfîrşit de atîta străinătate, hotărî a face la Iaşi un popas mai îndelungat. D-na Smaranda Popa, martoră fără voia sa cîteodată, dădea dreptate ginerelui ei, după cuviință şi fără o judecată mai aprofundată, înțelegînd totuşi că fiica sa avea dreptate dintr-un anumit punct de vedere: anume, d-şoara Eugenița Costea era din ce în ce mai înconjurată şi mai măgulită de lumea în care însăşi d-na Columbaru îşi crease drepturi suverane.

Concluzia aceasta intimă a sa d-na Smaranda Popa încercă s-o împărtăşească şi d-lui Gheorghiță Popa, cu unul din prilejurile din ce în ce mai dese ale vizitelor lui la Iaşi.

De mult, d-na Smaranda Popa era deprinsă cu vicleniile soțului său. Încă din tinereță, Gheorghiță Popa se dovedise iubitor de noutate şi petrecere; dacă n-ar fi fost ea atentă, cine poate şti ce catastrofă s-ar fi petrecut în viața lor!

Grija şi atenţia au fost totdeauna partea sa în viaţă; deci cu aceeaşi grijă şi atenţie, d-na Smaranda Popa observa şi acum pe Gheorghiţă Popa cum vine destul de des la Iaşi, mai cu samă cătră vremea iernii, cînd poate face să i se vadă blana cea nouă cu guler de vidră. La Vlădeni nu sînt petreceri, la Iaşi se poate găsi aşa ceva; la Vlădeni nu este cinematograf, la Iaşi sînt cinematografe: la Vlădeni omul e nevoit să se ocupe de treburile gospodăriei; cînd ajungi la Iaşi, îţi pui cuşma pe-o sprînceană şi nu te mai gîndeşti decît la felurite drăcii.

— Mă rog, de ce-mi spui d-ta toate acestea, cucoană Smarandă? a întrebat Gheorghiţă Popa. Vin la Iaşi acuma, pentru că am isprăvit treburile gospodăriei. Vara n-am răgaz o zi. Iarna, pot şi eu răsufla.

— Înţeleg, înţeleg.

— Ce înţelegi, mă rog?

— Înţeleg ca vii la Iaşi cu nevinovăţie, şi ca să iei aer. Să nu crezi însă că, ştiindu-le toate ale dumitale, şi cetindu-le foarte bine, cum am ştiut să te cetesc toată viaţa, am să mă tulbur prea tare. Am eu mai multă minte decît Agripina.

— Ce-i cu Agripina?

— Stai, nu te grăbi să întrebi. Vrai să schimbi vorba şi să mă faci să las la o parte crailîcurile d-tale? Dacă cel puţin, pe lîngă aceste crailîcuri, ai fi avut ş-o idee bună, ca să opreşti la timp pe fata asta să facă greşelile ce-a făcut. Departe de a face aşa ceva, d-ta ai îndemnat-o. Ţi-am spus despre înzestrarea Eugeniţei? Mi se pare că ţi-am spus.

Ți-am spus că Micu Columbaru e foarte generos cu fata, purtînd-o ca pe o mică ducesă? Ți-am spus şi asta, şi iar mi-am adus aminte de nişte lucruri vechi din trecut. Din toate rezultă că Agripina e supărată. Supărată sînt şi eu pe d-ta, însă nu sînt geloasă. Pe cînd Agripina cred că e geloasă.

— Asta-i încă una. Ce? e nebună?

— Nu. De la începutul începutului, îți aduci aminte că nu putea suferi pe fetiță? Ei bine, nebunia asta a ei a rămas. S-a părut o vreme că i-a trecut. Şi-acuma are zile cînd se pare că fetița i-i dragă. Pe urma iar îi vine. La urma urmei, poate nu-i chiar aşa de nebună. Este o vorbă: că dracu nu face biserici. Toate aceste încurcături n-ar fi fost, dacă d-ta erai mai prevăzător. Copila trebuia să rămîie la noi.

— Eu n-am prevăzut! Ha-ha! mi se pare că aşa rîde văru d-tale doctorul.. Ha-ha! n-am prevăzut eu? Cine a spus că toate trebuiesc făcute cum s-au făcut şi că să n-am nici o grijă, deoarece au să iasă bine?

— În orice caz, Gheorghiță, n-am spus eu. Ştii d-ta unde ai avea dreptate?

Bătrînul învățător zîmbi.

— Aş fi curios să aflu. Am şi eu dreptate vreodată?

— Nu te grăbi, Gheorghiță; ai putea să ai dreptate, dacă m-ai sfătui să atac chestia asta prin altă parte. D-ta nu poți da o soluție, pe cînd fetița ar putea da. Ar trebui să vorbesc cu dînsa, nu-i aşa?

— Mă mir că nu te-ai gîndit la asta mai demult. Eu mă grăbesc, trebuie să mă duc, am o întîlnire.

— Lasă întâlnirile, Ghcorghiță, şi acordă-mi şi mie puțină atenție. N-ai dreptate nici aici, pentru că eu cu Eugenița am vorbit. Adică am încercat să vorbesc. Ştii d-ta, Gheorghiță, că-i foarte greu aşa ceva? Cum pot eu, bunicuța Anda, să-i spun fetiței că mama ei e geloasă? Am mustrat-o că fumează: ea a rîs. Am mustrat-o că-şi cheltuieşte tot timpul numai în jocuri şi petreceri. Ce vrai să facă altceva? E tînără, e sănătoasă; acuma e vremea ei. De ce şi-a tuns părul? Şi aici îmi răspunde rîzînd că, atunci cînd va fi bunică, are să-l lase să crească. De ce poartă rochie aşa de scurtă? Zice că moda părului şi a rochiei merg îngemănate. De ce-i spune tatălui ei vitreg pe nume. „Aşa-i porunca d-lui Columbaru”... a zis ea. La toate mi-a răspuns ca un drăcuşor. Numai cornițe n-are încă, dar încolo-i un drăcuşor. „Poate se supără mama?” a întrebat ea, la rîndul ei. N-am îndrăznit, Gheorghiță, să mă opresc asupra acestei întrebări; e singura lecție practică pe care n-am fost în stare s-o țin. M-am gîndit că poate ar fi potrivit să vorbeşti d-ta cu Columbaru.

— Cum îți închipui una ca asta, cucoană Smarandă?

— Ți-i ginere, sînteți bărbați, am impresia că e mai uşor.

— Să vedem, oftă învățătorul, gînditor; am să mai cuget ce am de făcut. Deocamdată mă grăbesc, căci am întîrziat. Cucoană Smarandă, nu cred să pot face ceva. Mai întăi eu nu cred nimic. Cred că toate sînt o invenție a Agripinei. Doar cu dînsa să vorbesc.

— Nu, nu, nu! strigă speriată d-na Smaranda Popa. N-o stîrni. Văd că n-am de la d-ta nici un sprijin, Gheorghiță,

şi numai d-ta ai să rămîi răspunzător de ce s-ar putea întîmpla.

— Acuma te încredințez eu pe d-ta, cucoană Smarandă, că are să fie bine.

— De ce? fiindcă te duci la o petrecere cu pensionari de-ai d-tale şi nu vrai să-ți strici buna dispoziție?

Gheorghiță Popa se duse, clătinînd din cap cu mirare. Totdeauna le gîcise pe toate femeia asta!

XIV

Într-o după-amiază de sfîrşit de dechemvrie, pe o adiere care tăia uşor-îngheţat dinspre Crivăţ, d-şoara Eugenița Costea cobora către patinaj, ca-n toate zilele frumoase ale iernii aceleia. Era înfăşurată în flanele albe de lînă miţoasă şi purta pe umărul stîng bocancii cu patine. Pasul ei elastic, rapid şi moale în acelaşi timp din pricina şoşonilor, scrîşnea scurt pe zăpada bătucită. Cerul era nalt deasupra oraşului, de un azur deschis. Strada, aproape pustie; două umbre nedesluşite trecură pe departe, la o răspîntie. Era într-a patra zi de Crăciun; mişcarea începea după aprinsul luminilor. Tînăra fată a casei din strada Română era într-o dispoziţie cu totul deosebită: echilibru dulce al întregii fiinţe, pe care-l avem poate o dată ori de două ori în viaţă. Atuncea toate ne par desăvîrşite şi sîntem siguri de nemurire. Într-asemenea ceas armonios era d-şoara Eugenița şi zîmbea fantomei fericirii ei, coborînd la vale. Fredona o arie veselă, în ritmul mersului. Într-un timp, începu să fluiere subţirel aceeaşi arie, printre buzele uşor rotunzite.

În apropiere de Medeanul Sfîntului Spiridon, cineva ieşi dintr-un gang şi-i veni împotrivă. Era o femeie destul de voluminoasă, îmbrăcată c-un palton negru şi c-o beretă de lînă tricotată de aceeaşi coloare îndesată în cap pînă peste urechi. Cînd femeia aceasta, înălţînd nasul, dădu cu ochii de d-şoara Eugenița, trase repede din buzunări mînile gros înmănuşate şi le ridică în sus c-un strigăt ascuţit, ca şi cum s-ar fi predat.

— Domnişoara noastră! strigă ea c-o veselie subită.

C-o clipă mai nainte fusese tristă, urmărindu-şi gîndurile prin zăpada uliței. Acuma dintr-odată era veselă.

— Domnişoara noastră! urmă ea c-o modulație mai domoală. Tocmai mă gîndeam la mata; voiam să mă duc la deal, să te caut; îmi închipuiam că poate n-am să te găsesc acasă.

— Ce faci, dădacă Savastiță? o întrebă Eugenița apropiindu-se şi privind-o ațintit. Eşti supărată?

Întrebarea aceasta, oricît s-ar fi stăpînit, d-şoara Eugenița n-o putea pune decît cu buna dispoziție de care era plină în acea zi unică.

— Vai, duduie Eugenița, tare sînt supărată şi otrăvită! izbucni deodată cu lacrimi în glas dădaca. Am fost eu năcăjită destul anii aceştia doi din urmă şi am venit la mata, găsind un ajutor, care m-am rugat din pricina asta dimineața şi sara la Maica Domnului pentru sănătatea matale; dar ca acuma, duduiță dragă, n-am fost niciodată. E neagră inima în mine ca tina, şi mai degrabă aş fi cu morții decît cu viii!

— Dar ce este, mă rog, dădacă?

— Ce este, duduie dragă, nu-i bine, urmă Savastiță Cărăbuş c-o voce ceva mai împăcată. Dar nu te opri mata în drum din pricina mea şi nu-ți întîrzia petrecerea, căci viața şi lumea sînt acu a tinereții matale. Urmează mata a umbla înainte, şi eu oi veni mai înapoi, spunîndu-ți toate. Cînd ajungi mata la patinaj, eu am isprăvit.

— Bine, dădacă, eu merg şi tu spune.

— Vai, duduie dragă, mă uit la mata, şi creşte inima în mine ca o pîne albă. Pe zi ce trece, te faci tot mai frumoasă; stă lumea şi se uită la mata ca la o floare scumpă; încît domnişoareie Grigoriu, la care mă duc în fiecare săptămînă o zi ca să le calc bluzele de mătasă, căci au înțeles acuma dumnealor că nu este, în tot târgul, alta să calce mai frumos şi mai curat decît Savastița Cărăbuş... Uneori îmi fac mutre, de aceea m-am şi hotărît să le las... Încît domnişoarele Grigoriu, cînd te văd pe mata şi cînd aud vorbindu-se de mata, se fac verzi şi li se lungesc mai tare nasurile. Nu numai d-şoarele Grigoriu (mai cu samă Coralia), ci şi alte multe domnişoare, şi chiar cucoane, pe unde mă duc eu, n-au linişte din pricina matale şi nu pot dormi. Cîte spun şi cîte înşiră, aş putea purta cu vorba lor o piuă de bătut sumane. N-am văzut de zilele mele atâta invidie şi atîta gelozie. Aşa şi trebuie să fie, mă gîndesc eu, căci e departe griva de iepure.

— Ce anume lucruri pot spune, dădacă? o întrerupse Eugenița, fără a-şi întoarce în jos privirea de către un zbor depărtat de ciori, care se depănau neîntrerupt şi mărunt pe limpezimea cerului.

— Parcă mata nu ştii? şi unele nu ți le-am mai spus? Au ce au ele cu glasul matale. Zic că are să se schimbe cu vremea. Închipuieşte-ți! În loc să plângă cum am plîns eu cînd te-am auzit întăia oară, dumnealor cîrtesc. Şi de ce anume are să se schimbe? Din pricină că ai năravul fumatului. Asta, însă, nu-i adevărat. Ghiula Farcaş a fumat o

viață întreagă, şi, cît priveşte glasul, slavă Domnului, a cîntat pînă în ceasul din urmă, cînd a zis şi el aleluia, cu popa lui cel catolic. Aşa că mata poți să fumezi fără grijă. Mai cu samă fac dumnealor caz că zvîrli mata fumul în rotocoale mărunțele pînă în ochii celor care îți înşiră verzi şi uscate. Foarte bine faci, duduie, şi aşa li se cuvine, pentru că tinerii din ziua de azi nu se uită la obrazul unei domnişoare; ci caută, scociorăsc şi te deschide prin alte părți; încît bine face cine-i chiorăşte cu fum. Mai au dumnealor un motiv, că ai fi cu nasul şi mai sus decît duduca Agripina şi că nu catadicseşti să onorezi măcar c-o privire de amor pe nici un tînăr din ziua de azi. Asta-i încă şi mai bine, zic eu; parcă m-ai fi întrebat pe mine, duduiță dragă. Bărbații din ziua de azi sînt cu totul altfel decît cei de altădată, pe cînd era încă Dumnezeu pe lume. Acuma s-aude c-ar fi fost scoşi de la locurile lor şi Dumnezeu şi împărații. Aşa că şi eu, după ce-a murit bietul Ghiula Farcaş, precum ştii, am încercat fel şi chip să stau şi să plutesc deasupra nevoilor, păstrîndu-mi onoarea, cum se cuvine unei dădace care a hrănit cu laptele ei pe o duduie nobilă ca mata; am încercat ba o negustorie de tutun, ba una de fructe; s-au găsit bărbați înşelători care mi-au luat banii şi-am rămas goală. Şi asta o ştii. Atuncea am căzut la pragul domniilor-voastre şi am cerut un sprijin, pe care l-am găsit numai la mata, căci duduca Agripina nu vrea să mă primească în serviciul casei dv. cu nici un preț. Vazînd asta, n-am mai îndrăznit decît cînd şi cînd, şi numai la mata, nădăjduind să mă susțin. Dar în ziua de azi şi într-o lume ca asta nu mai merge. Acuma idealul meu...

— Cum ai spus, dădacă?

— Am spus „idealul meu”. Am greşit?

— Ba nu.

— Vorbesc şi eu ca lumea de azi. M-aş fi putut mărita c-un şofer, dar asta-i naţia cea mai rea de oameni din cîţi se află. S-ar fi putut c-un geambaş, dar ş-acela încalecă şi se duce. Alţii nu vor după lege; au numai gînd de petrecere. Aş fi dorit o casă şi o gospodărie, să am şi eu o tihnă. Parcă mata nu înţelegi? că doar acuma eşti o domnişoară în putere.

Bine faci mata că-i joci pe toţi ca pe momiţi. Iaca aşa! izbucni deodată în suspine înecate Savastiţa Cărăbuş; m-au păgubit toţi şi m-au înşelat ca pe cea mai proastă. Am fost şi am îngenunchiat şi la Maica Domnului, am bătut metanie şi m-am rugat să le deie liniştea apelor şi hodina vîntului: să-i fulgere junghi de moarte, şi numai o sticlă de doftorie să se găsească în tîrgu ista, şi aceea să fie plină cu otravă. Dacă nici acuma n-oi găsi unde să-mi plec fruntea şi să mă alin şi eu după atîta zbucium, atuncea nu-mi mai rămîne decît una.

— Nu vorbi aşa, dădacă Savastiţa; ai vreme să fii fericită: şterge-ţi nasul, scoate-ţi puful şi te pudrează.

— D-apoi crezi mata, duduie dragă, că n-am şi eu cele de trebuinţă, în ciuda duşmanilor?

Într-adevăr, Savastiţa Cărăbuşi trase din buzunar un săcuşor de piele fină şi scoase tot ce-i trebuia ca să repare dezastrul unui sfert de oră de mare amărăciune.

— Şi punguța asta cu toate cele de trebuință tot de la mata o am, duduită dragă. Nimeni altul pe lumea asta nu m-ajută; la picioarele matale cad şi atîta nădejde mai am. Nu mă lăsa!

— Cum crezi tu, dădacă Savastița, c-am să te las? Numai nu eşti destul de statornică. Te-am văzut cam rar.

— Ba-s statornică, duduie, dar am cercat şi eu, ca o femeie ce mă aflu. Nu-s chiar aşa de bătrînă.

— Ba eşti tînără, dădacă. Ar trebui să mai slăbeşti puțin.

— Nu cred că se poate asta, duduie, deşi cunosc că gustul boierimii din ziua de azi e pentru piele pe ciolanele. Eu îs rămasă din cealaltă lume, de dinainte de război. Nu-mi mai trebuie, cum să spun, decît puțină tihnă, şi s-ar putea găsi asta pentru mine în casa dv., dar nu înțeleg ce are împotrivă duduca Agripina şi de ce mă persecută. Din ceasul dintăi, cînd te-am aplecat eu pe mata la sînul meu, duduca Agripina s-a uitat urît la mine, şi de atuncea nu i s-a mai îndulcit căutătura.

— Destul, dădacă, zise deodată d-şoara Eugenița oprindu-se. Am ajuns la destinație, dar nu cred să întîrzii aici mai mult decît o jumătate de ceas. Intră şi tu în cantină şi te încălzeşte, pînă ce-mi pun patinele şi fac cîteva ocoluri pe ghiață. Văd că azi e foarte puțină lume, mă aşteaptă cîteva cunoştințe, ca să-mi spuie cîteva prostii şi să rîdem; vîntul se înăspreşte...

— Cătră sară are să viscolească, duduie.

— Crezi?

— Cum să nu cred, dacă mi s-au arătat semnele?

— Cu atît mai mult n-am să întîrzii, şi mă întorc după aceea acasă, ca să vorbesc cu domnul Columbaru. Cred c-am să-l hotărăsc să te primească el, pentru serviciul meu personal.

— Crezi mata, duduie, asta? Ce are să spuie duduca Agripina?

— Avem de-a face cu o hotărîre ceva mai tare, dădacă. Dacă ai noroc şi-l găsesc acasă pe domnul Columbaru, atunci se face treaba pînă în sară.

— Vai, duduie, atuncea năcazul meu face aripi de bucurie.

Dădaca părea veselă şi-i scăpărau ochii. Însă în fundul sufletului ei avea o drojdie de îndoială. Totuşi, măcar un ajutor trecător trebuia să iasă pentru dînsa din toată această afacere. Dacă n-ar întîrzia mult duduia! Poate i-a veni un gînd bun să se mulțămească numai c-o țigară. Este destul fum într-o țigară şi pentru mai multe părechi de ochi de bărbați. „N-ar mai ajunge şi i-ar lua dracu! şi să li se stîrpească sămînța pînă în primăvară!”

Domnişoara Eugenița părea tare în hotărîrile ei. Se întoarse fără multă întîrziere, îmbujorată la obraji şi cu privirile scînteind. Dădaca o ajută să-şi scoată patinele şi să-şi puie pantofii şi şoşonii. Un băiat de la bufet dădu fuga, la porunca domnişoarei, s-aducă o sanie cu doi cai.

Aici, în acest loc, ar trebui intercalată o convorbire Columbaru — d-şoara Costea. Numai aşa eventuala noastră istorisire ar avea o legătură şi o cheie. O asemenea convorbire, inventată din punct în punct, ar desfide prioritatea

oricărui adevăr. Nu numai adevărul, dar şi necesitatea ei ne-ar fi dovedite de o serie de fapte, dintre care unul mai ales e extrem de important şi semnificativ. Ar fi părînd că viaţa d-lui Columbaru a fost destinată plăcerilor uşoare; pe cînd, în realitate, destinul lui a fost să ţie discursuri familiei Costea. Prima sa predică a fost ţinută numitului Laurenţiu Costea, după cum s-ar putea dovedi cu un pasaj de la anume pagină; a doua şi a treia predică au fost ţinute Agripinei, cum s-ar putea constata la paginile cutare şi cutare; şi, ca să se încheie seria predestinată, numaidecît acest domn trebuie să ţie un discurs şi ultimului reprezentant al familiei amintite.

Cînd d-şoara Eugenița coborî în faţa casei, vuitul de miază-noapte suna în zurgălăii cailor, şi puterea lui sporită vîntura vîrtejuri de zăpadă; soarele se învăluia ca de un abur deasupra asfinţitului.

D-şoara Costea ştia că Micu Columbaru trebuie să fie acasă. La ora cinci şi jumătate avea o întîlnire cu cineva pentru o afacere oarecare. În vederea acestei întîlniri şi a acestei afaceri, urma să rămîie închis în biroul lui, ca să studieze hîrtiile ce-i fuseseră încredinţate. Doamna Columbaru se afla la teatru, cu bunicuţa Anda.

D-şoara Eugenița bătu de două ori, ferm în uşa biroului.

Auzi o întrebare. Îşi luă permisiunea să intre fără explicaţii.

Cînd o văzu luminînd brusc penumbra camerei, domnul Micu Columbaru se ridică cu grabă de la biroul lui şi-i veni întru întâmpinare.

— Ce este? S-a întîmplat ceva?

— Nu e nimic, Micule, îi răspunse zîmbind copila; am venit să te văd; am nevoie de d-ta, vreau să-ți cer ceva.

— Vorbeşte imediat; îți stau la dispoziție. Eşti bună să iai loc?

— Cu plăcere. Observ că eşti puțintel cam ceremonios.

— Crezi? Poate nu te înşeli. Despre ce-i vorba, domnişoară?

Domnişoara Costea începu să explice puțintel cam încurcat situația dădacei sale Savastița. Are nevoie de un ajutor.

— Bine, să-i dăm acest ajutor, consimți domnul Micu Columbaru.

— Are nevoie de un ajutor mai statornic, Micule. Doresc s-o iau în serviciul meu.

— A! doreşti s-o iei în serviciul d-tale?

— Da. Cu toate că mama se împotriveşte, nu înțeleg pentru ce, doresc s-o iau în serviciul meu.

Domnul Columbaru privi fix, zîmbind, pe copilă. Era întrucîtva neliniştită aşteptînd răspunsul; în acelaşi timp era luminoasă, fericită şi încrezătoare.

— Bine, răspunse domnul Columbaru, după puțină ezitare. S-a făcut!

— Adevărat? strigă cu bucurie Eugenița.

— Adevărat.

— O, cît mă bucur, Micule! Îmi dai voie să te sărut?

— Desigur, răspunse domnul Columbaru, luîndu-i şi

păstrîndu-i mînuța. Eşti bună să te aşezi iar pe acest scaun, în preajma biroului, şi să mă asculți?

— Sînt bună, replică Eugenița, plecîndu-şi spre el fruntea. Te ascult.

Domnul Columbaru oftă.

— Cum să-ți lămuresc eu, draga mea, ceea ce am pe suflet? Am voit de multe ori să-mi iau îndrăzneala asta şi am ezitat.

— Sînt mulțumită că te-ai hotărît, Micule. Îndrăzneşte. Sîntem prietini.

— Nădăjduiesc, într-adevăr, că sîntem destul de buni prietini, ca să mă înțelegi şi de ce am ezitat şi de ce am luat brusc hotărîrea să-ți vorbesc, urmă Columbaru, păstrînd însă, în exprimarea lui, şovăire. Îmi dai voie să-ți spun „tu", ca unei prietene adevărate?

Eugenița închise ochii, încuviință de două ori cu fruntea. Îşi retrase încet brațul de pe biroul lui Columbaru şi rămase dreaptă, cu mîinile încrucişate pe sîn.

— Eugenița, urmă domnul Columbaru, trebuie să-mi mărturisesc față de tine o mare vinovăție. Mama ta a observat mai din vreme lucrul şi mi-a făcut mustrările de cuviință. Te-am scos dintr-un loc de linişte, unde tinerețea ta se forma, şi te-am făcut să intri într-o viață absurdă. E viața mea şi a mamei tale; te încredințez, însă, că e o viață absurdă.

D-şoara Eugenița se miră nespus:

— Asta voiai să-mi spui?

— Da. Ție ți se pare ciudat?

— Desigur. Viața asta îmi place, n-o găsesc de loc absurdă, trăiesc şi mă bucur în timpul meu.

— Cu toate acestea, draga mea, trebuie să afli că există şi altceva decît asta.

— „Asta" adică e viața noastră?

— Da. E viața noastră fără noimă.

— Nu cumva eşti bolnav puțin de indigestie, Micule? Te poftesc să crezi că apetitul meu este intact. Nu cumva vrei să-mi evoci preceptele de la şcoală? Le-am evacuat şi le las să doarmă în cărți, ca-n morminte, o dată cu oamenii care le-au alcătuit. Cunosc procedeul şi mi se pare că se repetă şi acum. Viața trebuie să fie jertfă şi datorie, bine-înțeles pentru alții, pe cînd noi o gustăm din plin! Eu n-aş avea dreptul să trăiesc cum înțeleg şi cum vreau?

— Nu-ți neagă nimene acest drept, draga mea, însă vreau să spun că nu e asta viața.

— Dar care-i? Să împletesc ciorapi? să ajung la ani bătrîni şi regrete zadarnice, ca bunicuța Anda? Ascultă, Micule, am auzit eu toate aceste predici. Te scutesc de a-mi mai înşira argumente grave. Sînt o fată destul de serioasă şi destul de cuminte, ca să trăiesc o viață normală, după legea ființei mele. Ai înțeles? Mama mea are acest drept şi eu nu-l am? Tu, Micule, ai acest drept, şi pe mine mă înlături? Ah! aşteptam cu totul altceva de la tine decît

asemenea discurs. Fără noimă e numai discursul d-tale, nu viața de care vorbeşti. Dreptul meu e chiar ceva mai tare decît îți închipui, domnule Columbaru.

— Ascultă, Eugenița, suspină iar domnul Columbaru, liniştește-te şi rabdă să-mi urmez predica. Asta e pentru mine probabil, o ispăşire.

— Te rog, iartă-mă; nu vreau s-ascult.

— Cu toate acestea, îți vorbeşte un amic bun.

— Nici asta nu-i adevărat. N-am nevoie de amiciția d-tale. Îmi dai voie să-ți spun acum eu ceva dumitale? Îți aduci aminte care au fost începuturile mele sentimentale față de d-ta? Poate nu ştii că am îndemnat gîştele bunicuței Anda să consume cele dintăi lucruri pe care mi le-ai oferit? Neizbutind să le distrug aşa, le-am îngropat. Am persecutat după aceea un timp pe domnul Pufi. Cu toate acestea, la un moment dat, m-am întors către d-ta cu toată încrederea. Nu numai cu încredere, ci cu altceva mai delicat. Cred că înțelegi întrucîtva ce vreau să spun, căci eşti un om fin. Nu m-aşteptam să-mi negi astăzi, într-o zi aşa de splendidă, în care credeam că am tot dreptul; auzi d-ta! În care eram sigură că am tot dreptul; nu m-aşteptam să mă respingi de la viața dumitale şi să-mi ții predici. Nu sînt bătrînă, nu vreau să dorm, n-am nevoie de predici.

— Îmi dai voie să-ți spun că vorbeşti prostii?

— Îți dau voie. Numai d-tale îți dau voie. Poate-i prostie ce spun; însă e adevărat.

Domnul Columbaru suspină iar.

— Eşti un copil, reîncepu el; viaţa pentru tine n-are decît un singur sens... Greşala nu-i a ta, ci a mea. Am urmat şi eu o lege simplă şi minoră; m-am bucurat de tot ce mi s-a părut frumos, am consumat tot ce mi s-a părut plăcut, şi am rămas c-un gust de cenuşă în toată fiinţa. Viaţa nu-i asta, nu-i instinctul şi animalul. Ştiu că vorbesc zadarnic şi că trebuia să fac eu altfel; aş vrea să-ţi servească însă experienţa mea, căci şi eu am pentru tine un sentiment cu totul, cu totul delicat. E altceva decît crezi tu. Ar fi fost mai bine să păstrez ceea ce-i mai durabil.

A l'ombre d'un crotin,
J'vis l'ombre de mon destin...

— Ah! de cine sînt aceste versuri oribile? Cine-a spus asta?

— Asta o spune Micu Columbaru. Şi ca să vezi că acest Micu Columbaru ar mai putea să-ţi facă o mică destăinuire la sfîrşitul carierei lui, am să-ţi adaog un fapt. Dar mi se pare că nu e nevoie.

— Care fapt? vorbeşte; sînt nespus de curioasă şi în acelaşi timp indignată.

— Mi se pare că vom avea plăcerea să ascultăm şi opinia mamei tale. Sînt încredinţat că-ţi va servi ea comunicarea.

XV

Într-adevăr, s-auzea pe sală, venind, glasul mînios al d-nei Agripina Columbaru.

— Ce-nsamnă, mă rog asta? Pînă cînd am să văd aici, la mine, toate dădacele şi toate ţigancile?

D-şoara Eugenița s-a ridicat în picioare şi a făcut un gest, ca şi cum şi-ar sufleca mînecile, pentru o luptă. În ființa ei zvîcneşte o putere nebiruită. S-o vedem pe mama asta care a lepădat-o de la sînul ei şi a părăsit-o, ca s-o brutalizeze pe urmă şi s-o umilească! Să îndrăznească să ridice glasul şi să poruncească în fața lui Micu Columbaru. Îl desfide şi pe el să procedeze altfel decît e în firea lucrurilor şi a adevărului. Căci el singur a mărturisit acum cîteva clipe că n-o mai iubeşte pe această femeie aşa de frumoasă. Ceea ce-i mai durabil nu i-a putut da ea. Glasul ei, care se aude venind întărîtat pe sală şi lîngă uşă, trivializează acea mască aşa de splendidă şi aşa de înşelătoare. C-o privire ascuțită şi ironică, d-şoara Eugenița Costea citeşte toate lucrurile nu numai în ochii, ci şi în toată ființa lui Micu Columbaru. E o comunicare ascunsă între acest om pe care, la urma urmei, ar avea tot dreptul să şi-l însuşească; e o comunicare ascunsă între el şi ea însăşi, în aşteptarea aceleiaşi întîmplări dezagreabile.

— Se poate intra?

— Mă rog, pofteşte.

Vocea lui Columbaru a sunat cu un fel de oboseală indiferentă.

Agripina a intrat; s-a oprit ca şi cum ar fi fost lovită în piept; a clipit de cîteva ori din ochi şi a dat un strigăt înfricoşat, ridicînd braţul stîng în sus şi prăvălindu-se către dreapta.

— Ah!

Columbaru a făcut doi paşi spre ea, cu grabă, sprijinind-o. Ea s-a smuls şi s-a îndîrjit, retrăgîndu-se şi schiţînd un gest de respingere.

— Ce-i asta? ce însemnează asta? a strigat ea. Vra să zică, ce am bănuit eu şi ce mi s-a arătat în drojdia de cafea e aici de faţă! Ce faci aici? se întoarse ea aprig şi brutal spre fată.

— Lasă pe Eugenița în pace, porunci Columbaru cu liniște reținută. Ce gînduri nebune îți vin în cap? Ce îndrăzneşti să imaginezi? Fata a venit să-mi ceară un ajutor pentru dădaca ei.

— Care dădacă? a strigat cu putere d-na Columbaru. Lăsați-mă în pace cu dădacele voastre! Mamă! mamă! vină, te rog, şi vezi cea mai interesantă întîlnire din cîte pot fi. Domnişoara noastră-i la patinaj? Ba nu! domnişoara noastră e acasă şi conversează cu soțul meu!

Columbaru a apucat-o de braţ, scrîşnind:

— Nu înțelegi, femeie? Lasă pe maică-ta în pace. Te rog, cucoană Smarandă, fii bună şi dă-mi răgaz să lichidez singur o mică neînțelegere; fiica d-tale are năluciri primejdioase! Stai liniştită.

Agripina se zbătu de două ori, apoi se supuse cu scîncete de disperare, lăsîndu-se să lunece către braţul şi către inima soţului tău.

— Vai, Micule, vai! am ştiut asta. Ştiu că nu eşti vinovat tu, ştiu că vipera asta cloceşte numai venin împotriva mea. Ar vrea să mă vadă mai degrabă moartă!

— Mamă, o întrerupse cu răceală d-şoara Eugenița, mi-i ruşine să calific aşa cum ar trebui asemenea purtare şi asemenea cuvinte.

Agripina se răsuci spre ea, strîmbîndu-şi fața, încercînd s-o imite c-o voce schimonosită şi piţigăiată:

— Ce-ce? cu-cu-cum? dar eu n-am ochi să văd? dar eu n-am minte să pricep? Ruşine şi calificare? Să-ți spun eu acuma ce-i purtarea ta?

— Agripina! porunci Columbaru.

— Lasă-mă! Să-ți spun eu acuma care-i purtarea ta, mădămuță? Purtarea ta e o purtare pentru trei pastile de sublimat coroziv sau pentru altceva: ştii tu la cine mă gîndesc!

La aceste cuvinte lepădate cu greață de gura mică a soției sale, Columbaru a răspuns printr-un gest neaşteptat; lovind-o cu dosul palmei peste față, apoi cuprinzînd-o strîns şi imobilizînd-o.

Ea se lăsă moale asupra lui, ca şi cum ar fi fost sărutată, cuprinzîndu-l de după grumaz. Îşi reluă plîngerea, într-un bocet copilăresc.

— Am s-o omor! se tînguia ea. Mai bine-i suceam gîtul cînd era mică! Mai bine-i vîram pe gît biciul lui tată-său altădată. Ce-ce? cu-cum? calificare? Îmi pun mîna în foc că nu-i vinovat el în chestia asta, cum n-a fost vinovat că

nebunul cel de tatu-tău şi-a ridicat viața.

D-şoara Eugenița Costea se făcu albă la obraz. Întrebă, tot cu stăpînire de sine, pe Columbaru:

— A! asta era?... Dumneata ai fost atunci acela care...

— Da, eu am fost acela care... răspunse cu aceeaşi stăpînire de sine domnul Micu Columbaru.

— Ce scenă absurdă şi complet ridicolă!... zise domnişoara Eugenița.

— Într-adevăr, îi răspunse Columbaru, privind-o cu milă şi cu tristeță.

— Da, da; încep să cunosc viața cealaltă, adică cea adevărată.

Cu aceste cuvinte, d-şoara Eugenița Costea făcu cei cîțiva paşi pînă la uşă, supraveghindu-se atent, să nu se clatine. Închise uşa în urma ei şi, reculegîndu-se o clipă, văzu că n-are putere să meargă în odaia ei. Pipăi o uşă mai apropiată şi intră în odaia pardosită cu dulapuri de cărți. Nu găsea destulă energie în braț, ca să aducă spre sine canatul, să se închidă acolo şi să rămîie singură, ca într-un mormînt.

Tresări însă, găsind în sine o ultimă rezervă. Cineva păşea pe sală. Era un om străin, care cerceta cu luare-aminte în dreapta şi-n stînga. Era un om cuviincios îmbrăcat şi simpatic la înfățişare, însă foarte slab şi de o paliditate neobişnuită. Poate era omul pe care-l aştepta Micu.

Întoarse comutatorul şi făcu lumină.

— Căutați pe domnul Columbaru?

— Nu, duduie; caut pe d-şoara Eugenița Costea.

— Eu sînt.

— A, atunci sînt vesel de cunoştință. Am a vă face o comunicare.

— Mie? Probabil că vă înşelați.

— Nu mă înşel de loc, duduie. Să vă mai întreb o dată dacă sînteți într-adevăr d-şoara Eugenița Costea.

— Da, domnule, v-am mai spus; eu sînt.

— În acest caz, sînt vesel de cunoştință şi am a vă face o comunicare.

Eugenița nu se miră prea mult de sosirea acestui necunoscut. Orice mesagiu i-ar aduce şi ori de la cine, i-i absolut indiferent. Se lăsă pe un scaun, invitînd c-un semn din ochi pe necunoscut să intre şi el. Musafirul intră, închise uşa cu grijă, îşi scoase paltonul şi începu să caute ceva cu atenție într-un buzunar secret al hainei sale celei mai din apropierea cămăşii.

— Eu sînt Temistocle Foişor, fostul notar, explică el c-o intonație simpatică. Cel puțin deocamdată şi pentru scurt timp, eu sînt Temistocle Foişor.

Domnişoarei Costea îi era cu totul indiferent că acel domn e un fost notar. Dinspre partea ei, putea să fie şi Papa de la Roma. Prin fereastra cu storul încă ridicat, se vedea lucirea violetă a iernii de afară. În zbaterea de fulgi care fulgerau mărunt sub becul electric din uliță, apăruse un

convoi bizar de regi cu coroane şi oşteni în zale. Era procesiunea Irozilor, în zilele sfinte ale Crăciunului.

La vederea aceasta stranie şi ireală, imaginația d-şoarei Costea nu răspunse cu nimic. Apoi i se păru că pluteşte pe o apă de întuneric. Se pare că totuşi mai este cineva în apropierea ei.

— Cine eşti dumneata? întrebă ea.

— Hm! zîmbi musafirul; ai d-ta dreptate, stimată domnişoară, să mă mai întrebi o dată. Nu s-ar putea afirma cu preciziune dacă eu sînt, chiar eu în carne şi oase, Temistocle Foişor, notarul care a operat în registrul comunei Vlădeni buletinul d-tale de naştere.

D-şoara Eugenița clipi uimită.

— Fratele meu Aristide Foişor, perceptorul, a fost martor. Al doilea martor a fost Gheorghiță Popa. Tatăl d-tale Laurențiu Costea ne-a făcut declarația, față fiind şi domnul Neculai Cumpănă, primarele.

— D-ta eşti notarul? întrebă leneş d-şoara Costea, fără să găsească vreun interes în explicația ce trebuia să urmeze.

— Nu se ştie bine... zîmbi misterios oaspetele. Am aici o scrisoare, urmă el, ținînd, între două degete ale mînii stîngi, un plic îngălbenit de vechime, însă cu pecețile intacte. Această scrisoare, dragă domnişoară, a sosit la Vlădeni cam în vremea războiului, fiind închisa într-alt plic — acela era galben — pe adresa domniei-sale domnului Neculai Cumpănă primar. Plicul e acesta, cu adresa lui deosebită. În scrisoarea adresată domniei-sale domnului Neculai

Cumpăna era scris cutare şi cutare lucru.

— Ce era scris?

— Era scris, domnişoară, cutare şi cutare lucru, adică o poruncă de la un mort. Neculai Cumpănă a fost bolnav în vremea războiului de tifos; l-a pălit peste piept ş-un mal risipit, de un obuz de mare calibru: a trăit ce-a trăit şi a murit. Dar, înainte de a muri, a chemat pe perceptor; să-i zicem fratele meu perceptorul; şi i-a spus: uite, să faci aşa şi să mai faci aşa. Şi i-a dat scrisoarea asta.

— Ce-i cu scrisoarea asta?

— Asta-i scrisoarea poruncită de mort să fie dată la timpul său, în mîna cui se cuvine. Aşa că şi perceptorul Aristide Foişor, frate al notarului, a pierit prigonit de răutatea oamenilor. Fiind cinstit şi cu dreptate, domnişoară, a pierit în mizerie şi în închisoare. Dar înainte de a muri, mi-a dat mie scrisoarea, cu porunca aceea anumită. Acuma, dacă mai ai vreme, domnişoară, să mă asculți, eu am să-ți spun că scrisoarea asta poruncită de un mort trebuia să fie adusă aici în ziua de 1 septemvrie a anului 1929. Însă la 1 septemvrie 1929 nu se putea să fie adusă; aşa că e adusă acuma. Poftim: „*Domnişoarei Eugenița Costea*". Cer scuze de întîrziere; la 1 septemvrie 1929 eu nu eram aici; eram, cred eu, dincolo.

Domnişoara Costea întinse mîna către scrisoare, urmînd a asculta fără nici un fel de mirare.

Deci, la 1 septemvrie, omul acesta era dincolo. Foarte bine. Ce scrisoare poate să fie asta?

— La 1 septemvrie eram dincolo şi mă aflam a fi Por-împărat; aveam mare bogăție şi putere. Cînd mă aflu a fi Por-împărat, eu nu ştiu nimica de scrisoare. Cînd mă aflu a fi Temistocle Foişor, ştiu că am datoria să aduc scrisoarea. M-am gîndit s-o duc cît sînt în starea asta, domnişoară, ca să nu am iarăşi accesul de nebunie. Poate însă aceea-i viața mea adevărata şi s-ar putea să fie mai bine. Şi mie mi se trage asta tot din război. Cum se vede, războiul e o fericire; fără el n-aş fi ajuns Por-împărat; Dumnezeu să dea sănătate celor ce l-au scornit. Poftim, duduie, să fii dumneata sănătoasă; eu mă întorc la împărățiile mele.

Ce-i asta? Ce ține ea în mînă?

Asta-i scrisoarea unui mort.

„*Scumpa mea Eugenița, singura bucurie a vieții mele...*"

Ciudat! Asta-i scrisoarea celui uitat. De două ori i-a văzut mormîntul într-atîția ani, şi după aceea a uitat cu desăvârşire. Era dreptul ei să uite.

„*Scumpa mea Eugenița, singura bucurie a vieții mele!*

Cînd vei citi aceste rînduri, pe care le scriu cu cîteva ceasuri înainte de a părăsi această lume, vei fi o fată mare şi frumoasă, aşa cum am dorit şi am visat eu. Împrejurările fac să nu te pot vedea decît în această proiecție a dorințelor mele. Am această ultimă mîngîiere, visîndu-te de şaisprezece ani, albă şi castă. Vreau să fiu uitat de toți, după o catastrofă pe care nu e nevoie să ți-o explic; numai tu să-ți aduci aminte de mine cîndva, după ce vei cunoaşte aceste rînduri, şi să ştii că tatăl tău a fost un om onest. Onestitatea lui şi sufletul

lui curat, atîta îți poate lăsa; altă zestre nu s-a învrednicit să-ți facă. Cunoaşte cel puțin tu cine am fost; ştiind că vei zîmbi amintirii mele, pot trece fără nici o şovăire dincolo.

Domnişoarei Eugenița Costea, să i se dea în mînă, personal, după ziua de 1 septemvrie, 1929."

Ce-i cu scrisoarea asta sentimentală şi puțin ridicolă?

Nebunul şi irozii se mişcă prin vîrtejul ninsorii la o depărtare nemăsurată, pe urmă se apropie, cu capete monstruoase rînjind. Se depărtează iar într-o umbră misterioasă; se face tăcere; se apropie altcineva.

— Am sosit, să-ți aduc opt pastile de veronal.

Acest cineva i s-a aşezat în partea dreaptă a frunții, făcînd să-i atîrne capul spre braț. A dispărut, s-a înşurubat în sus; se întoarce iar nesimțit.

— Am venit să-ți aduc un, ca să zic aşa, levorver.

Biciul stă la locul lui; atîrnat de un cuier al dulapului.

Acolo unde se duc toți aceştia, şi cel cu scrisoarea, şi alții, e peste munții cu pîcle, dincolo de nouăzeci şi nouă de zile şi nopți. Fericit cine poate plînge aici, fericit cine poate trece rîzînd dincolo.

— Ce-i cu scrisoarea asta? adică ce-i cu acest spin care-i împunge inima? Ce-i în acest tumult înfricoşat care-i bate în tîmple?

Biciul stă la locul lui, atîrnat de un cui.

Aici, rețetele literare ale timpului ar pretinde un monolog interiorizat mai întins.

Finalul acestei povestiri ar fi cel mai interesant dacă el s-ar putea preciza; căci nici astăzi nu se ştie cum a murit această copilă. Lovitura de revolver nu i-a pătruns decît superficial în umărul stîng, din care au picurat trei puncte de sînge pe volumaşul Domnişoarei Elsa a lui Arthur Schnitzler, în marginea biroului. Doctorii au afirmat că moartea ar fi fost provocată de un stupefiant toxic absorbit în cantitate mare. În preajma ei nu s-a găsit nici arma, nici vreo cutioară suspectă medicinală. Nu s-a auzit din camera aceea nici detunătură, nici strigăt. Tînăra noastră prietină a fost găsită în jilț, stînd uşor răsucită şi privind mirat cu ochii ei înghețați fereastra, unde din cînd în cînd apăreau rînjind măştile de carnaval.

Chemarea de alarmă a fost a bunicuței Anda, d-na Agripina Columbaru s-a precipitat, a răcnit agitînd în sus mînile şi căzînd îndărăt în brațele lui Columbaru, care a pus-o atent, însă cu răceală, deoparte şi a rămas privind cu o linişte bizară spre trupul fetei, arcuit în forma singurului semn mistic al scrierii moderne.

S-au făcut felurite ipoteze; nu s-a ajuns la nici o clarificare. Misterul a fost dus dincolo. Dincoace numai notarul Temistocle ar putea da, poate, vreo lămurire; însă el acuma e Por-împărat şi se ocupă de alte chestii mult mai interesante şi mai vaste.

«Cazul Eugeniţei Costea, fiind povestirea unei întîmplări ciudate, fiind semnalarea cîtorva vieţi de excepţie morală aşezate pe punctul de joncţiune al satului idilic cu oraşul primejdios, este şi altceva decît ceea ce cunoaştem pînă acum din Mihail Sadoveanu, dar nu cu totul altceva faţă de opera anterioară, de care se leagă tocmai prin încadrarea naraţiunii în perspectivă paseistă. Autorul, aşadar, domină şi de data aceasta întreaga lucrare prin ceea ce formează neasemuita sa poezie, prin dulceaţa cuvîntului şi puterea de evocare a cîtorva năluci ale dezechilibrului sufletesc.»
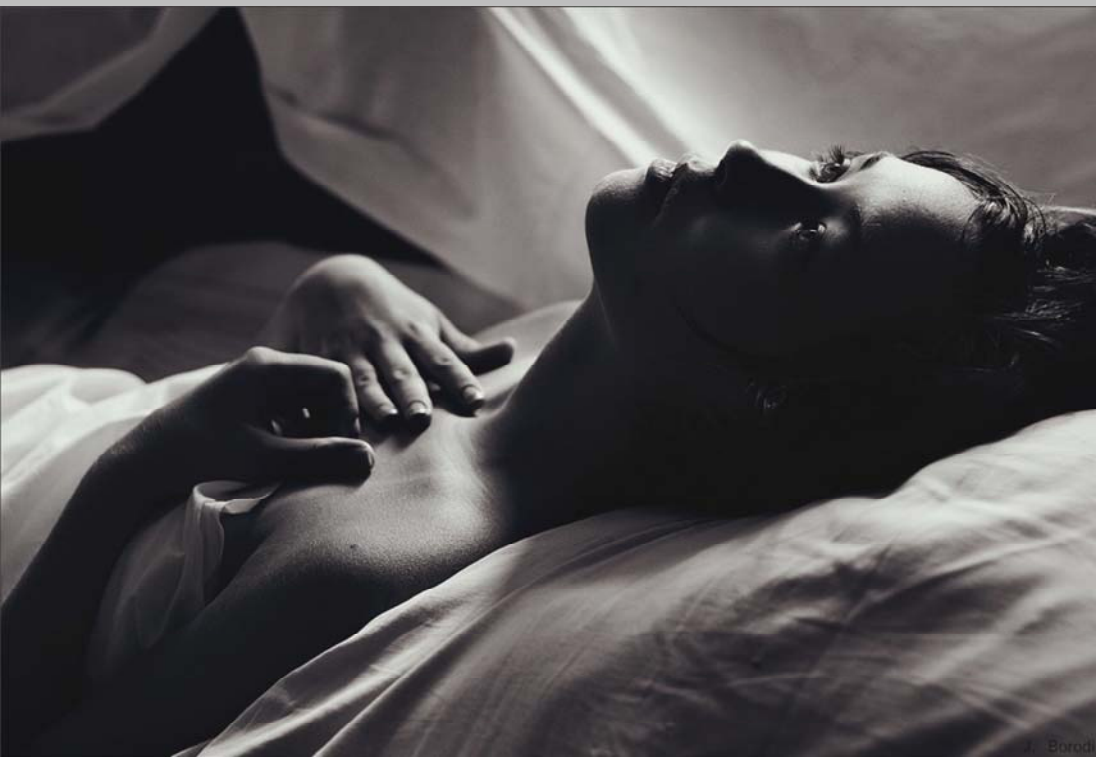
VLADIMIR STREINU